MAYIS 2019 • YIL: 2 • SAYI: 15 • 10 TL

YENİ GELEN.

RED. KURGU. ÜTOPYA

Çıplak heykeller yapmalıyım,
Çırılçıplak heykeller
Nefis rüyalarınız için
Ey önümden geçen ak
sakallı kasketli,
Yırtık mintanından adaleleri
gözüken
Dilenci
Sana önce
Şiirlerin tadını
Aşkların tadını
Kitaplardan tattırmalıyım
Resimlerden duyurmalıyım,
resimlerden...

Sait Faik

FELSEFECİ ESNAFI NE ALIR NE SATAR
Afşar Timuçin

ATAMANLI: "21 YAŞINDA BİR ÇOCUK"
Yalçın Küçük

KİM İNANIR NOBEL'E?
Özkan Mert

GÜNCELLENMİŞ KÜFÜR ROMANLARI
Taylan Kara

HAYDEEE YERELDEN EVRENSELE UZUN SÜRECEK BİR KONUDA KISA BİR OYUN DENEMESİ
Bilgesu Erenus

Edebiyatla Ahmaklaştırma
Felsefeyle Çökertme
1. Cilt çıktı.

9 772619 943009

İÇİNDEKİLER

4 • **GÜNLERİN BUGÜN GETİRDİĞİ**
B. SADIK ALBAYRAK

5 • **1 MAYIS/ DENİZLERİN TÜRKÜSÜ**
MUSTAFA GÖKSOY

6 • **FELSEFECİ ESNAFI NE ALIR NE SATAR**
AFŞAR TİMUÇİN

11 • **ŞAFAĞI BEKLERKEN/ DOSTLARA**
VASIF TURHAN KAYACIK

12 • **ATAMANLI: "21 YAŞINDA BİR ÇOCUK"**
YALÇIN KÜÇÜK

19 • **MAVİ TEPELERE AĞIT**
SEDA SUNA UÇAKAN

20 • **KİM İNANIR NOBEL'E?**
ÖZKAN MERT

25 • **KANATAN**
MEHMET ERCAN

26 • **GÜNCELLENMİŞ KÜFÜR ROMANLARI**
TAYLAN KARA

30 • **RESSAM ZONARO'NUN ANILARINDA 31 MART OLAYI**
TURAN ALPTEKİN

34 • **DOĞUMUNUN 105. YILDÖNÜMÜNDE ORHAN VELİ: CUMHURİYET EDEBİYATININ DEVRİMCİ SİMASI**
CAFER YILDIRIM

39 • **YÜREK ÇAĞRISI**
İBRAHİM KARACA

40 • **OSMAN CEMAL KAYGILI'N4IN İKİ ROMANI: ÇİNGENELER VE AYGIR FATMA**
SABAHAT TÜRER

45 • **HAYDEEE YERELDEN EVRENSELE UZUN SÜRECEK BİR KONUDA KISA BİR OYUN DENEMESİ**
BİLGESU ERENUS

52 • **İNSAN HAYATINI ÖNCESİ VE SONRASI DİYE İKİYE BÖLEN KUDRETTE KİTAPLAR**
DR. ULVİ ÖZDEMİR

56 • **FAŞİZMİN TAHAMMÜL EDEMEDİĞİ NOTALAR**
EKREM ATAER

60 • **NEVALELERİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ: BEĞENİYE TOKAT!**
U. GÜNEL

63 • **"RADYODAN GELEN SESLER"**
HASİP AKGÜL

66 • **ARAPGİRLİ MAKİNİSTİN SİNEMAYLA AŞK HİKÂYESİ**
YEŞİM ZUHAL YOLCU

70 • **KABAK HAFIZ'DAN "EL GÖRDÜ'LÜK DİN"**
B. SADIK ALBAYRAK

76 • **FRANKFURT DEYİŞLERİ**
HAYRETTİN ÖKÇESİZ

YENİ GELEN. RED. KURGU. ÜTOPYA

YIL: 2 · SAYI: 15 · MAYIS 2019
AYDA BİR YAYIMLANIR
ISSN 2619-9432

YAYIN SAHİBİ
YURDANUR ALBAYRAK

YAYIN TÜRÜ
YAYGIN SÜRELİ AYLIK GAZETE

GENEL YAYIN YÖNETMENİ VE YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ
B. SADIK ALBAYRAK

ŞİİR EDİTÖRÜ:
CAFER YILDIRIM

YENİ GELENLER
ALİ EŞKİ
AYHAN CAYLAR
AYSUN ADALI
B. SADIK ALBAYRAK
ELİF YILMAZ
HAYDAR ALİ ALBAYRAK
MAHİR ERGUN
MAHİR ARDUÇ
ÖZGÜN ERGEN
UBEYDULLAH GÜNEL
ULVİ ÖZDEMİR
YEŞİM ZUHAL YOLCU

KAPAKTAKİ HEYKEL
AUGUSTE RODİN / "ÖPÜŞME"

GRAFİK TASARIM
FATİH MUTLU

YÖNETİM YERİ
TOPCULAR MAH. OKUR SOK. NO: 5/2,
EYÜP / İSTANBUL
TEL: 0542 593 27 94
WEB: www.yenigelen.org
E POSTA: yenigelendergisi@gmail.com

BASKI
CEYLAN MATBAA
MALTEPE MAH. DAVUTPAŞA CAD.
GÜVEN SAN. SİT. B BLOK,
ZEYTİNBURNU, İSTANBUL

ABONELİK İÇİN
YURDANUR ALBAYRAK
TEB-TÜRK EKONOMİ BANKASI
TR580003200000000037975929
HESABINA VEYA
YURDANUR ALBAYRAK, 15719029
NO'LU POSTA ÇEKİ HESABINA
150 TL YATIRILDIKTAN SONRA ADRES
BİLGİLERİNİN VE ÖDEME MAKBUZUNUN
KOPYASININ E-POSTA İLE İLETİLMESİ
YETERLİDİR.
YURDIŞI ABONELİK 100 AVRO
KARŞILIĞI TL'DİR

GÜNLERİN BUGÜN GETİRDİĞİ

Televizyonlarda dört şeye amansız yasak var. Sigarayla başladılar; yeni teknolojiyle sigaraya, tutan ele, dumanı üfleyen ağza sansür yaması koymayı iş belleddiler. Sinema sanatının otuzlarda, kırklarda çekilmiş klasikleri, sözgelimi Bogart'ın sigara içmeyi oyunculuğunun bir parçası kılmış filmlerini televizyonda izlemek ne mümkün. Eğer azıcık sanattan nasibinizi almışsanız onların "buzlama" dedikleri sansür yamalarının dikiş iğnelerini etinizde duyumsarsınız.

Görüntüde yasak ve horlama varken, gerçekte sigaradan alınan "özel tüketim vergileriyle" saraylar, makam araçları filoları, tarikat sponsorlukları finanse edilmektedir. Korkut Boratav'ın özlü Türkiye İktisat Tarihi kitabını okursanız sigara ve kibrit, gaz, tuz gibi temel ihtiyaç mallarının devlet tekeline bağlanmasıyla emekçi halktan sermayeye nasıl kaynak aktarma mekanizması kurulmuş olduğunu görürsünüz. Düyunu Umumiye ile başlayan kısa kapitalizm tarihimizde tütün rejisinin zulmü türkülerimizin hafızasında saklıdır. Görüntüsünü yasaklarken vergisini alabildiğine yükseltmek ve yoksul tiryakinin iflahını kesmek bu düzenin niteliğinin bam telidir.

***

Sigarayla başladılar, ekran sansürünü hiç olmazsa yasalara ve yasaklara bağladılar. İçki ile devam ettiler; bunu kurdukları düzenin gizli yasası şeriata dayandırıyor olmalılar. Bir akşam yemeğinde bir kadeh şarap içmek, meyhanede kadeh tokuşturmak da artık bulanık yamaların altına gizleniyor. Eskiden kahvehanelerde meşrubat gibi rahatlıkla satılan bira bile bin bir ruhsata bağlanmıştır. Yaşamda içkiye konan kısıtlamalar yetmemiş, ekranlarda onu yasak nesne olarak sunarak bilinçaltlarında da suçla özdeşleştirmektedirler. Sigaradaki vergi uygulaması içkide daha da ölçüsüz hale gelmiştir. Rakının fiyatının yüzde sekseni vergi haline getirilmiştir.

Oysa içki insanlığın çok eski bir buluşudur. Bira eskiçağın en önemli besin kaynaklarından biridir. Gılgamış destanında bile yolcuların soluklandıkları biraevleri vardır. Ölümü aşmak için kendini uzun yolculuklara vuran Gılgamış'a soluklandığı meyhanenin sahibi kadın, Sakiye, "Bırak bu çözümsüz meselelere kafa takmayı, elindekinin kıymetini bil, gününü gün et" diye öğüt verir. Üzüm yetiştiriciliği ve şarap üretimi ilkçağın en değerli işlerinden biridir. Ege'de ticaret yapan ilkçağ gemileri amforalarda şarap ve zeytinyağı taşırlardı. Şarap ve öteki alkollü içkiler insanı sarhoşlukla zorunlulukların katı çemberinden çıkarıyor, yaşamı daha duyarlı, oyun içinde hazla kavramasını sağlıyordu. Tarım toplumuyla içine sokulduğu eşitsiz ve sınıflı yaşamın acılarını bir anlık da olsa unutturuyordu. O günden bugüne içkiler çeşitlendi ve nefis tatlar kazandı.

Demek ki şarabın üstüne tv yaması atanlar koca bir insanlık tarihini inkâr etmeye yelteniyorlar.

***

Üçüncü ve mutlak yasak elbette, çıplak insan bedenine uygulanıyor. Kanlı canlı insanların çıplaklığından geçtim, Rönesans'ın tabloları, Boticelli'nin Venüs'ü, Rodin'in "Öpüşmesi" de, Mayıs kapağımızdadır, ekranda yamalanmaktan kurtulamıyorlar. İnsan bedenine sansür, doğrudan varoluşumuza yönelik bir yasaklama girişimidir. İnsan bedeni, özellikle cinselliği, soyunu sürdürme, varolma, üreme niteliği sansürleniyor. İnsanın uygarlaştıkça edindiği cinselliği yaşama biçimi, aşk sansüre uğratılıyor.

Demek oluyor ki, egemenler insan bedenini sansürleyerek insanın biyolojik ve toplumsal varoluşunu inkâr etme cüretini gösteriyorlar.

***

Dördüncü amansız yasak kitabadır. Kitap egemenlerin her zaman korkulu rüyası oldu. 12 Eylül günlerinden hatırlıyoruz; televizyonlarda ele geçirilen tabanca tüfeklerin yanında kitaplar da olurdu. Her akşam haberlerde suç aletleri olarak kitapları izletirlerdi. Yıllar içinde okuyacak insan kalmadığından emin olmuşlardı ki, suçlu kitap gösterisini bıraktılar. Şimdilerde suçlu suçsuz demeden hiçbir kitabı göstermek istemiyorlar. Geçenlerde tv'de bir yemek programında buluşanlar ve izleyiciler evdeki kitapları görünce çok şaşırdılar. Sırtları gözükmesin ve adları okunmasın diye kitaplar rafa ters dizilmişlerdi. Sırtları yerine sayfaları dışarıya bakıyordu. Ev sahibesi televizyoncuları bir dertten kurtarmış, "buzlamaya" gerek kalmasın diye kitapları tersyüz etmişti.

Artık kitapları da ekran yasağına aldılar ve bir mucize eseri kitaplı bir mekân çıkarsa, kitapları "buzlandırıyorlar".

***

Sigara, içki, insan bedeni, sevişmesi ve aşkı, kitap; bu dörtlüye bakınca insanı insan yapan temel şeyleri görüyoruz. Sigara tiryakisi olmadığım için onun verdiği keyfi bilemem ama içki, sevişme ve kitap okumanın güzelliği ve hazlarının değerini biliyorum. Sarhoşluk keyfiyle sınırları aşıyor, sevişmeyle insanın insanla en dolaysız ve yalın ilişkisini kuruyoruz. Kitapla kendimizi ve bütün insanlığı anlayacak kaynağa kavuşuyoruz.

Kitapla bu "buzlanmış" sömürücülerden kurtulmanın yollarını araştırıyoruz.

***

Ancak bu böyle gitmez! Bütün okurlarımızın 1 Mayıs'ını, emekçilerin "günlerin bugün getirdiği", sömürü, zulüm ve sansürden kurtulduğu özgürleşmiş günlerin umut ve öfkesiyle kutluyoruz.

Merhaba!.

B. Sadık Albayrak

1 MAYIS

Mustafa Göksoy

Yağmur bile kirleniyor 1 mayıs
Düşüne düşleye
Toprağa güneşe
1 mayıs

Devrimler bile sönüyor 1 mayıs
İnsana emeğe
Gerçeğe tarihe
1 mayıs

Sömürüye savaşa
Nükleere kansere inat
Yaşanılası
Daha güzel dünya kurulacak elbet
1 mayıs
1 mayıs

Halka halka halk olarak
Kaynağı kendinde isyan 1 mayıs

DENİZLERİN TÜRKÜSÜ

Altı mayıs
Denizler hep kendi türküsünü söylüyor
Yoldaşça
İnancın
Güneşine
Asıldık

Övüncümüz
Şiire kaynaşan ömrümüz

Altı mayıs
Gönlümüze dokunuyor
Denizlerin güneşinden
Al umudu öfkenle çoğalt
Kavganın sevda sıcaklığında
Dalga dalga yaşat

Altı mayıs acılar şenliği
Yoldaşça
İnancın
Güneşine
Bağlandık

Bir daha
Bir daha duyun ey
Denizler
Gönül gönüle bütünleştiler
Sığmadılar coşkularına
Susmayan söz oldular
Hep halkların türküsünü söylediler

Resim: Honare Daumier

FELSEFECİ ESNAFI NE ALIR NE SATAR

Afşar Timuçin

Bir gazete geçenlerde bir gün güzel bir iş yaptı. Biz saf insanlarız ya hemen umutlanıverdik. Bir kuş cıvıltısından bahar ummak, düşümüzde balık gördük diye hallere girmek bizim işimiz. Ne mi yaptı gazete? Sağlık sayfasının yerine kültür sayfası koydu. Başımıza taş yağacak diye düşündüm. Bu iyilik bir gün sürdü. Ertesi gün sağlık sayfası gene yerine oturdu. Anladık ki sorun kültür kaygısıyla ilgili değilmiş, Lokman hekim sayfayı yetiştiremeyince iş kültüre kalmış.

Şu sıra sağlıkçıların ve beslenmecilerin yoğun saldırısı altındayız, sıkı duralım ve birbirimizden ayrılmayalım. Gazetelerimiz astronomiyle gastronomiyi birbirine karıştırmış durumdadır. Sağlık her şeyden önemli: beden sağlığı da ruh sağlığı da önemli, bilinç sağlığına kulak asma, bilen de geçiyor bu kapıdan bilmeyen de. Dileklerimiz bile bir garip oldu: *"Allah cümleye sağlık sıhhat versin şekerim."* Sağlığı aldın bari sıhhati bırak. Bir zamanların "mesut ve bahtiyar"ı gibi... Hekim kardeşlerimiz gazete sayfalarında hepimize tıp biliminin inceliklerini öğretiyorlar. Onlar tıbbın bir dalında uzmanken biz gazete okurları tıbbın bütün dallarında uzman olduk. Sonra da hastaya ilaç öneriyoruz diye, iyileştirme yöntemleri geliştiriyoruz diye bize kızıyorlar. Ben bu toplumun işlerine az buçuk akıl erdirebilmek için biraz kafa yormuş bir arkadaşınızım, bilenler bilir. Ama şu sıra gene de çok şeyi anlamakta zorlanıyorum. Ne gazetelerin öngörülerini ne televizyon kanallarının neyin peşinde koştuğunu ne meslektaşlarımın amaçlarını ne dostlarımın tasarılarını anlayabiliyorum.

Bir gazete geçenlerde bir gün güzel bir iş yaptı. Biz saf insanlarız ya hemen umutlanıverdik. Bir kuş cıvıltısından bahar ummak, düşümüzde balık gördük diye hallere girmek bizim işimiz. Ne mi yaptı gazete? Sağlık sayfasının yerine kültür sayfası koydu. Başımıza taş yağacak diye düşündüm. Bu iyilik bir gün sürdü. Ertesi gün sağlık sayfası gene yerine oturdu. Anladık ki sorun kültür kaygısıyla ilgili değilmiş, Lokman hekim sayfayı yetiştiremeyince iş kültüre kalmış. 1980 deviniminden (yanlışlıkla devriminden gibi okumayalım) ilk planda çok etkilenen ve kurulu düzene çok yakın olan bazı arkadaşlarımız o günün yapay heyecanları ve sinir edici hezeyanları içinde kültürü "gultur" diye alaya almaya başlamışlardı. Az sonra gördüler "gultur"un ne olduğunu ve biraz kısık bir sesle gene "kültür" demeye başladılar. Kültür onlar için acayip bir yaratıktı gene de. Kültür denen şey akşam sular mühürlendikten sonra sokaktan eve dönmeyen söz dinlemez çocukları maazallah kaçırıp çatır çatır yiyen o dört kafalı dev değil miydi?

Bu toplumun insanı gariptir. Örneğin kültürü kendine yabancı duyar da yalanı rüşveti muhbirliği pek yadırgamaz. Ahlakdışı edimleri gerektiğinde ahlaki bir temele oturtur çıkarız. Rüşvetçiden sözederken şöyle deriz: *"Kardeşim rüşvet almasın da ne yapsın adam, dokuz kişinin sorumluluğunu taşıyor, dokuz kişinin karnını doyuruyor. Kaynana başında, anne başında, işsiz güçsüz kayınbirader başında, dört çocuk, bir de..."* Sanki adam bir karı koca yaşasa rüşvet almayacak. Bir zamanların "sayın muhbir"i bu topluma havadan gelmedi. Toplumlar da bireyler gibi ancak içlerinde olanı dışavururlar. Size sunulan bir bilgiyle bir anda şaşkına dönebilirsiniz: örneğin Bukovski'nin en birinci şair olduğunu öğrendiğinizde çarpılırsınız ben neden daha önce bunu düşünemedim diye. Bunun nasıl bir iş olduğunu Bukovski denen o derin düşünce ve sanat adamı da anlayamaz. Bu kargaşada bizim insanımız kendi işinden başka her işi yapmaya eğilimlidir. Gazeteci kendini haberden sorumlu duymaz, benim sağlığımdan sorumlu duyar. Mahalle bakkalı işine bakmaz, toplum düzeninin önemine binaen ihbar mektupları yazmakla vakit geçirir. Bilim adamı ticaretle uğraşır. Mühendis tiyatroculuğa heveslenir...

Eli kalem tutan herkesin kendini doğuştan yetenekli saydığı alanlar vardır. Bu alanların başında felsefe gelir. Dünya dillerinin hiçbirinde bulunmadığını sandığım "felsefeci" terimi bugün bizim dilimizde önemli bir yer tutuyor. Gerçekte "felsefeci" diye bir şey yoktur, çünkü "felsefeci" olmanın mantığı yoktur. Fey-

Size sunulan bir bilgiyle bir anda şaşkına dönebilirsiniz: örneğin Bukovski'nin en birinci şair olduğunu öğrendiğinizde çarpılırsınız ben neden daha önce bunu düşünemedim diye. Bunun nasıl bir iş olduğunu Bukovski denen o derin düşünce ve sanat adamı da anlayamaz. Bu kargaşada bizim insanımız kendi işinden başka her işi yapmaya eğilimlidir. Gazeteci kendini haberden sorumlu duymaz, benim sağlığımdan sorumlu duyar. Mahalle bakkalı işine bakmaz, toplum düzeninin önemine binaen ihbar mektupları yazmakla vakit geçirir.

Felsefe öğretmenleri vardır, felsefede uzman kişiler vardır, felsefeden sorumlu öğretim üyeleri vardır, filozoflar vardır, felsefe meraklıları vardır ama "felsefeci" diye bir şey yoktur. Bizde "felsefeci" vardır ve bu "felsefeci" sıfatını daha çok kişiler kendilerine yakıştırırlar. Sorması ayıp olmazsa siz ne iş yapıyorsunuz beyefendi kardeşim? Felsefeciyim efendim. Aman ne güzel, doğuştan mı? Bizde herkes doğuştan bir şeydir de...

losof vardır, en azından kağıt üzerinde vardır ya da anılarımızda vardır ve zaten dilimizde de vardır, ama yanlış bilmiyorsam "felsefeci" diye bir şey yoktur. Yanlış biliyorsam düzeltin lütfen. Felsefe öğretmenleri vardır, felsefede uzman kişiler vardır, felsefeden sorumlu öğretim üyeleri vardır, filozoflar vardır, felsefe meraklıları vardır ama "felsefeci" diye bir şey yoktur. Bizde "felsefeci" vardır ve bu "felsefeci" sıfatını daha çok kişiler kendilerine yakıştırırlar. Sorması ayıp olmazsa siz ne iş yapıyorsunuz beyefendi kardeşim? Felsefeciyim efendim. Aman ne güzel, doğuştan mı? Bizde herkes doğuştan bir şeydir de... Doğuştan şair doğuştan dilci doğuştan hergele... Adam yazdığı yazının altına ya da üstüne adını koyarken "felsefeci" sıfatını da ekleyiverir. İnsanımız bunu doğal karşılar. Kardeşimizin adı bu durumda "felsefeci" belirlemesiyle birlikte düşünürler listesine eklenmiştir.

Şimdi toplumda "felsefeci" adıyla bir bilgeler topluluğu oluştu. Bunların bir bölümü felsefe öğrenimini alnının akıyla bitirmiş kimselerdir, bir bölümü de alaylıdır. Bu arkadaşlar genelde sofist anlayışıyla iş görüyorlar, orada burada, özellikle bir takım kültür merkezlerinde tumturaklı konularda konferanslar veriyorlar. Duyuyoruz: bazıları daha yumuşak başlı oluyor, bazıları da öğretisini yutturamayınca saldırganlaşıyor. Yasaklayalım mı bu adamların eylemlerini? Yeteri kadar hatta istemediğimiz kadar yasağımız var zaten. Ben yasakçı değilim, bu konuda yasaklar getirilmesini de düşünmüyorum. Zaten bir adamın herhangi bir yerde konuşmasını nasıl engellersiniz ki ya da neden engelleyesiniz? İyilerine "felsefeci" belgesi mi verilsin? Bırak bildiği gibi konuşsun adam pardon insan, adam da neymiş. Dinleyen açsın gözünü biraz. Sizler enayisiniz kardeşim, şu dünyada güzel diye bir şey yok desin örneğin. Ancak yanlış bilinç oluşturmanın ne büyük sakıncalar doğurabileceğini de unutmayalım. En doğrusu lütfen kardeşim diyerek bu insanlardan büyük atmamalarını rica etmek olabilir. Toplum bu "felsefeci" esnafını ciddiye almasa sorun kökten çözümlenir. Toplumumuzda insanlar ciddiye alınması gereken birçok şeyi ciddiye almazken ciddiye alınmaması gereken birçok şeyi de ciddiye alır. Bu kendi işine bakmayıp başka işlerle uğraşanlar ortamında ben de kendime bir yer açabilir miyim diye düşündüm geçende. Neden olmasın? Bugünden başlıyorum: kendime bir "tıpçı" sıfatı yakıştırarak sağlık yazıları yazmaya başlıyorum. "Felsefeci" olduğuna göre "tıpçı" da olabilir pek güzel.

Şaka bir yana, halkın bilinç açısından daha yetkin bir duruma gelmesini sağlayacak bir güce gereksinimimiz var, bu güç kültürün gücüdür. Bu konuda en büyük sorumluluk da basına düşüyor. Basın bu sorumluluğunu yeterince yerine getirebiliyor mu? Getiremiyor. İki nedenle getiremiyor. Birincisi isteksizlik ikincisi yetersizlik... Gazetelerin köşe yazarı diye adlandırılan fıkracıları gündelik dille konuşurken baltayı zaman zaman taşa vursalar da en azından eğlendirici olabiliyorlar ama temel kavramlar üzerinde bir düşünce kırıntısı ortaya koymaya kalktıklarında acayip yanlışlar yapabiliyorlar, bu da insanların bilincini karartıyor. Sütun sahibi bir hanım kardeşimiz var, öyle bir savuruyor ki yazısına göz atınca gülmekle ağlamak arasında değişik duygular yaşıyorum. Kimse ne yaptın diye sormuyor ona. Ona bunu soracak kişi de aynı ince kumaştan. Kültüre çok önem verir görünen bir gazetenin edebiyatçı ve düşünür geçinen kişisi tanımadığı bir bileşik sözcüğü ortadan baltayla ikiye ayırabiliyor. Bunu neden yaptın deyince bilmiyordum diyor. Biz gazetecilik işini erbabına bırakıp köşemize çekildik.

Gazetelerin kültür sayfaları allahlık... Bu sayfaların bazıları sanat da kültürün bir parçası değilmiş gibi "Kültür ve Sa-

Leibniz şöyle der: "Dış nesneleri sunan monad'ın içsel durumu olan algıyla bir içsel durumun bilinci ya da düşünsel bilgisi olan üstalgıyı birbirinden ayırmak doğru olur."

nat" başlığıyla yayımlanıyor. Bilgiden kaçan ve sıradan haberlere yer vermekle yetinen sayfalar bunlar. Çok zaman ortada sayfa da yok: bir iki sütun bir şey bu iş için yetiyor da artıyor bile. Bir de bakıyorsunuz, bir heveslinin roman diye yazdığı şey büyük büyük tanıtılıyor. Adamın bir sözü, hiçbir temele oturmayan hatta kendini bilen kişinin bütün organlarıyla güleceği filozofça bir sözü bütün görkemiyle başlığa taşınıyor. Esip savuruyor bizimki. Her neyse, bu düpedüz bizim kendi suçumuzdur kardeşler: düşünmeyi bilmiyoruz, bunun için gerekli olan temel bilgiden yoksunuz. Eğitimci çok zaman kafaya göre takılıyor. Çok şükür diye diye yuvarlanıp gidiyoruz. Kısacası gazetelerin "Kültür ve Sanat" sayfaları da öbür sayfaları gibi ebem eşti tavuk geçti cinsinden gevezeliklerle dolu. Gazetelerin benim gibi okurları yani kötü okurları başlıklara bakmakla yetiniyor ve gazete okumak da beş dakikalık bir iş olup çıkıyor. Spor sayfalarının durumu iyice sıkıntılı: onda herkes kendi takımının başarısına baş koymuş görünüyor. Ayrıştırmacı bakış saldırgan bakışın altında ezilip kalıyor.

Gazetelerin kültür sayfaları allahlık... Bu sayfaların bazıları sanat da kültürün bir parçası değilmiş gibi "Kültür ve Sanat" başlığıyla yayımlanıyor. Bilgiden kaçan ve sıradan haberlere yer vermekle yetinen sayfalar bunlar. Çok zaman ortada sayfa da yok: bir iki sütun bir şey bu iş için yetiyor da artıyor bile. Bir de bakıyorsunuz, bir heveslinin roman diye yazdığı şey büyük büyük tanıtılıyor. Adamın bir sözü, hiçbir temele oturmayan hatta kendini bilen kişinin bütün organlarıyla güleceği filozofça bir sözü bütün görkemiyle başlığa taşınıyor.

Bir zat düşünce üzerine bir yazı yazmış. Okudum dersem yalan olur. Neden okumadım? Çünkü yazının başlığı içeriğin saçmalığını hemen ele veriyordu. Yazarı kim? Falanca kişi. Uzmanlığı nedir? Uzmanlığı "felsefeci" diye yazılmış. Gazete sorumluları en azından bu sayın "felsefeci"nin kim olduğunu, nasıl bir "felsefeci" olduğunu iki satırla da olsa anlatabilirlerdi. Demek ki dostlar artık "felsefeci"lik yadırganmıyor. Geçenlerde bu "felsefeci"lerden birinin kısa yaşam öyküsüyle karşılaştım bir yerde. Beyefendi kardeşimle ilgili tek bilgi bir süre hapis yatmış olduğuydu. Öyle herkesçe olmasa bile meraklılarınca bilinen biri olur da onun kim olduğunu anlatmak gereği duymazsınız. O zaman kafadan atmak suretiyle yaz bir yazı kardeşim. Adının altına da "felsefeci"yi kondur. Gönder gazeteye bassınlar.

Sanırım toplumca aklımızı ba-

İmmanuel Kant

şımıza toplamanın zamanı gelmiş de geçiyor bile. Herkes en azından kendi sorumlulukları çerçevesinde külahı önüne koyup düşünmeli. Gündeliğin sularında kulaç atıp durmanın bir sınırı olmalı. Doğanın verdiği kaba usla yetindiğimiz için burnumuzu çamurdan kurtaramıyoruz. Yalancılıkta alabildiğine uzmanlaşıp basitliklerin ve bayağılıkların dünyasına kova kova su taşıyanlar bir zaman sonra yaşamlarını kötüye kullanmış olduklarını anlasalar da vakit çoktan geçmiş oluyor. Kendimizi hiçbir yere çıkmayan yollarda ziyan etmekle kalmıyoruz, o kafayla çocuklarımızı da ziyan etmiş oluyoruz. Bırakalım bu felsefecilik oyununu ve benzer bütün oyunları, gerçeklerle yüzyüze gelmek ve bu yolda binbir güçlüğü göze almak yürekliliğini gösterelim. "Felsefeci" de neymiş. Adam felsefe profesörü, ne iş yaptığının farkında değil, ne iş yapıyorsun diye sorduğunuzda felsefeciyim diyor. Belki de felsefecidir, ne bilelim. Kavram yarattığını söyleyebilen insanların ülkesinde "felsefeci" belki de indirgenemez bir gerçekliktir. Dilerim sonumuz iyi olur. İyi dileyelim iyi olsun.

Bir Not

Felsefe metinlerini dilimize kazandırmaya çalışan bazı genç arkadaşlar kafaları karıştıracak ölçülerde yanlışlar yapıyorlar. Bu yanlışlar da bilincimizi bulandırmaktan öte bir iş yapmıyor. Özellikle felsefe metinlerinin çevrilmesinde terim belirleme sorunu çok önemlidir. Bunun için biraz kitap karıştırmak gerekiyor. Yanlışlar genelde kaynayıp gidiyor. Bu yanlışları teker teker saptayıp doğrusunu göstermek çok zor... En azından yerleşmiş bazı terimleri bilip onları kullanmak özenini gösterebiliriz. Yabancı dildeki bir terimi bu da bizden olsun diye gelişigüzel karşılamak hoş olmuyor. Genç çeviriciler belli ki çok zaman karşılamaya çalıştıkları terimin anlamını da bilmiyorlar. Burada tek bir terim üzerinde duracağız. Sibel Şan Öget'in çevirdiği ve değerli arkadaşımız felsefe adamı Prof. Dr. H. Bülent Gözkan'ın bir sunuş yazısıyla tanıttığı *Kant ve kesin bilimler* adlı kitapta *aperception*'un "düşünce" diye karşılandığını gördük. "Düşünce" çok genel bir kavramdır ve kesinlikle *aperception*'u karşılamaz. Onu çoktandır "üstalgı" diye terimliyoruz. Benim yeni baskısı yıllardır bir türlü yapılamayan ama piyasada bulunan *Felsefe sözlüğü*'mde de bu konuda bilgi vardır. Bedia Akarsu hocamız da *Felsefe terimleri sözlüğü*'nde *aperception*'u "tamalgı" diye karşılıyor. Terimlemelerde kavram içeriklerini iyi bilmek gibi bir zorunluluktan ayrıca sözetmek gerekir mi? "Üstalgı" terimi de "tamalgı" terimi de *aperception* kavramını tam olarak karşılıyor. Neden mi? Sözkonusu terim doğrudan doğruya bilinç katına ulaşan algıyı anlatıyor. "Algı" daha çok sinirsel süreçlerle üstalgıysa o süreçlerin devamı olan bilinçsel süreçlerle ilgilidir. Bir nesnenin algısında bilinç kendini *algılayan* özne olarak sezer. Littré üstalgıyı *"Zihnin kendisini herhangi bir izlenimi algılayan ya da sezen bir nesne olarak duyması işlemi"* diye tanımlar. "Üstalgı"yı yanlış bilmiyorsam ilkin Leibniz kullandı. Leibniz'de üstalgı bilinçdışı algıdan ayrı olarak bilinçli algıdır. Leibniz şöyle der: *"Dış nesneleri sunan monad'ın* içsel durumu olan algıyla bir içsel *durumun bilinci ya da düşünsel bilgisi olan* üstalgıyı *birbirinden ayırmak doğru olur."* Ya da onu Wundt gibi *"Zihinsel yaşamın* üstbiçimlerini *kurmak üzere mantıksal ve estetik ögelerin mekanik çağrışımlarla bütünleşmesi"* diye tanımlayabiliriz. Wundt daha açık bir tanım daha yapar: *"Bakışın içsel alanına bir sunumun girmesini algı, bakışın orta noktasına bir sunumun girmesini* üstalgı *diye adlandırıyorum."* Kant'da üstalgı kendinin bilincidir, Kant üstalgıyı *deneysel* üstalgı ve *arı* üstalgı olmak üzere ikiye ayırır. Birincisi gerçekliğin sezgisiyle ikincisi tüm olası deneyin dışında yer alan ve deneyi kuran birlik ilkesiyle yani ben'le ilgilidir. Kant şöyle der: *"Ben onu deneysel algıdan ayırmak üzere arı* üstalgı *diye adlandırıyorum, çünkü bu kendi kendinin bilinci* düşünüyorum'*un sunumunu yaratarak tüm öbür sunumlara eşlik etmektedir: her bilinçte bir ve özdeş olan bu sunuma bir başka sunum eşlik edemez."*

Değerli felsefe adamı Prof. Dr. H. Bülent Gözkan'ın bu belirlememi anlayışla karşılayacağını biliyorum.

ŞAFAĞI BEKLERKEN

Vasıf Turhan Kayacık

Haydi bırak kendini
Uzanıver gitsin
Sırtında
İlk güz yağmurlarıyla
Yıkanmış toprağın serinliği
Yüzünde
Sakin bir koydan
Hırçın bir körfeze akan
Ege rüzgârı olsun...

Bekle geceyi
Karanlıkta
Sana göz kırpan yıldızları
Bekle, uyu biraz
Yarın
Şafakla birlikte
Uzun bir gün başlayacak
Değiştirmek gerek dünyayı
Biliyorsun
İlk sen indirmelisin şalteri
Topla gücünü
Grev var...

DOSTLARA

Dostlar, dostlarımız
Dünyanın her yanından
Kuzeyde
Kutup ışıklarıyla sarhoş
Beyaz gecelerde hülyalı
Yağmurlarında sırılsıklam
Tropik iklimlerin
Petrol ve kan bulamacı
Çöllerde direnen
Nabız atışları
Nabız atışlarımızda
Milyonluk şehirlerin
Tarihi meydanlarında
Özgürlük, eşitlik
Adalet diye haykıran
Yüzünü görmeden
Sesini duymadan sevdiklerimiz
Dostlar, dostlarımız
Dünyanın her yanından...

ATAMANLI: "21 YAŞINDA BİR ÇOCUK"

Yalçın Küçük

Aydın üzerine yazıyordum ve aydınımızı çok düşünüyordum, bizim aydınımızın, bir, "kurgusu" yoktur, iki, "red'di" bilmezler ve üç, "ütopya" bir yana, "hayal" kuramazlar, bunları buldum; bulduklarım, beni, çok yordular. Peki neden "aydın" diyoruz, dememek isabetlidir. Aydın sayıyoruz, ama, aşklarında dahi hayal yoktur ve var mı, aşklarını hiç bilmiyoruz.

Yalçın Küçük'ün Atamanoğlu Fatih kitabının yeni baskısı için yazdığı fakat teknik bir hata sonucu kitapta yer almayan Önsöz'ü yayınlıyoruz. Yeni basımı 2015'te Tekin Yayınevi'nce yapılan Atamanoğlu Fatih'in bu Önsöz'ü Yalçın Küçük Silivri hapishanesinden çıktıktan sekiz ay sonra yazıldı. İlk kez Yeni Gelen'de yayınlanıyor.

Fatih'i, fethi için yazmadım, "bir çocuk" idi ve hülya doluydu; çocuklar, hülya kurmalıdırlar, bu amaçla, yazmak istedim ve yazdım. Ve yazdıklarımı, bu önsöz için, tekrar okudum, Mehmet'e, "kapısında ölüm beklerken hülya kurabiliyordu", bunu yakıştırdığımı gördüm, buldum. Sevindim, ölüm, kalbi tüketen ve düşünmeyi yok edendir; aslında, ölüm değil, katliam ve saldığı korkudur. 1987 yılındaydık, çok hızlı yazdım, Tekin, hızla yayınladı, Kemal Bey, "fısıltısı güzel" diyordu, bu sözü, ilk kez duyuyordum. İnsanlarımızın birbirine kitap söyledikleri, "fısıldaşmak", bir tarihimiz olmuştur ve şimdi yoktur.

***

Aydın üzerine yazıyordum ve aydınımızı çok düşünüyordum, bizim aydınımızın, bir, "kurgusu" yoktur, iki, "red'di" bilmezler ve üç, "ütopya" bir yana, "hayal" kuramazlar, bunları buldum; bulduklarım, beni, çok yordular. Peki neden "aydın" diyoruz, dememek isabetlidir. Aydın sayıyoruz, ama, aşklarında dahi hayal yoktur ve var mı, aşklarını hiç bilmiyoruz.

***

Bir parantez açarak içine iki paragraf yerleştirmek istiyorum. Bir üniversitemizde ütopyacılarımız üzerine, bir doktora tezi vermişler, kaç tane ütopyacı var; doktora öğrencisi, ütopyacı bulamamış, edebiyatçısını bulamamış ve buldukları, tek ütopyası olan ise, Yalçın Küçük imiş; "ölmüşüz de habarımız yok" demek durumundayız, bende bulabildikleri ise çok basit ve yüzeyseldirler. Vardır, Taksim'in altından tünel geçirmeyi ilk önce ben işaret etmiştim, ancak bunlara ütopya diyemeyiz. İlaveten, benim "Musul'u almak" ve "Doğu Birliği" planlarım, ütopya mı; sınıra koyabiliriz, varlığı sürdürme nedeni olarak görüyorum ve demek ki, zorunluluktur. Yalnız, eğer Ermenistan ve Yunanistan ile birleşmek de varsa, bende var, bir ölçüde ütopyadır. Çünkü, aklın sınırlarını aşarak düşünüyoruz. Yalnız, yine de aklı ve zorunluluğu, tümüyle, inkâr edemiyoruz.

Bu arada not edebiliriz, Mehmet'in, Haliç'e, karadan gemi indirmesinin de, daha önce örnekleri olduğunu biliyoruz. Abartmamamız yerindedir. Demek "mutlak büyük-

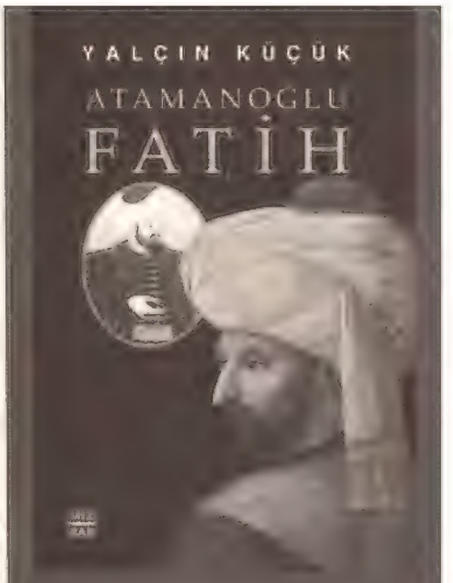

Önsöz/2004
AVRUPALI HÜKÜMDAR DOĞRUDAN KORKANLAR

Fatih, çağdaş bir Avrupalı hükümdardır

İkinci Mehmet, Osmanlı dinastisinde tektir

Belki kararlılığıyla İkinci Mahmut ve tedbirliliği ile İkinci Hamit yaklaşabiliyorlar. Ama sadece yaklaşıyorlar. Mehmet, bir yükseliştir. Yüksektedir.

***

Fatih'i yazdığımda, insanlarımız, hâlâ bulutlardaydı ve doğru'yu almaya son derece teşne idiler ve doğru'ya yönelen iç güdüleri olmuştu, çıplak doğru istiyorlardı. Buradaki biçem budur, çıplaktır; doğru da çıplaktır.

Şimdi ise insanlarımız en çok doğru'dan korkuyorlar ve çok güçlü bir doğru'dan kaçış içgüdüsü geliştirdiler. Doğru'nun kokusunu alabiliyorlar ve duyunca, kabuklarının içine çekiliyorlar; kaçıyorlar, çünkü, korkudan, kabuklarının kovuğunu umman derinliğinde sanıyorlar. Doğru'dan kaçıyorlar ve bunlara "doğru-korkakları" diyebiliyorum.

Şimdi insanlarımız ve en çok üniversite öğrencileri, doğru'dan korkuyorlar ve kaçıyorlar. En çok, doğru'dan scan-edilmiş olanlara koşuyorlar. Ve ne yazık, artık Aydınlanma Çağı'nda değiliz; aydınlanma salonları yoktur.

leri" abartmamayı öneriyorum. Ama, Mustafa Kemal'i de çok zaman abartıyoruz. İhtiyacı yoktur, tekrarlıyorum.

***

Aziz Nesin, güzel anlatırdı, üsteğmenler çözememişler, çavuşu çağırmışlar, "oğlum, Mehmet, söyle, âşık kime derler, biliyor musun" ve çavuş biliyormuş, "evet komutanum" demiş, "anan gider kızı ister, verirler, evlenirsin", birinci aşama buradır ve aşk yoktur. Vermezler, "âşık olursun" ve tarifimiz budur.

***

Her halde doğru ile ölümü özdeşleştirdiler. Ölüm, korku ise kaçıyorlar. Kaçmalarının bir nedeni budur; ve buraya varıncaya kadar, ölümde, sadece korku ve doğru'yu buldular.

Korku, düşmanımdır. Çünkü, aklı alıyor ve yerine bıraktığı, akılsızdır.

***

Tabii pratiği soyutlamaya çalışıyorum. Ve 1987 yılına tekrar dönmek istiyorum. Baskı ve idamlar döneminde, ben, en çok korku ile savaşıyordum. Bir ara var, eylülist darbe dönemindeyiz, nerede ise her hafta bir, beni Dal'a alıyorlar ve hücreye atıyorlardı; Uğur Mumcu, Cumhuriyet'te, artık yazmaktan bıkmıştı, "Yalçın Küçük haftalık görüşmesini yapıyor" demekle, yazmakla, yetiniyordu. Başbakanın Çankaya'ya çıkışı kadar düzenlidir; emniyet'te ve hücrede olduğum anlamındadır.

***

Ve hücreden çıkar çıkmaz, Kızılay'a iniyordum, o zamanlarda Kızılay hâlâ Ankara idi, görünüyordum ve görünüşüm, bütün Ankara ve bütün Türkiye'ye görünmek oluyordu. Fısıltı, en güçlü televizyon kanalıydı ve Kızılay'da bir tur atıyor ve gülümsüyordum. Korkuyla savaşıyorduk, meydandaydık. Korku'yu korkuturken güler yüzlü olmak gereğini duyuyordum.

***

İşimiz korkuyla savaşmaktır ve 1 Mayıs'ta, 1977, büyük katliam olmuştu ve yenmeliydik. "1 Mayıs" yapabilir miydik, karar verdik, ancak "kapalı" salonda düzenleyebilirdik, "Emek Sineması", yıkılmaması için, yakın zamanlarda çok direnişler yapılan mekândır. Çok güzeldi, Kabataş'ta iken Pierre Angeli'yi Emek'te seyrederdim ve kiraladık; darbeden sonra ilk 1 Mayıs'ı yapıyorduk ve "doldurduk!", yapamayabilirdik, büyük başarıdır.

Açış konuşmasını ben yaptım, heyecanlı oldu ve bu arada, "iktidarımızın ilk gününde minarelerden ezanı kaldıracağız", bunu açıkladım. Artık teknoloji ilerlemişti, televizyonlar vardı, ezanı haber veren saatler bulunmuştu, bunları anlattım. Herkes uyandırılacaktır, bunları söyledim. Ezanı kaçırmak imkânsızdır ve bu bir taleptir, salonun coştuğunu hatırlıyorum.

Biz isteyen bir kuşağız. Ve hep öyle olacağız.

***

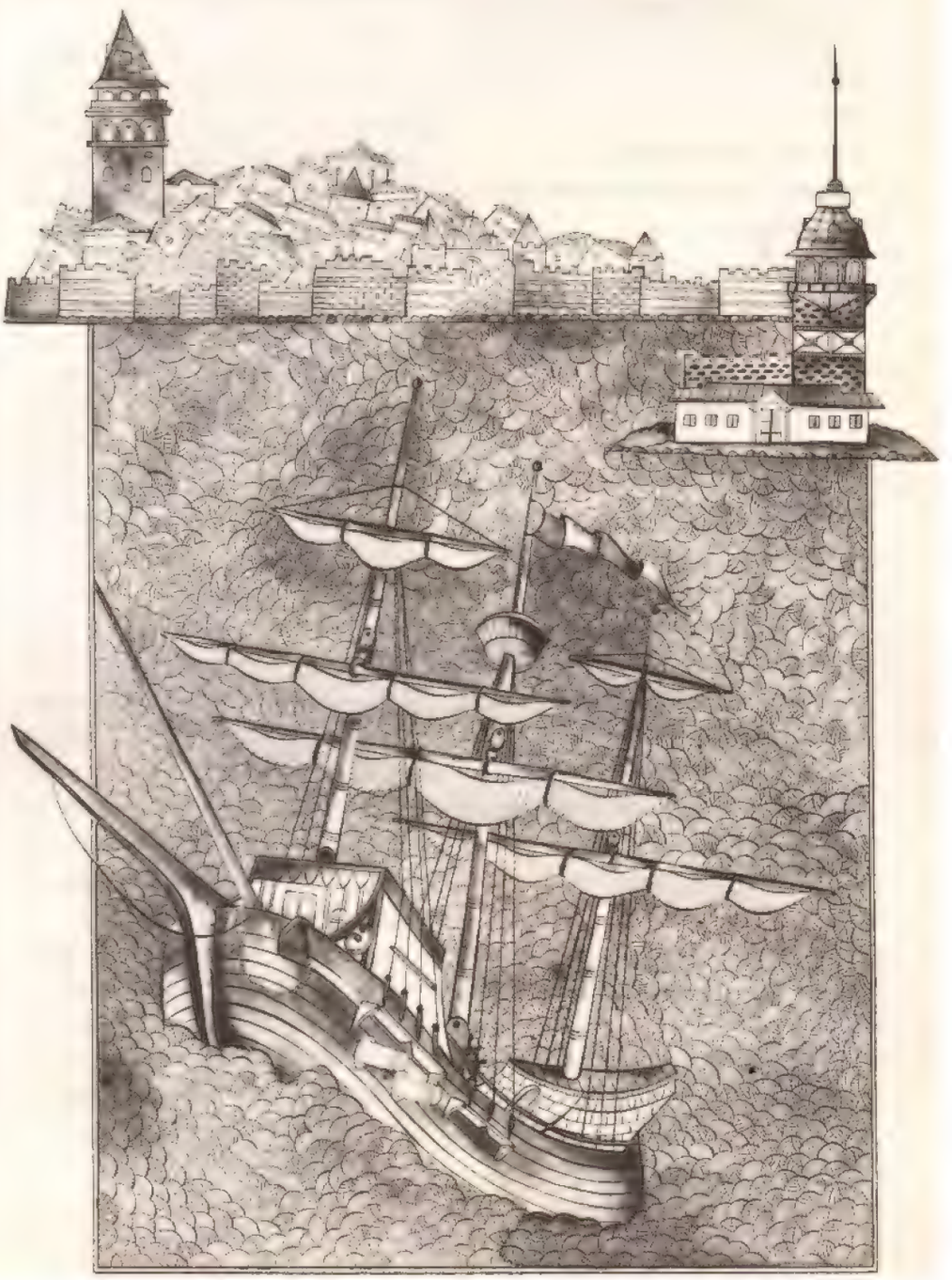

İki eki var, Can Yücel Dostumuz salondaydı, hep konuşmak ister, hiç konuşturmayız. Toplantı disiplinimiz böyledir ve her toplantıda bu kural vardır, uygularız. Ayşegül Dora'nın kucağına oturtmuştuk, Ayşegül beceriklidir, yapar, ancak fırsat bulmuş, bizim Can'ımızdır, fırlamış, kürsüdeydi, ne varsa söylediğini, ifşa etmemize gerek yoktur; âdetidir. Renk kattı, "1 Mayıs" daha canlı geçti, gerçekten tarihidir. Bir kitapçığını yayınladığımızı hatırlıyorum.

***

Yankısı yüksekti, Eylülist Darbe müthiş yobazdı ve biz laiktik ve daha ileri taleplerimiz vardı; bu eklerim, günün anlam ve manasına uygundur. O zamanda, bir halife çırağı konumunda bir Ahmet Hakan yoktu, bozguncu sesler çıkmadı, demek istiyorum. Tartıştılar.

***

Ve ben her İstanbul'da olduğumda, Tekin'e uğrardım ve mutlaka Ali Sümbül Bey de orada olurdu, Yaylacık Matbaası'nın sahibi, tabir caizse "kokumu alırdı", sanki münazara yapardık. Ali Bey'in çocukları şimdi Tekin'in sahibidirler, öğrenmiş bulunuyorum, ancak, o gün pek gitmek istemiyordum, Ali Bey'den, bu ezan meselesinde çekiniyorum. Biraz korka korka gittiğimi saklamıyorum. Bekliyordur.

Bizim dindar münazaracılarımızın üslubu vardır, oynarlar, Ali Üstadımız, şöyle çekildi, yanladı, ben hamlesini bekliyorum ve birden, "Allaaah sendeeen razı olsun" deyiverdi, birden iyi bir iş yapmış olduğumu anladım, pek rahatladım, yazmam gerekiyor. İslami ilkelere göre, ezanın sadece insan sesiyle okunması şarttır; mikrofon veya hoparlör, yasalara aykırıdır. Kaydediyorum ve demek akılda birleşiyoruz.

***

Bu mu önce, Ankara'ya dönüşüm mü; o sırada mümkün ölçüde bir "gerçek" aydın olmaya özeniyorum; mesela, tv izlemiyorum ve mesela, Ankara-İstanbul arasında trenle seyahat ediyorum. Ali Bey ile münazaramız her halde daha sonra, gündüz trenindeyim, bir ara İzmit çevresindeydik, tren kara yoluna yaklaşıyor, insanlarımız otomobildeler, birden bir patlama oldu, ben öyle sandım, büyük bir sevinç var, her halde kırmızı atkıdan varsa kalpaktan tanıdılar, el sallıyorlar, bayram yapıyorlar, laisizm bayramımızı kutluyorlar. Tahminen, 40 yaşlarındalar, 27 Mayıs'ta üç yaşlarında olmaları gerekiyor. Çok güzel, her halde son Türkiye'deydik ve bayramımızı yapıyoruz.

***

ODTÜ bitişiğinde villada yaşıyordum, öğretim üyeliğimizde kurulmuştu,

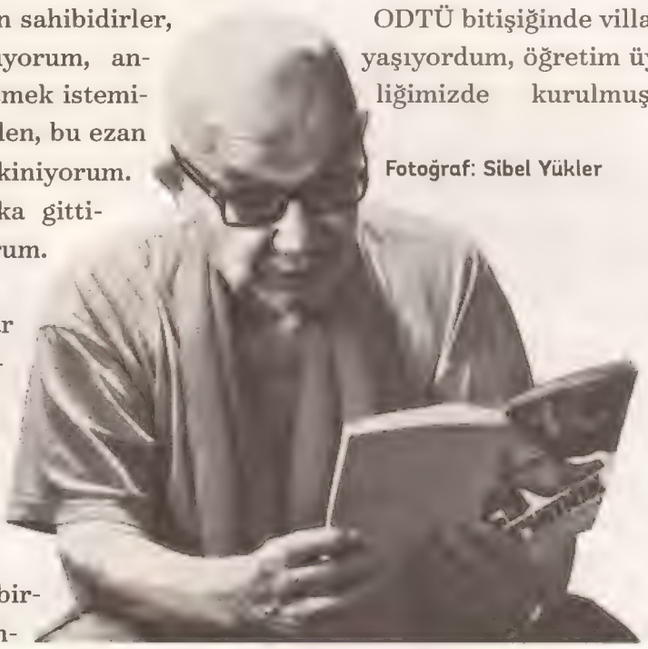

Fotoğraf: Sibel Yükler

Hücreden çıkar çıkmaz, Kızılay'a iniyordum, o zamanlarda Kızılay hâlâ Ankara idi, görünüyordum ve görünüşüm, bütün Ankara ve bütün Türkiye'ye görünmek oluyordu. Fısıltı, en güçlü televizyon kanalıydı ve Kızılay'da bir tur atıyor ve gülümsüyordum. Korkuyla savaşıyorduk, meydandaydık.

Dinamik Analiz
KORKUNUN PİÇLERİ

Devrim'de doğanlar; düşünüyorlar, istiyorlar, çünkü korkmuyorlar.

***

Diktatör Kenan Evren'in do ğurttukları, ölümle büyüdüler, korktular, dokunmazlar, düşünemezler, isteyemezler. Doğru'nun kaçkınlarıdırlar.

***

Gericiler, oy verme yaşını ve seçilme zamanını bunun için indirirler. Gelenler, kul ve köledirler.

***

Ipler, ve karar oligarşinin/tüsiad'ın elindedir. Akepe bir vesile/bir araçtır

Hürriyet
YILDIRIM BASKI
BÜTÜN YURTTA SIKIYÖNETİM İLAN EDİLDİ
Ordu yönetime el koydu
Hükümet ve Parlamento feshedildi, Siyasal partilerin faaliyetleri durduruldu. Parlamenterlerin dokunulmazlıkları kaldırıldı. Saat 05.00'ten itibaren sokağa çıkma yasağı başladı

üniversite öğrencileri bilirler ve gelirler, küçük bir villadır, ancak, açlık grevlerinde, grevi desteklemek için gelenleri, 400 saydıklarını hatırlıyorum, açlık grevlerinin mekânı olmuştu, başka çaremiz yoktur. Bütün üniversitelerden geldiler, "eylemimizi" çok beğenmişler, ancak, istisnasız, hepsi "zamanı mı" dediler ve zamansız buluyorlar. Ben bunları tanıyordum, "saatçi" ya da "saat ayarcısı" tabir ettiklerimdendirler. İçlerinde müthiş korku var.

Tabii, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan, Deniz Gezmiş'in idamlarını biliyorlar. Niksar'da ölenleri hatırlıyorlar, yetmişli yılların ikinci yarısında günde nerede ise yirmi kişi öldürülüyordu, en güzide aydınlarımızı yok ettiler. Kenan Evren adında bir diktatör buldular, pek yobazdı, "imamın oğlu", idam etmeyi hak sayıyordu, "idam etmeyip de besleyecek miyiz" buyuruyordu. Gençlerimizin aklını aldılar. Hepsi saat ayarcısı oldular. İstemeyi unuttular ve bilmiyorlar.

***

Bir, aydınlamacı despotizmde, asillerin önemli bir bölümü ateisttiler, en azından laik olduklarını biliyoruz. 1792 yılında, "dine döndüler", jakobenler çok şiddet uyguladılar. Korktular, akıllarını verdiler ve dindar oldular.

İki, 1848 Şubat Devrimi'nde çok şiddet yaptılar, ortada olanlar çok korktular, dine döndüler, Akılsızlığı seçtiler. Dindarlık ile akılsızlık bir ve aynıdır.

Üç, Mehmet çok şedit idi ve herkes Mehmet'ten korkar oldular. Oğlu Bayazid, babasını zehirledi. "Sofu" ya da "Veli" diyorlardı, aslında, yobazdır. Osmanlıda yoktular ve getirdiler.

***

Önsöz/Zından'dan
MEHMET'İN KATİLİ OĞLU ABAYEZİD BAYEZİD'İN KATİLİ OĞLU SELİM ATAMANLILAR SERT BİR CUMHURİYETTİLER OY PUSLASI YERİNE ZEHİR ATTILAR

Geçici sayabiliriz, eğer Anadolu Selçukluları'nı saymazsak, leh ve aleyhte nedenlerimiz mevcut: Türkler'in merkezi Küçük Asya olan tarihini, a. Atamanlılar, b. Osmanlılar, c. Tanzimat-Cumhuriyet olmak üzere üçe ayırabiliriz. Atamanlılar'ın en büyüğü Fatih Mehmet ve Cumhuriyet'in ise İkinci Mahmut ile Mustafa Kemal idiler. Mehmet'i öldürdüler. Mahmut ölümden döndü ve Kemal, hep gölgesinde yaşadı; büyük işler için doğmuş olanların yazgısıdır. Hep ölüm ile hayat arasında yaşadılar. Sertlikleri ile yaşam oyunlarının kökünde bu var

***

Evvelinde "Atamanlı" bilindiler ve öncüleri Türk idiler, yepyeni bir kavim yapmaya çalıştılar. Musa'nın Ordu-Yargıcı olan Bedrettin adına yazılı, Börklüce ile Hud Kemal'in önderliğindeki kıyam ise, üç dinden bir din çıkarmaya yönelmişti. Yenildiler, ancak bir yol çizdiler

Atamanlı, Balkanlar'ı içine alan bir Avrupa Devleti'dir. Kim ne derse desin, Iorga'nın "Byzance apres Byzance" sözü, tarihi gerçeklere pek uygun düşmektedir.

***

Tanzimat çok önemlidir, çok dinlilik Cumhuriyeti'dir, belki de en güzel insanlanmış bu dönemde, 1826-1926 doğdular ve yaşadılar; ne güzeldiler ve hep gıpta ediyorum. Namık Kemal-Beşir Fuad, Enver-Halide ve belki de Fikriye-Mustafa Kemal aşkı övgüye pek değer ve Mutlaka Mustafa Kemal, yazarken seviniyorum ve kimse kızmasın, yetişmeye çalışıyorum.

Böyle güzelleri, pek yüksek güzelleri, bir de Altmışlı Yıllar'da gördük; benim büyüklerim ve benim küçüklerimdir, birlikte yaşadım, birlikte savaştım ve bazen onlara karşı oldum, kalemimde kanlar var, damlamaktadır

***

Mehmet'e yapılan bir cinayet ve Türkiye'ye, o tarihte Atamanlılar'a, layık görülen bir darbedir; faili meçhul olmayıp İkinci Bayezit'tir, diyoruz. Sonra Avrupa'da ilerleyemedik ve Müslüman-Arap ikliminde yerleşmek istedik. Neden, neden yaptık, bunun sırrını çözememek bir yana, "tarih" henüz bu darbeyi red ile meşguldür. Ve 1571 Leoponte Haçlı Seferi'ni tahrik ettik, sonumuzun habercisi olduğunu bile "bilmiyoruz". Tarihimiz yoktur, diyemiyoruz. Yazmaya çalışıyorum.

***

Oğlu Bayezid, babasının katili idi, kendi oğlu Selim'in verdiği zehirle öldü. Bayezid, bir zehirleme uzmanı idi, zehirlendi. Devr-i Hükümranlığında, sadece yeniçeri ağalarının oyuncağıdır. Ve Atamanlılar'ı, ki çok sert bir cumhuriyettir, acımasız, iki partili bir sistem olarak görüyoruz. Ancak Atamanlılar, hangi anlama geliyorsa kabulümdür ve Avrupai bir devlettir Buradayız.

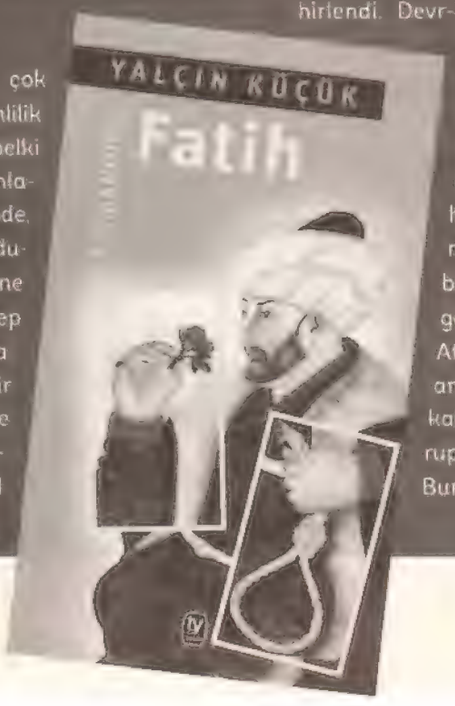

Adı Ataman'dır, kardeşleri, Ertugrul ya da Tundar, başkasını düşünemeyiz. Ataman'ın, Edebali'ye gittiğinde mushaf'ı bilmediği kesindir; Şeyh'in kızı Mal Hatun ile evlendi, genişlemek istiyordu, ittifaklara muhtaçtır. Çevreye muhtaç, genişlemek için evlenmeyi biliyorlar.

Atamanlıların, din bağlantıları zayıftı ve kolayca değiştirebiliyorlar. Öte yandan, Abayezid'in, Fatih'ten dolayı, "babam dinsizdir" dediği kuvvetli bir rivayettir. Abayezid'in yaptığı, bir karşı devrimdir, diyebiliyoruz. Çok korktular ve yobaz oldular.

Bu ad bir Türk-Moğol adıdır, "Ogiday" ya da Oktay benzeridir. Şolohof'un romanlarında bu isim çok geçmektedir. Biz ad ya da soyadı olarak taşıyoruz.

***

Bu, gericilere karşı, türkleşme, laikleşme, çağdaşlaşma'nın cevabıdır. Yüzlerine indiriyoruz, şamardır.

***

Kuşkumuz yoktur, Beylik komşuları, Bizans'lılar, Ottaman/Ataman dediler. Frenkler hâlâ öyle çağırıyorlar. Açığız ve buradayız.

***

Barış Zeren, doktora çalışmaları için Paris'te idi, döndü, geldi. Ben zindandayım, sadece bu nedenle değil, Rus kaynaklarını güzel araştırıyor, zaman zaman orada çalışıyor, Rusçası benimkinden çok daha iyidir, ben Rusça'yı Birmingham'da öğrendim, benim zamanımda, Türkiye'de, Rusça öğrenmek suç sayılıyordu, cesaret edip Rusça öğrenmeye teşebbüs eden ilk Türk oldum ve Barış, bütün kaynakları taradı. Doğruyuz. İngiliz kaynaklarından da geçti; biz Ataman'ın soyundanız.

***

Yoldaş Mustafa, yıllardır, sanki zindancıdır ve farkımız, sadece cam'ın öbür tarafında olmasıdır. Her Çarşamba geldi, temiz çamaşırların arasında, kitaplar ve dergileri ihmal etmedi; yanlış anlaşılmak istemem, ceza evi yönetimi, gelen kaynaklarıma zorluk çıkarmadılar. Ama kitapları temiz çamaşırlar arasında vermek zorundadır.

Ama Deniz Hakan ve tabii Okan İrtem, artık ikisini tek sayma tuzağına sık sık düşüyordum, harikalar yarattılar; aradığım bütün kaynaklara ulaşmamı sağladılar. Batılılar'ın, "olmasalar, bu çalışma da olmazdı" deyişini bulduk. Sevgilerimi yazıyorum.

***

Üstadlarım Hasan Fehmi Demir ve Yiğit Akalın, hem mahkeme ve hem zindan ziyaretlerinde, beni, bir de kitap sürprizleri ile sevindirdiler. Dostumuz Sait'in kitap hediyeleri de "ilave" oluyordu ve ben sadece dostluklarımı tekrarlayabiliyorum. Hepsi işte budur.

***

Peki Fatih Demir'i, aynı Demir&Demir Hukukçularından, unutabilir miyim; yıllardır, kartlarla çalışıyorum. Her okuduğumun, gerekli yerlerini, A-Dört Yarısı kartlara aktarıyorum, belki kırk bin varlar ve polisler, bunların hepsini almışlar. Bunlar olmadan, benim yazmam imkânsızdır; tabii deneylerim var, poliste kaybolmazlar, ama kaygılandığımı da saklamıyorum.

Aldıkları sırada benim ve avukatımın imzalamalarımız olması gereklidir; polisler unutmuşlar. Sonunda, üç polis memuru görevlendirdiler, geldiler ve Mahkûm Kabul'den bir oda ayırdılar; biz, Fatih ile ikimiz, belki yirmi gün, durmadan, bu kartları, "parafladık" ve sadece bunu yapıyorduk. Memurların da parafları var, saymıyorum.

Ben, zaman zaman kartları okuyor ve okşuyor ve sevinç çığlıkları atıyordum. "Ne güzel kart" diyordum, sanki kayıp bir sevgili ile buluşuyordum ve Fatih, yalnızca imzalıyordu; ne denir, gözlerinden öpüyorum. Tabii, çok hoştu, buluşun heyecanını yaşıyordum ve "bir daha" diyorum.

***

Bir gün Kemal Bey'in telefonu çaldı, Ankara'da idim, "Ali Bey'e veriyorum" demişti, Yaylacık Matbaası'nın sahibi Ali Sümbül dostumuzdu, mütedeyyin sesiyle, "Hocam, baskıyı, durdurdum" diyordu, sanki

Fatih'i yazdığımda, insanlarımız, hâlâ bulutlardaydı ve doğru'yu almaya son derece teşne idiler ve doğru'ya yönelen iç güdüleri olmuştu, çıplak doğru istiyorlardı. Buradaki biçem budur, çıplaktır; doğru da çıplaktır. Şimdi ise insanlarımız en çok doğru'dan korkuyorlar ve çok güçlü bir doğru'dan kaçış içgüdüsü geliştirdiler. Doğru'nun kokusunu alabiliyorlar ve duyunca, kabuklarının içine çekiliyorlar; kaçıyorlar, çünkü, korkudan, kabuklarının kovuğunu umman derinliğinde sanıyorlar. Doğru'dan kaçıyorlar ve bunlara "doğru-korkakları" diyebiliyorum.

müjde veriyordu ve Fatih'in baskısını durdurmuştu. Okurdu, iki noktada itirazı vardı, "ben büyük Fatih'ime bunları söyletmem" diyordu; şalteri indirdi, ve sanki soldan bir matbaa emekçisidir. Eskilerde, solun en okumuşu ve kararlısının, buradan çıktığını biliyoruz. Kesmek, iç güdülerinde var.

Pazarlık yaptık, en şiddetle itiraz ettiğini kabul ettim, önemsiz olanı Ali Bey kabul etti ve Fatih'i kurtardık. "Çıktıı", ülkemizde böyle zamanlarımız olmuştur. Kimseler duymasın, demiyorum; herkes duymalıdır ve bu maksatla yazıyorum. Bir zamanlar bu Türkiye ve seviyorum.

***

Bizde iki "Ferman'n" arası, "Tanzimat" ve "Islahat" çok önemlidir; fakat ben, bu arada, "önemsiz" olanlardan söz etmek istiyorum. Mısırlı zenginler, İstanbul'a gelinceye kadar bilmezdik, "sahilhaneler", daha sonra "yalı" demeye başlamıştık, Mısırlı zenginlerin gelmeleriyle, yaşamımıza, girdiler. Sahildeki yalıları, Mısırlı zenginler, inşa ettirdiler, öğrendik, ve bir de, Mısır'ın asilleri gelmeden önce, bizim asillerimizde kadın-erkek aşkı ve cinselliği yoktu, bilmezdik. Ne mi bilirdik, her büyüğümüzün bir "oğlan" sevgilisi olurdu ve aşklarını dillendirdikleri divanları vardı; hatunlar doğururlar ve kocaları da oğlanlarıyla yatarlar. Kahire'den bize devrim ihraç ettiler ve Mısırlılar, bize kadın'ı sevmeyi, öğrettiler. Borcumuz büyüktür.

Öğrendiklerimiz çoktur. Devrimcilerimiz Mısır'a kaçtılar, "İçtihat", Mısır'da yayınlandı. Bir münevver olarak kıymet-i harbiyesi yoktur, "İstiklal Marşı" da Akif tarafından yazılmamıştır ve öyle bir iddiasının olmadığını da kayıtlarda tespit ediyoruz. Akif, Cumhuriyet karşıtı olduğu için Cumhuriyet'ten kaçmıştır. Tekrar tekrar tespit ile yazmak zorundayım.

***

Osman değil, "Ataman", bunu çıkarmak benim işimdir.

Türkler'in "İstiklal Marşı" yazılmamıştır. Yazılmayan marşı çıkarmak benim işimdir.

Herkesin olmayan işi kendisinedir ve doğru ise benim işimdir. Ben işimi biliyorum ve yapıyorum.

***

Mahkeme Başkanı Köksal Şengün, Silivri'de, bir gün huzurdaydım, "çıtlattım", Trabzon'dan ve Baştimar Köyü'ndendir; büyük komünistimiz Zeki Baştimar'ın akrabası olduğu anlamına geliyor. Sevindiği izlenimine kapıldım; usuldür, ilk duruşmada bize, umumi hal soruları yönetiyorlar ve bana da tevcih ettiler. Mahkeme açılıyor, Reis Köksal Bey, bilmiyor ve bana ne iş yaptığımı sordular. İlk okulda çok çalışkandım, hemen cevabı verdim, "hapse girerim ve hapisten çıkarım" ve genellikle bu işi yapıyorum. Çıkık olduğum zamanlarda da, işte bunları çıkarıyorum. Ve ekliyorum. İşimiz, çıkmak ve çıkarmak üzerinedir.

29 Kasım 2014, Balat-Balgat

İşimiz korkuyla savaşmaktır ve 1 Mayıs'ta, 1977, büyük katliam olmuştu ve yenmeliydik. "1 Mayıs" yapabilir miydik, karar verdik, ancak "kapalı" salonda düzenleyebilirdik, "Emek Sineması", yıkılmaması için, yakın zamanlarda çok direnişler yapılan mekândır. Çok güzeldi, Kabataş'ta iken Pierre Angeli'yi Emek'te seyrederdim ve kiraladık; darbeden sonra ilk 1 Mayıs'ı yapıyorduk ve "doldurduk!", yapamayabilirdik, büyük başarıdır.

MAVİ TEPELERE AĞIT

Seda Suna Uçakan

I.
-gölge düştü
yırtıldı gün-

II.
varlığın kendisiyim
sesleriyle tık tık
ılık ılık
sanrılarım içinden sızıp giden yağmurlar

III.
mavi çocuk tepelerden cenaze alayları geçmekte
o bilmez onları
katar katar peşi sıra çuvallar kanar
dizip katırları
hiç yaşamayanlar o tepelerde ölümü tadar.
bitimsiz soluk beyaz levhalar karlarda silinir
kimsesizler böyle ölür
kimsesizler böyle ölür
kimsesizler böyle ölür

IV.
gözünde suyun ağıt bakar gizliden
tepede yıldızlar eflatun ve şimdi her biri bir mantar
nehir sancılı korkulara uyanır
gövdesinde ne alüvyon, ne çakıl vardır

V.
meşe hayaleti ısırganlara sinmekte
kel vadilerin koynu kara göl
gece kelebekleri sonunda iyi günün habercisi
bir çocuk yürüyor kamışların oradan
doğurmuş işte isayı güzelliğin rahminden...
kimsesizler böyle doğar
kimsesizler böyle doğar
kimsesizler böyle doğar

KİM İNANIR NOBEL'E?

Özkan Mert

'Kültür Profili' Fransız Jean-Claude Arnault'un İsveç Akademisi Nobel Edebiyat Ödülü komitesi üyesi eşi şair Katarina Frostenson ile birlikte İsveç Akademisi'nin olanaklarını kullanarak bir 'Edebiyat Barı' işlettikleri ortaya çıktı. 'Kültür Profili' çok başarılı bir işletmeci ve kültür elçisiydi. Kralın elinden yüksek hizmet ödülü bile almıştı. Ve tüm bunlar olup giderken "Kültür Profili" İsveç Akademisi'nin binalarında 18 kadına cinsel taciz ve saldırılarda bulunarak hizmetine devam etti. 2,5 yıl hapis cezasına çarptırılması ile Nobel Edebiyat Komitesinde dönen dolaplar dünya basınının manşet haberi oldu.

İsveç Akademisi Nobel Edebiyat Ödülü

Nobel Ödülleri, yaşamı boyunca 355 buluşla rekor kıran, İsveçli bilim adamı ve kâşif Alfred Nobel (1833-1896) tarafından kuruldu. En tanınan buluşu olan dinamitle de dünyaca etkin bir lider oldu. Öldüğünde o zamana göre rekor düzeyde sayılan 33 milyon kuronluk bir servet bıraktı arkasında. Bunun 31 milyon kuronunu edebiyat, fizik, kimya, tıp ve barış alanlarında büyük buluşlar ve çalışmalar yapan insanlara dağıtılmak üzere kurulacak bir vakfa verdi: Nobel Vakfı.

1901-2017 yılları arasında Nobel ödülü ve ekonomi ödülü toplam 585 kez dağıtıldı. Bunların 892 tanesi bireylere 24 tanesi örgütlere gitti. Ödül verilenlerin çoğunluğu erkeklerdi. Kadınların sayısı ise komik denecek derecede azdı: Yalnızca 48 kadın.

İsveç Kralından Ödüllü Cinsel Tecavüzcü 'Kültür Profili'

Yıllarca saygınlığını koruyan İsveç Akademisi Nobel Edebiyat Komitesi'nin gerçek yüzü 2018 Kasım ayında İsveç Akademisi'nin fonlarıyla kültürel bir proje yürüten ve İsveç medyasında **'Kültür Profili'** olarak adlandırılan Fransız fotoğrafçı Jean-Claude Arnault'un, 18 kadın tarafından cinsel taciz ve saldırı ile suçlanmasıyla ortaya çıktı. Üstelik iddia edilen saldırıların önemli bir kısmı İsveç Akademisi'ne ait binalarda olmuştu. Arnault ise iddiaları reddediyordu.

Daha da İlginç olan, Arnault'un eşi şair Katarina Frostenson'un da Akademi üyesi olmasıydı. Kurum bu nedenle Katarina Frostenson'un ödül komitesinden çıkarılması önerisini reddedince tartışma daha da büyüdü. Buna ek olarak çıkar çatışması tartışmaları ve Nobel adaylarının isimlerinin sızdırılması da komite içindeki ayrılıkları derinleştirdi.

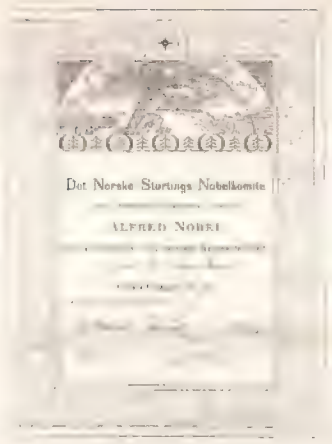

1901 yılı Nobel Edebiyat Ödülü Fransız şair Sully Prudhomme'a verilince, aralarında İsveç'in ve dünyanın en büyük oyun yazarlarından August Strindberg ve dünyaca ünlü ressam Anders Zorn'un da bulunduğu 42 İsveçli kültür insanı, İsveç Akademisi'ne şiddetle saldırdılar ve ateş püskürdüler. Gerekçeleri Sully Prudhomme'nin, ödülü hak etmeyen sıradan bir şair olmasıydı. Ve ödül gerçek bir yaratıcı olan ve çağımızın efsanevi yazarı Lev Tolstoy'a verilmeliydi. Elbette çok haklıydılar. Çünkü bugün Sully Prudhomme'nin adını bile hatırlayan yok. Tolstoy ise her dönem daha çok devleşiyor.

'Kültür Profili' Fransız Jean-Claude Arnault'un İsveç Akademisi Nobel Edebiyat Ödülü komitesi üyesi eşi şair Katarina Frostenson ile birlikte İsveç Akademisi'nin olanaklarını kullanarak bir **'Edebiyat Barı'** işlettikleri ortaya çıktı. **'Kültür Profili'** çok başarılı bir işletmeci ve kültür elçisiydi. Kralın elinden yüksek hizmet ödülü bile almıştı. Ve tüm bunlar olup giderken **"Kültür Profili"** İsveç Akademisi'nin binalarında 18 kadına cinsel taciz ve saldırılarda bulunarak hizmetine devam etti...

'Kültür Profili' sonunda İsveç yargısının elinden kurtulamadı ve 2 yıl hapis cezasına çarptırıldı. İtiraz etti. İtiraz edince mahkeme cezasını 6 ay daha arttırdı. Sakın ha Arnault'u hapiste falan sanmayın. Fransa'da İsveç Akademisi için kiraladığı evde keyif çatıyor.

Salman Rüştü'nün Şeytan Ayetleri

Sonunda bir dizi istifalar yaşandı. İstifa edenler arasında cinsel taciz skandalına eşinin adı karışan yazar Frostenson ile Akademi başkanı Profesör Sara Danius da var. Şu anda komitede 11 üye kalmış bulunuyor. Kerstin Ekman: 1989'da Akademi'nin, Salman Rüştü'nün Şeytan Ayetleri kitabı hakkında yayınlanan **"fetva"yı** kınamayı reddetmesinden bu yana oy kullanmıyor. Oysa Akademi yönetmeliğine göre yeni bir üye atanabilmesi için komitenin en az 12 üyesinin olması gerekiyor. Teknik olarak ise Akademi üyeliğine gelen bir kişi bu görevi

"ömür boyu" sürdürüyor ve çalışmalara katılmayı reddedebilmekle birlikte istifa edemiyor.

Burada şunu hemen söyleyelim: Katarina Frostenson ve Sara Danius Nobel Vakfı'ndan yüklü bir para alarak istifa ettiler.

Peki! Şimdi Ne Olacak? 2019'da 2 Nobel Edebiyat Ödülü birden verilecek.

Nobel Vakfı Başkanı, 2018 Edebiyat Nobel Ödülünün, 2019 yılı ödülüyle birlikte gelecek yıl açıklanacağını bildirdi. İlk kez 1901 yılında ödül veren Nobel Akademisi hiç bu kadar büyük bir krizle karşı karşıya kalmamıştı. Akademi ödülün açıklanmasını erteleme kararının gerekçesini "kamuoyunun güveninin yitirilmesi" olarak gösterdi. İsveç kralı Karl Gustaf, kuralları değiştirerek üyelerin istifasını mümkün kılacağını söyledi. Bazı Akademi üyeleri, geleneğin devamı açısından ödülün verilmesi gerektiğini söylüyorlardı ama kurumun ödül verebilecek durumda olmadığını söyleyen üyeler ağır basmış görünüyor. Bu ilk kez olmuyor. Mesela 1939 yılında ödül açıklanmamış ancak o yılın ödülü daha sonra Amerikan oyun yazarı Eugene O'Neill'e verilmişti. Dünya Savaşı sırasında 6 yıl Nobel ödülü verilememesi dışında, 1935 yılında da ödüle değer bir aday bulunamadığı bildirilmişti.

Nobel Edebiyat Komitesi mi? Dizi Film mi?

İsveç Nobel Edebiyat Komitesinde yaşananlar, Amerikan ya da Türk dizi filmlerine benziyor: Her şey var: Seks, tecavüz, kamplaşma, ödül verilen yazar adının önceden sızdırılması, klikler, çıkar sağlama vb. Ayrıca mizah gibi olaylar, kısaca değinelim:

1901 Yılında Ödül Yanlış Yazara Verildi!

1901 yılı Nobel Edebiyat Ödülü Fransız şair Sully Prudhomme'a verilince, aralarında İsveç'in ve dünyanın en büyük oyun yazarlarından August Strindberg ve dünyaca ünlü ressam Anders Zorn'un da bulunduğu 42 İsveçli kültür insanı, İsveç Akademisi'ne şiddetle saldırdılar ve ateş püskürdüler. Gerekçeleri Sully Prudhomme'nin, ödülü hak etmeyen sıradan bir **şair olmasıydı.** Ve ödül gerçek bir yaratıcı olan ve çağımızın efsanevi yazarı Lev Tolstoy'a verilmeliydi. Elbette çok haklıydılar. **Çünkü bu**gün Sully Prudhomme'nin adını bile hatırlayan yok. Tolstoy ise her dönem daha çok devleşiyor.

Orhan Pamuk Nobel Edebiyat Ödülü İçin Doğru Yazar mıydı?

Tabii burada hemen aklımıza Orhan Pamuk geliyor.

Dünyada ve Türkiye'de yüzlerce büyük yazar varken Pamuk'a neden Nobel Edebiyat Ödülü verildi? Nobel Komitesi neden Yaşar Kemal'e değil de Pamuk'a ödül verdi?

Çünkü komite, seçiminde o yıl ya da o dönemdeki politik/sosyal/ekonomik devinimleri de seçim kriterlerinin **içinde belirli dozlarda kullanıyor.** Örneğin, Polonyalı kadın şair Wislawa Szymborska'ya, *"Tarihsel ve biyolojik bağlamın, insan gerçekliğinin parçalarında aydınlığa kavuşmasına izin veren ironik kesinlik ile şiir"* yazdığı gerekçesiyle 1996 yılı Nobel Edebiyat Ödülü verilmesinde Solidarnos (Dayanışma) hareketinin etkisi olduğunu düşünüyorum. Komite Nobel alacak yazar ve şairde **'yazarlığının dışında özel bir şey'** görmek istiyor.

Orhan Pamuk 6 Şubat 2005 tarihinde İsviçre gazetesi Tages Anzeiger'e şu demeci vermişti: "*Bu topraklarda 30 bin Kürt, 1 milyon da Ermeni öldürüldü ve kimse bundan söz etmeye cesaret edemiyor. Ben bunu yapıyorum. Bundan dolayı benden nefret ediyorlar.*" Bu düşünce doğrudur yanlıştır, tartışılabilir.

Bu derin tarihsel olayı, köklerine dayandırmadan bir gazete haberi gibi kullanınca, Komite aradığı **'özel şeyi'** buldu. Ama ülkemizde tutuklu, hapiste yatan yüzlerce yazar, şair, gazeteci, yayıncı için sesi çıkmayan bir yazarın bu demecinin Nobel Edebiyat Komitesine atılan bir pas olduğu tartışılamaz. Pamuk, **vitrinlere oynamakta** usta bir taktisyen olduğunu göstermiş ve diğer Nobel adayı yazarların önüne geçmiştir. Ama en azından bir yazar için en önemli şeylerden biri olan **inandırıcılığı** derin yara almıştır.

Ama komite, Yaşar Kemal'den bu pası alamamıştır. Ayrıca bu konu ile ilişkili tutanakları okumak çok yararlı olur. Bu kadar ayırmacılığın,

Rudolf Eucken

Bob Dylan

August Strindberg

rüşvetin, klik çatışmalarının olduğu bir komitenin hangi gerekçelerle hangi yazarları seçtiğini bilmek yeni bir dizi filmin konusu olabilir.

Burada yeri gelmişken şunu da belirmekte yarar var: Bazı ülkelerin etkin kurumlarının, hükümetlerinin, kendi tanınmış yazarlarına Nobel Ödülünü verdirtmek için milyonlarca doları kamuoyu yaratmak için kullandıkları biliniyor. Örneğin söz konusu yazarların üzerine yazı yazdırtmak, televizyonlara çıkarmak vb. Kısaca: Nobel Ödülüne giden yollar çok... Tabii kişisel yolları deneyenler de var. Türkiye'den, tanıdığım bir yazar, komite üyelerinden birisinin hasta olan karısına çiçekler götürmüştü... Neden olmasın? Belki bir sonuç verirdi?

1908: Kim Dediniz?

1908 yılında Nobel Edebiyat Ödülü Alman filozofu Rudolf Eucken'e verilince herkes şu soruyu sordu birbirine: Kim bu? Sonradan anlaşıldı ki ikiye bölünen komite üyeleri kendi adaylarını kabul ettiremeyince hiç adını duymadıkları ve istemedikleri birine verdiler ödülü: Rudolf Eucken'e.

1974: Kendi Kendine Ödül Veren Nobel Edebiyat Komitesi

Eeee! Nobel Edebiyat Ödülü hep başka ülkelerin yazarlarına verilecek değil ya! Komite bu ödülü üyeleri arasından seçtiği İsveçli Eyvind Johnson ve Harry Martinson'a verince kıyamet koptu. Böylece İsveç parası İsveç'te kaldı.

Bob Dylan ve Şarkı Sözleri Edebiyat mıdır?

2016 yılında Nobel Edebiyat Ödülü ABD'li şarkıcı ve söz yazarı Bob Dylan'a verilince yer yerinden

Jean-Claude Arnault mahkeme kapısında.

oynadı. En çok şaşıran da herhalde Bob Dylan olmuştur. Müzikten çok para kazandığı için kazandığı ödülü önemsemez görünen Bob, zorunlu konuşmasını yapmadı ama konuşmasını bir ses bandına alıp gönderdi. Dylan'ın 4 bin kelime uzunluğundaki Nobel konuşması, 27 dakika uzunluğundaki ses kaydı eşliğinde İsveç Akademisi'nin internet sitesine konuldu. Konuşmasında, her şeyin Holly ile başladığını söyleyen Dylan, edebiyat alanında kendisini etkileyen üç eser olarak Herman Melville'in Moby Dick, Homeros'un Odysseia ve Erich Maria Remarque'nin Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok adlı kitaplarını sayıyor ve konuşmasını ise şu şekilde bitiriyor:

"Şarkılarımız yaşayanların dünyasında canlıdır. Ama şarkılar edebiyat gibi değildir. Onlar söylenmek içindir, okunmak için değil."

Neyse. Sonunda Bob da ödül karşılığı 900.000 dolarını aldı.

Nobel Edebiyat Ödülü Komitesi Üyeleri Bir Ödül Komitesi mi, Yoksa Pop Yıldızları mı?

Son olaylarda Nobel Edebiyat Ödülü Komitesi değil de, pop yıldızı gibi davranış sergileyen komiteye burada birkaç soru sormamız gerekiyor. Şarkı sözleri edebiyat değilse: • Bob'a neden Nobel Edebiyat Ödülü verildi?

• Komite bu seçimiyle ne yapmak istiyor?

• Çoğunun yaşı 70'lerin üzerinde olan komite üyeleri arasında bunayanlar mı var?

Kristina Lugn ile Küçük Bir Anı

Benim Nobel Komitesi ile fazla bir ilişkim olmadı. 80'li yıllarda birkaç kez İsveç Radyosu adına Nobel törenini izledim. Komitenin eski sekreteri Lars Gyllensten **'Diren ey kalbim'** adlı kitabımın İsveççe çevirisini okumuş. Övücü şeyler yazmıştı.

Yıllarca önce, şair Kristina Lugn ile bir tren yolcuğunda yan yana oturmuş ve sohbet etmiştik. O zaman daha Nobel Komitesine seçilmemişti. Şiirlerden ve hayattan söz ederken: "Ne kadar çok şey bilirsem, söyleyeceğim şeyler o kadar azalıyor" dedim. Ben hayatın ve şiirin büyüklüğü ve sonsuzluğu konusunda bir konuşma beklerken, bana şu yanıtı verdi: "Söyleyeceğin şeyler artmaz mı?" Çok şaşırmıştım.

Tüm bunlardan sonra: •

KİM İNANIR NOBEL'E?

KANATAN

Mehmet Ercan

kendime sızlayan yarayım; ilaç ararım,ilaç sensin
yarayı sağaltır doktor; gizlisine kim neylesin

gözlerim istiridyedir, gizler özünde incilerini
deşerler yüreğimi, gözyaşlarıma sorun söylesin

yol bilmişsen gerçeği, avısın barut kokuluların, bil
dağların önünde eğil; yürü, istesen de dönemezsin

zerdüşt torunları, ışıtın karanlığı güne dönsün
saf tutun ormanımızda, kırımlara direnen menekşesin

sen kaldın muradına ermemiş, yetmez mi kavmim
zamanıdır gelin olmanın, bin yıllık hasretimizsin

kurşunî yılan gibi, ay ışığında akarken fırat,anımsa
türküsünü söyler MEM'in, ararım seni, ZİN'im nerdesin

kendime sızlayan yarayım, ilaç ararım, ilaç sensin
yarayı sağaltır doktor, gizlisine kim neylesin

GÜNCELLENMİŞ KÜFÜR ROMANLARI

Taylan Kara

12 Eylül'ün solcular ve sosyalistler için ürettiği bütün klişeler, en gülünç şemalar, en karikatür tipler bu romandaydı. Sol eylemci karikatürleri roman estetiğini alt üst etme pahasına kitaba doluşturulmuştu. Kitap, sosyalistleri aşağılamak için estetiği ayaklar altına almıştı: Son derece didaktik diyaloglar, solculuğu kendinden menkul solcular, yazarın kafasındaki tezi kanıtlamaya çalışan ve yazardan kopamamış klişe karakterler... Yalçın Küçük'ün Küfür Romanları ve Fethi Naci'nin Yüz Yılın 100 Türk Romanı adlı kitaplarında Sudaki İz romanı detaylı olarak incelenmiştir.

Soğuk savaş döneminin meşhur bir klişesi vardı: *"Rusya'da erkekler eve geldiklerinde kapıda bir erkek şapkası gördüklerinde içeri girmez; içerdeki adamın çıkmasını beklerler."*

Komünistlerin ne kadar ahlâksız olduğunu, herkesin birbirinin karısıyla yattığını kast eden "zekâ dolu" bir söylenceydi. Komünizmdeki "üretim araçlarının paylaşımı" ifadesinden anladıkları "kadın paylaşımı"ndan ibaretti. Çünkü o kafalar için kadın, bir çeşit üretim aracıydı. Tam da bu kafalardan çıkabilecek, tam da bu kafaların inanabileceği, tam da bu kafalara uygun bir anekdottu bu.

Onlar için komünizm normal bir insanın asla kabul edemeyeceği bir anomali, bir ahlaki düşkünlük, bir sapkınlıktı.

12 Eylül'ün savcı iddianamelerinde bu iddiaya paralel birçok kanıt bulabilirsiniz.

- Komünizm bir anomalidir.
- Bir insan komünist ya da solcu ise mutlaka cinsel, sosyal ya da psikolojik sorunları vardır.
- Bir insanın solcu-komünist olması bir tercih değil yaşamındaki bu tür anomalilerin giderilmesi içindir.

***

80 sonrası öyle romanlar yazıldı ki sanki sıkıyönetim mahkemelerinin iddianamelerinden çıkmış gibiydiler. Kenan Evren roman siparişi verse bunlardan fazlası yazılamazdı. Sıkıyönetim savcılarının solcularla ilgili yazdıklarını romanlaştırsalar ancak böyle yazılabilirdi.

Bu tür romanların en ünlüsü Ahmet Altan'ın Sudaki İz romanıydı.[1]

12 Eylül'ün solcular ve sosyalistler için ürettiği bütün klişeler, en gülünç şemalar, en karikatür tipler bu romandaydı. Yukarıda verilen sol eylemci karikatürleri roman estetiğini alt üst etme pahasına kitaba doluşturulmuştu. Kitap, sosyalistleri aşağılamak için estetiği ayaklar altına almıştı: Son derece didaktik diyaloglar, solculuğu kendinden menkul solcular, yazarın kafasındaki tezi kanıtlamaya çalışan ve yazardan kopamamış klişe karakterler...

Yalçın Küçük'ün **Küfür Romanları**[2] ve Fethi Naci'nin **Yüz Yılın 100 Türk Romanı**[3] adlı kitaplarında Sudaki İz romanı detaylı olarak incelenmiştir. Burada sadece birkaç örnek verilecektir.

Sudaki İz'de solcunun birisi bir kediyi asar. Kedinin göğsüne de bir kâğıt yapıştırmıştır. Kâğıtta şunlar yazmaktadır:

"Bu kedi, sağcılar adına casusluk yaptığı için ölüm cezasına çarptırılmış ve cezası tarafımdan infaz edilmiştir."[4]

***

Asılmaya götürülen bir devrimci, kitapta şöyle anlatılmaktadır:

"Bacakları titriyordu, bedeni sık sık ürperiyor, kasları seğiriyordu. Yürüdükçe korkusu azalıyor, beyni yavaş yavaş yaşamdan uzaklaşıp ölüyordu... Dilinin şişip ağzını doldurduğunu, pütürlü bir odun parçası gibi yanaklarına sürtündüğünü hissediyordu."[5]

"Bir av hayvanı gibi korkuyordu şimdi, hiçbir şey düşünemiyor, yalnızca kaçmak, kurtulmak istiyordu... Dişlerini sıkmış, çenelerindeki kaslar yumrular halinde dışarı fırlamıştı. Gözlerini kapattı. Korku yeniden beynini bir sis dalgası gibi kaplıyor, dış dünyayla ilişkilerini kesiyordu. Korku dayanılmayacak bir hale geldiğinden, beden gene uyuşmuş, gerçeklerden uzaklaşmıştı."[6]

***

Yıllar önce bu kitabı okuduğumda "acaba idam edilen solcular nasıl idam edildi, idam edilirken nasıl davrandılar?" diye merak etmiştim. Erdal Eren, Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan, Hüseyin İnan'ın idamı, üzerinde fazlaca yazılmış olduğundan çok bilinir. Ancak mesela Necdet Adalı, Hıdır Arslan, Mustafa Özenç, Serdar Soyergin vs. gibi kişilerin

idamı daha az bilinir. Sudaki İz'deki gibi olanı bırakın, **buna benzer ya da bunu andıran bir tek idam yoktur.** Bu insanların hepsi hiçbir pişmanlık belirtisi göstermeden, marş söyleyerek, bir kısmı kendi taburesini tekmeleyerek idama gitmiştir.

Sudaki İz, tarihin tersyüz edilmesidir. Bunun da ötesinde burada artık roman estetiğini alt üst eden, saklanamaz bir kin vardır.

Bu, çok açık bir kindir. Bu tavır, "roman bir kurgudur, yazar istediği gibi yazabilir" diye geçiştirilemez. İşinize geldiğinde "tarihe ışık tutuyorum", işinize gelmediğinde "roman sadece kurgudur" diye savunma olamaz.

Sudaki İz sadece bir tersyüz edici değil aynı zamanda mücadele eden herkese duyulan nefretin romanıdır.

Eleştirmen Fethi Naci, bu roman üzerine yazdığı yazısını şöyle bitirmişti:

"Ve ilk kez bir roman okuduktan sonra duyduğum tek duygu sadece "tiksinti" oldu..."[7]

***

Sosyalistleri, mücadele eden insanları aşağılayan bu düşük nitelikli romanı topluma bizzat kendini solcu-sosyalist olarak tanımlayanlar pazarlamıştır.

Sudaki İz, solcu-sosyalist Erdal Öz'ün Can Yayınları'ndan çıkmıştır.

Prof. Dr. Füsun Akatlı Sudaki İz romanının arka kapağında şunları yazmıştır:

"Ahmet Altan'ın ikinci romanı Sudaki İz için, inancın kurumsallaşmasının ve birey oluşu tehdit etmesinin romanı denebilir. Kesişen ama örtüşemeyen dünyalarının yalnızlığında kişilik kazanan, birliktelik arayışlarında savrulan roman kişileri, somut acıların ağırlığını yaşarken de, gelgeçliğin hafifliğine kapılıp sürüklenirken de sahiciliklerini koruyorlar. Serüven, aşk, çatışma, oyun, düş, humor... Romanın bütün bu motifleri, temelde bir dönemin düşünülmesi ve düşündürülmesi ekseninde eklemleniyor. Ahmet Altan, bu romanıyla, yargılamanın ahlâksal ve yazınsal tuzaklarına düşmeden, duyarlıkları abartmadan, ilk romanı Dört Mevsim Sonbahar'la çizdiği başarı çizgisini kalınlaştırıyor."[8]

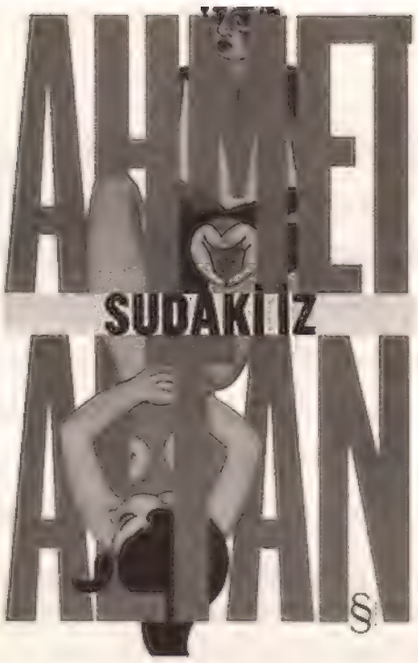

***

Bu anlayışta olan bir başka roman da Tahsin Yücel'in Peygamberin Son Beş Günü adlı romanıdır.[9]

Bu romanda kötü polis vardır, iyi polis de vardır. Evini basan polis kahramana kötü davranır, ancak karakoldaki polis ona çok iyi davranır.

Romandaki astsubay kötü davranır ancak üsteğmen çok iyi davranır.

Tahsin Yücel, burada gerçekliğin tümünü temsil etmek için gayret eder. T. Yücel, gerçekliğin tümünü göstermek için kötü polisin yanına iyi polisi, kötü astsubayın yanına iyi üsteğmeni koyar. Ancak konu solculara gelince iş değişir. Kitaptaki solcu-sosyalist karakterler içerisinde olumlu denebilecek bir tek kişi yoktur: Aptaldan bir parmak yukarda olan ana karakter dışındaki solcuların biri emlak kralı olmuştur, diğeri kadın satıcısı... En iyisi çatır çatır onu bunu öldürür.

Kitap baştan sona sol düşünceyi aşağılayan solcu karikatürleriyle doludur.

Kitaptaki devrimci eylemci, büyükbabasını cinayet işlemesi için şöyle ikna eder:

"Evet devrim yaşamak demektir, ama devrimci olarak yaşamak için de öldürmek gerekir. Biz buna sürekli devrim diyoruz, büyükbaba. Büyükbaba, öldür artık şu herifi!"[10]

***

"Bizler silahlı devrimcileriz: bizim için günahsız insan yoktur, biliyorsun."[11]

***

"Güneşi zaptetmek istiyorsan bu herifi haklamak zorundasın: önündeki tek engel o artık!"

".... biz her zaman en kolay öldürülenleri, yani emir kullarını öldürürüz." diye homurdandı."[12]

***

"Suçun büyüklüğüne ve sayısına göre öldürmeye kalksaydık, hem suç kavramı üzerine kafa yormakla

Tahsin Yücel, burada gerçekliğin tümünü temsil etmek için gayret eder. T. Yücel, gerçekliğin tümünü göstermek için kötü polisin yanına iyi polisi, kötü astsubayın yanına iyi üsteğmeni koyar. Ancak konu solculara gelince iş değişir. Kitaptaki solcu-sosyalist karakterler içerisinde olumlu denebilecek bir tek kişi yoktur.

boşa zaman harcamış olurduk, hem de canımızı ve eylemimizi tehlikeye atardık. Biz suçluları öldürülmelerinin kolay olmasına göre seçiyoruz."[13]

***

Orhan Pamuk'un Kar kitabı da bu örneklerden biri olup detayları bağlantıdaki yazıdan okunabilir.[14]

***

Küfür romanlarında normal bir insan solcu olamaz; solcu ise mutlaka bir cinsel ya da psikolojik sorunu vardır. Solcu, eğer solcu olmuşsa mutlaka döner. Belirli bir dönem solcu olan bir insan bir süre sonra çeteci, mafya, kadın satıcısı ya da kaçakçı olur. Eğer bunların hiçbirini olacak "fırsatı" bulamamışsa ideolojisinden döner, İslamcı ya da başka bir şey olur ama asla solcu kalamaz.

***

Bu kitapların en önemli sorunu, bu tip sol karikatürleri, solun tümünü temsil edermiş gibi işlemeleridir. Artık sağcı-solcu meselesinin bile ötesine geçmiştir. **O kadar ki sadece sosyalist-komünist-solcu insanları değil "mücadele eden her insanı", "mücadele etmenin kendisini" düşman bildiler ve itibarsızlaştırdılar.** Mücadele eden, bir davası olan her insanı anormal ilan ettiler.

***

Yapılmak istenen şey, kültürel reflekslerini tamamen yitirmiş bir okur grubunda kalan tek tük köşede kenarda duran cılız refleksleri de yok edip her türlü ideolojik müdahaleye açık hâle getirmektir. Bu başarılmıştır. Sol ideolojinin en azılı düşmanları bile bu kadarını yapamazdı ama sol ideolojinin en azılı düşmanlarının başaramadığını bizzat solun kendisi başarmıştır.

***

Sokakta birine küfretseniz muhtemelen sizinle kavga eder ya da size karşılık verir. En çekinik olanı bile çekip gider ama hiç kimse "ah bana ne güzel küfrediyorsunuz" diye gelip elinizi sıkmaz. Türk solunun yıllardır yaptığı tam da budur. Türk solcusu, yıllarca kendine ana-avrat küfredenleri kültür sanat sayfalarında yazdırmış, onlara sayfalarını sonuna kadar açmış, bu küfürbazları kendi elleriyle ünlü yapmıştır. "12 Eylül'ün Türk edebiyatına yaptığı iyilikleri" anlatan eleştirmen, solcuların yayınlarından hiç eksik olmaz; solcular için vazgeçilmez bir referanstır. Toplumcu gerçekçiliği açık açık aşağılayan son derece açık sözlü yazara, toplumcu gerçekçiliğin en önemli yazarlarından birinin adına verilen ödülü sunar. Bunların en kötüsü ise bütün bu sayılanlara, Türk solunun büyük bir kısmının hiç şaşırmamasıdır. Türk kültür endüstrisi sola küfretmek için artık gazete çıkarmaya gerek duymamaktadır.

Sola nasıl küfür edilir?

Solcu bir gazeteye giderek "edebi bir şekilde küfredersin". Yeterince ünlüysen, uygun bağlantıların varsa o sol gazete seni manşetten, kitap ekinin kapağından verecektir.

Bunlara artık şaşırmıyoruz. Peki neye şaşırıyoruz? Bunlara şaşırmayan solculara şaşırıyoruz.

***

Türkiye'de sol, kültürel reflekslerini kesinlikle ve tamamen yitirmiştir. Sosyalizme veya en genel anlamıyla sola küfretmek için sağa, muhafazakâr İslam'a gitmeye gerek yoktur. **Sola küfretmenin en iyi-etkili yolu sol-sosyalist bir gazeteden küfretmektir.**

Solu çağrıştıran ne varsa düşman olan ve bu nefreti roman estetiğini alt üst eden bir kabalıkla okura boca eden bu romanları topluma bizzat sol pompalamıştır.

---

[1] Ahmet Altan, Sudaki İz, Can Yayınları, 3. Baskı, 1986, İstanbul.
[2] Yalçın Küçük, Cumhuriyet'e karşı küfür romanları, Mızrak Yayınları, 2011, İstanbul.
[3] Yalçın Küçük, Cumhuriyet'e karşı küfür romanları, Mızrak Yayınları, 2011, İstanbul.
[4] Ahmet Altan, Sudaki İz, Can Yayınları, 3. Baskı, 1986, Istanbul, s.118.
[5] Age, s.251.
[6] Age, s.251-252.
[7] Fethi Naci, Yüz yılın 100 Türk Romanı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, İstanbul.
[8] Ahmet Altan, Sudaki İz arka kapak yazısı. Füsun Akatlı, Eleştirinin Sesi, Kırmızı Kedi, 2012, İstanbul, s.229.
[9] Tahsin Yücel, Peygamberin Son Beş Günü, Can Yayınları, 14. Baskı, 2016, İstanbul.
[10] Age, s.327.
[11] Age, s.326.
[12] Age, s.325.
[13] Age, s.322.
[14] http://haber.sol.org.tr/yazarlar/taylan-kara/bir-siyasal-islam-guzellemesi-olarak-kar-romani-186742

RESSAM ZONARO'NUN ANILARINDA 31 MART OLAYI

Turan Alptekin

Soru şudur: Ayaklanmalarda, direnme ve karşı koymaların ortak çizgileri nedir? Sloganları, hedefleri, istekleri, başlangıçları gibi... Osmanlı Bankası baskını sonrası olaylar, 31 Mart ve Adana olayları bizi Abdülhamid'i sorgulamaya götürüyor. Sultan, Tanzimat ve Islahat Fermanlarının yükümlülüklerini yok sayarak "ahd"i bozmuştur. Bir Osmanlı aydını olarak Tevfik Fikret, "Bir kavmi çiğnemekle bugün eğlenen..." dizeleriyle bunu söylüyordu.

Fausto Zonaro, 2000'li yılların başlarında, ilk kez Türkçe çevirisiyle, aydınlığa çıkmış bulunan anılarında bir ressam olarak İstanbul'un bir döneminin tarihini yaşatmakla kalmıyor; aile ve ülke sevgisi, devleti korumada bütün gelenek gibi acımasızlığı ile Abdülhamid'in canlı bir portresi ve yakın çevresi; haremde son mutlu günler ve hadım edilmiş habeşistanlı çocukların trajiği; İstanbul'da avrupalı yaşam çevreleri ve üst sınıfın yaşam biçimi, Yıldız koruluğunun güzellikleri, Abdülhamid'in "irade"si ile kurulmuş porselen fabrikası, Yıldız'daki atölyeler; İttihad ve Terakkî komitesi ve 31 Mart Olayı; Abdülhamid'in Selânik'e sürgün edilişi ve sürgün edildiği gece Zonaro'un evinin penceresinden gördükleri ve artık yok olmuş bir İstanbul'dan göz kamaştırıcı görüntüler ile ressamın içinde yaşadığı günlerin, iyi bir gözlemcisini buluyoruz.

1890 yılında sanatına bir ufuk açma amacı ile geldiği İstanbul'da tabloları kısa zamanda batılı seçkin sınıfın ilgisini çeken genç ressam, diplomat çevrelerin isteği üzerine, o sıralarda taşrada patlak veren ve büyük sayıda ölüden söz edilen bir Ermeni ayaklanmasının yerinde çekilmiş belge-fotoğraflara dayalı bir resminin fotoğrafını Avusturya'da, almanca yayımlanan bir gazetede (*Illustriert Zeitung*) yayımlatır. Kompozisyon, 1890 yılı Erzurum Ermeni ayaklanmaları üzerine olacaktır. Altı yıl sonra, gerektiğinde eseri yönetime karşı bir silâh olarak da kullanılabilecek yetenekli ressam, Rusya büyükelçisinin etkili aracığı ile, kendisi de resme ilgi duyan ve sanatı koruyucu bir sultan olarak tanınmak isteyen Sultan İkinci Abdülhamid'in saray ressamlığı göreviyle onurlandırılır.

1890 yılı, bu yıldan başlayarak 1909 yılına dek sürecek ve *bütün* bedeli yönetimin yeni sorumluları İttihad ve Terakkicilere ödettirilecek Ermeni olaylarının da başlangıcı olacaktır. Anılar, bu olaylarla birlikte, dönemin *ünlü yüzlerinin içinde yer aldığı değerli bir tanıklık, bir belgesel olarak günümüze de ışık tutan* bilgiler içermededir.

1894'te Minareleri Yerle Bir Eden Deprem

1894 depremi ile ilgili tanıklıklarının, yine bir ressam olan Tevfik Fikret'in, ünlü şiirinde: *"Yer, birden için için ve uzun bir çırpınış ile kırdı, yıktı... Keder ve korku yüzleri soldurdu... Evler, aileler, hepsi, birer döküntü. Kalanlarsa ezik, hurda... Minareler bile yerle bir"*[1] anlamında dizeleri ile *örtüşüyor* olması, anılara güvenimizi artırıyor: *"Beşer bu uğursuz darbeye böyle uğrar Da / Biraz uslanır / Biraz uslanma için bin belâ... Ne sert bir uyarı!"*

Ve işte Zonaro'nun şairi tamamlayan satırları:

"Ertesi gün, İstanbul'a, Kapalı Çarşının hüzün verici yıkıntılarını görmeye gittim. Zelzele, gizemli dar kıvrımları, binlerce dükkânın bulunduğu sonu gelmeyen kemerli dehlizleri ile buraya yüklenmiş gö-

rünüyordu. Burayı ayağının altında ezmiş, dümdüz etmişti Daha iyi görebilmek için Seraskerlik Kulesine[2] doğru yürüdüm. Oradan, şurda burda, yıkıntılar üzerinde, sağ kalmış birkaç dükkân sahibinin, altlarda kalan çeşitli mallarını çıkarmak için dolaştığı zavallı Kapalı Çarşının uğradığı felâketi; yolları temizleyerek, sayıları gittikçe çoğalacak gibi görünen kurbanları yerden kaldırmak üzere görevlilerce yönlendirilen işçileri görebiliyordum."

Zonaro'nun tanıklığı, bize 31 Mart olayları ile Osmanlı Bankası baskını olayının ortak yanlarını gösteriyor: Her iki olayın, sınıf *çatışması yüzü*, aydınlanıyor; monarch'ın, yükselen eğitimli sınıflar, asker ve bürokrat küçük-*burjuva birlikteliğine karşı çağdaş bilgilere kapalı "eşraf" ve "esnaf" ile yaşamı onlara bağlı* yoksul ve mülksüz toplulukları yanında tutma siyaseti, Taksim-Topçu Kışlası tartışmaları ile birlikte, *günümüze ışık tutuyor.*

Ressamın İsyan Manzaraları

İşte 31 Mart (13-15 Nisan 1909) olaylarının tarafsız tanığının gördükleri:

"13 Nisan sabahı facia başladı. Gece, garnizon basılmış, zabitler öldürülmüş, hapsedilmiş, kalanı da kaçmıştı. Payitaht garnizonu zabitsizdi. ***Yerlerini Meşrutiyet'in görevden aldıklarıyla, eski yönetime bağlı hocalar almıştı.***

Meclis-i Mebusan, ***ulemanın yönlendirdiği askerlerce*** *kuşatılmış; iki nazır ve bir mebus boğazlanarak öldürülmüştü. Kanuni Esasi Nezareti kaldırılmış; Meclis, askerler tarafından basılmış ve dağıtılmıştı.*

.... İstanbul'da Köprü'nün başına makineli tüfekler yerleşmişti: ... Her yer kargaşa içindeydi. ***Başlarında beyaz sarıklı bir hoca ile****, bölük bölük asker* ağır adımlarla meydana doğru il*erliyordu. Kalabalık korkunçtu.* Dükkânlar kapalıydı.... Süngü takmış bir tabur, yolu tutmuştu.

... Ve işte, askerlerden ve ***dalga dalga hocaların beyaz sarıklarından başka şey görünmeyen facia alanın****dayım.*

.... Ana caddenin girişinde ***beyaz sarıklı bir kalabalığın arkasında****, alanın ortasına doğru sürüklenen bir kalabalık yığınını gördükten hemen sonra, yakınlarda korkunç bir silah patlaması yankılandı. ...* ağır ağır, Aya Sofya'nın geniş avlusunun parmaklıklarını sıyırarak, korkunç bir hızla yukarıya doğru çıkan kızgın bir asker ve halk girdabına rastladığım Köprü'ye doğru, yola koyuldum.

.... Sultana bağlı savaş gemileri, -Yıldız'ı bombalamak için hazırlanan -, kumandan Kabuli Beyin gemisini kuşatmışlardı. ... Daha sonra öğrendim ki, saraya vardığında, askerler zavallı Kabuli Beyi, Sultanın, merasimlerde, kalabalığa seslenmek ve yabancı temsilcilere görünmek üzere çıktığı mahfilin karşısındaki bir ağaca bağlamışlar ve her halde oradan verilen bir işaret, bir buyrukla, dört çavuş aynı anda çevresini sararak cüretkâr âsinin vücuduna süngülerini saplamışlardı.

... 15 Nisan akşamına doğru, silâh sesleri azaldı. Eski yönetimin, görevlerine dönen zabitlerince düzen altına alınan askerler kışlalarına döndüler.

Ertesi sabah güneş doğmak üzere, Kent, her yönden gelen bir kuşatma altındadır. ... En uzun direnen Taşkışla da sonunda bir harabe yığınına döner ... Sultana bağlı asker-

31 Mart'ın kışkırtıcılarından Derviş Vahdeti

Son aylarda, yoğun bir kalabalığın heyecanının yansıdığı, bir kadın hakları gösterisinde, yalın insan sesinin, din adına yükseltilen amplifikatör'lerle bastırılmak, açıkça insanların seslerinin kısılmak istenmesine karşı gösterdikleri haklı ve yasal tepkiye – sonraki aktarımlarında ilk görüntüleri yayından çekilen,- çağrıştırdıkları ile kaygı verici bir öfke "tirad"ını ve daha sonra bir siyasetçinin seçim yorumları sırasında (milleti sinirlendirmeyin) uyarısını, hedef alınan toplulukla birleştirdiğimde, gözümde canlanan, bu anılar oldu.

ler, ikişer, altışar, onar, terliklerle ve darmadağın, yokuş aşağı koşuyorlar, Yıldız'a doğru kaçıyorlardı."

(Fausto Zonaro, *Abdülhamid'in Hükümdarlığında Yirmi Yıl,* Çeviri: Turan Alptekin-Lotto Romano, 2008).

*Zonaro'nun anlattıkları, monarch'ın, bir burjuva, intellektüel ve üst sınıf birleşmesine karşı "muhafazakâr" alt sınıfları kullandığını gösteriyor. "**Manzaralar**"da (Memleketimden İnsan Manzaraları), tanıkların söyledikleri, bunu doğruluyor: "Ertesi gün baruthaneye gittik. / "Orada bir zabit öldürüldü. / "Şehre dağıldık. Ama soygunculuk yok. / "Bedava kendiliklerinden dükkâncılar veriyorlar. / "Kerhane, meyhane, silah atmak / keyfet bildiğin gibi." (Memleketimden İnsan Manzaraları, 2002).*

Toplumsal Uzlaşmaları Tanımayan Sultan

Monarch'ın yükselen eğitimli sınıfa karşı kendini savunmada bilgiye sırt çevirmiş "eşraf" ve "esnaf" ile yazgıları bu sınıflara bağlı alt sınıfı yanında tutma, kullanma ve yönlendirme siyaseti... Tevfik Fikret "Sis" (1901) şiirinde bu olguyu tanımlıyor: "*Ey korku ve kaygı ile iki büklüm gezmeğe alışkın; önde gidenler ve halk!*": "Özgürlüğün en büyük düşmanı mutlu kölelerdir" diyor, bir yazar (Marie von Ebner-Eschenbach; ölm.1916).

Gözden kaçan nokta, Adana olaylarının 31 Mart ayaklanmasının bastırılışından hemen üç gün sonra (18 Nisan 1325-1 Mayıs 1909) tarihinde patlamış olmasıdır: "*Zevci gelir, mel'unlardan üçünü kurşunla katl eder*". Bu vesileyle, Ermeni evlerine saldırı ve karşılıklı öldürmelerle evlerin ateşe verilişi, kentin yağmalanışı: O gün, Tarsus sokaklarının cesetle dolduğunu Mihran Efendinin "*Sabah*" gazetesinin 7038 numaralı sayısından (27 Nisan 1909) öğreniyoruz. 25 Nisan 1909'da da Abdülhamid tahttan indirilecek, olayların sorumluluğu devletin sürekliliği gereği onu devirenlere kalacaktır. Abdülhamid'in kendisini devirenlere bıraktığı karşılık.

Burada, bir başka tanığın, O sırada Saint-Paul Amerikan kolejinde görevli olarak Tarsus'ta bulunan Helen Duvenport Gibbons'un 15 Nisan 1909 tarihli günlüğünden bir alıntı ile yetineceğim: "*Hükümetiniz sizi korumayı bırak, ordusunun yardımıyla sizi soymaları ve öldürmeleri için ara ara komşularınızı kışkırttığını bildiğiniz bir ülkede yaşamak nasıl bir şeydir.*" (*Tarsus'un Kırmızı Kilimleri,* Çev.: Attila Tuygan, 2009; yayınlanışı 1917).

Tıpkı 6-7 Eylül olayları gibi... Osmanlı Bankası olaylarında halkın yönlendirilişi ve sonuçları üzerinde daha önce genişçe durdum (*Evrensel Kültür,* Mayıs 2010).

Soru şudur: Ayaklanmalarda, direnme ve karşı koymaların ortak çizgileri nedir? Sloganları, hedefleri, istekleri, başlangıçları gibi... Osmanlı Bankası baskını sonrası olaylar, 31 Mart ve Adana olayları bizi Abdülhamid'i sorgulamaya götürüyor.

Sultan, Tanzimat ve Islahat Fermanlarının yükümlülüklerini yok sayarak "ahd"i bozmuştur. Bir Osmanlı aydını olarak Tevfik Fikret, "*Bir kavmi çiğnemekle bugün eğlenen...*" dizeleriyle bunu söylüyordu. Kullandığı sıfatı, izleyicisi bir büyük ad, tahtını koruma telâşında bir başka benzeri için kullanacaktır.

Edebiyatçı, monarkın övgüsüne dönen bir algı eylemi önünde, suslamalı mıdır? Tanpınar; Tevfik Fikret'i; tıpkı Nâmık Kemal gibi, -bugün, adları belleklerden silinmeye çalışılıyor olsa da-, bir düşünce kahramanı olarak görüyordu.

Fausto Zonaronun-istanbulu

Düşünen insanın, egemen güçlerce kendisine din olarak sunulan öğretinin doğruluğunu sorgulama hakkı vardır. Fikret'in şüpheyle baktığı inancın bir yüzünü de Hüseyin Rahmi Gürpınar, Gulyabânî'de (1911) gösterecektir.

Son aylarda, yoğun bir kalabalığın heyecanının yansıdığı, bir kadın hakları gösterisinde, yalın insan sesinin, din adına yükseltilen amplifikatör'lerle bastırılmak, açıkça insanların seslerinin kısılmak istenmesine karşı gösterdikleri haklı ve yasal tepkiye -sonraki aktarımlarında ilk görüntüleri yayından çekilen,- çağrıştırdıkları ile kaygı verici bir öfke "tirad"ını ve daha sonra bir siyasetçinin seçim yorumları sırasında (milleti sinirlendirmeyin) uyarısını, hedef alınan toplulukla birleştirdiğimde, gözümde canlanan, bu anılar oldu.

---

[1] Tevfik Fikret, "Zelzele", (Halûk'un Defteri).
[2] Beyazıt Kulesi (t.a.)

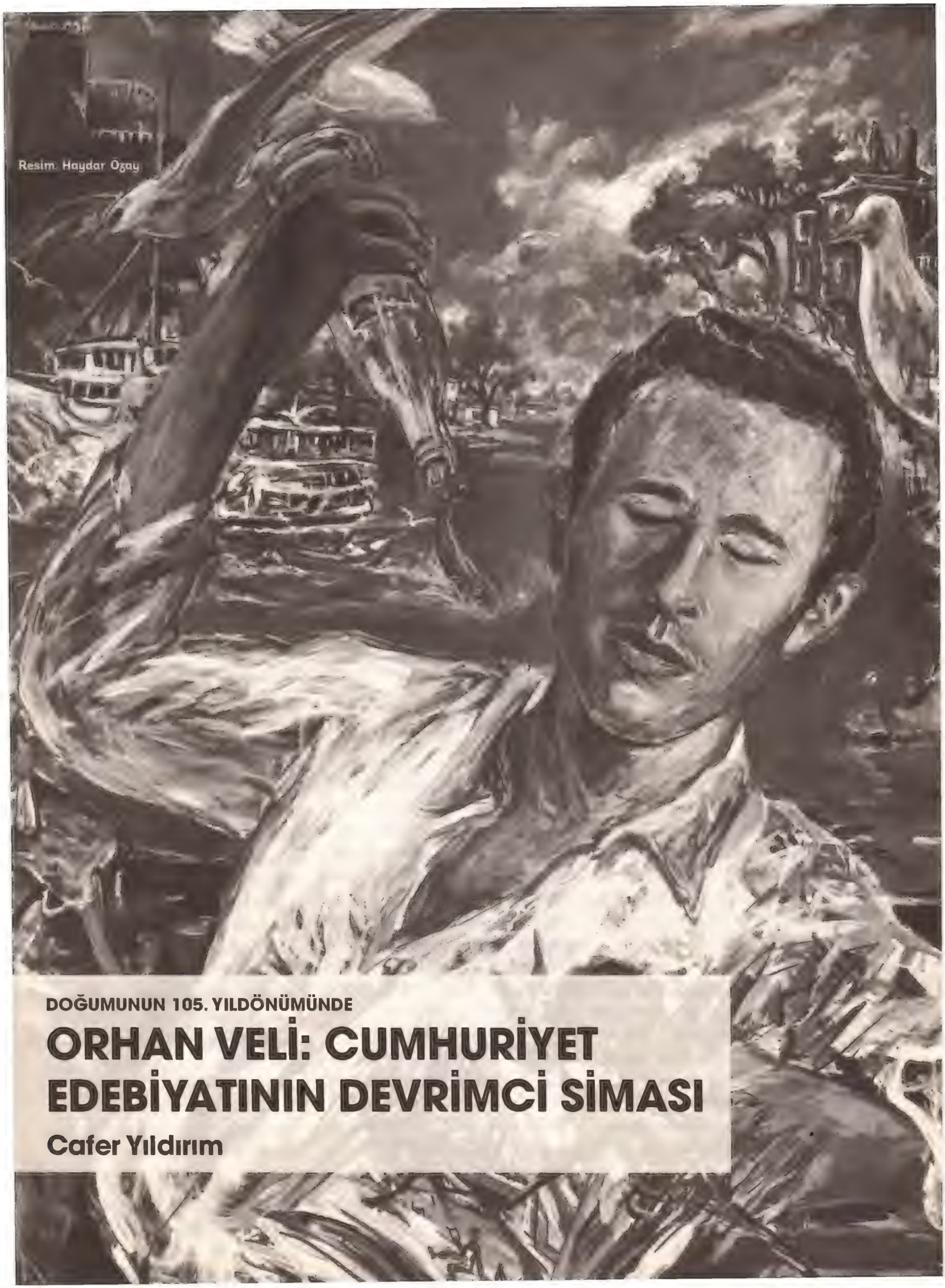
Resim: Haydar Ozay

DOĞUMUNUN 105. YILDÖNÜMÜNDE

ORHAN VELİ: CUMHURİYET EDEBİYATININ DEVRİMCİ SİMASI

Cafer Yıldırım

Tanzimat şairleri, divan şiirinin biçimsel tarafıyla bir sorun yaşamadı. Onun içeriğini değiştirmekle yetindiler. Servetifünun ve Fecriaticiler ise divan şiirinin müstezat nazım biçimini serbest müstezat haline getirdiler ve Batı'dan da terzarima, troyele, sone nazım biçimlerini alarak divan şiirinin biçimsel kuşatmasını kırmaya, yeni hayatın duyuş ve düşünüş tarzını ifade etmeye çalıştılar. Milli Edebiyat şairleri, milli duygular ve sade Türkçe üzerinden halk şiiriyle köprü kurarak halk şiirinin biçimsel kalıplarını kullanmayı tercih ettiler ve bununla yetindiler.

Birinci Yeni de denilen Garip şiir hareketi, Türk şiirinde köklü bir değişim ve dönüşümün yaratıcısı oldu. Bu değişim ve dönüşümü siyaset terimiyle ifade edersek Garip şiiri, Türk edebiyatı alanında gerçekleşmiş bir devrimin de adıdır. Her devrim gibi Garip şiirinin de bir alt yapısı, ön atılımları ve hazırlayıcı evreleri vardır.

Divan şiiri sıkı kurallara bağlı bir şiirdi. Şair adayları özgün oldukları ölçüde değil, bu kurallara uyma becerisini gösterebildikleri oranda şairlik kariyerlerinde ilerleme sağlayabiliyorlardı.

Tanzimat şairleri, divan şiirinin biçimsel tarafıyla bir sorun yaşamadı. Onun içeriğini değiştirmekle yetindiler. Servetifünun ve Fecriaticiler ise divan şiirinin müstezat nazım biçimini serbest müstezat haline getirdiler ve Batı'dan da terzarima, troyele, sone nazım biçimlerini alarak divan şiirinin biçimsel kuşatmasını kırmaya, yeni hayatın duyuş ve düşünüş tarzını ifade etmeye çalıştılar. Milli Edebiyat şairleri, milli duygular ve sade Türkçe üzerinden halk şiiriyle köprü kurarak halk şiirinin biçimsel kalıplarını kullanmayı tercih ettiler ve bununla yetindiler.

Türk şiirinde biçimsel kırılmayı oluşturan ilk belirgin hamleler Nâzım Hikmet'ten geldi. Nâzım, serbest nazmın ilk örneği olan "Açların Gözbebekleri"ni 1921'de yazdı, "Orkestra"yı ise 1923'te yayımladı. Fakat Nâzım Hikmet, serbest nazmı, poetikasının bir gerekliliği olarak sunmadı. Böyle olunca da onun 1921-24 yılları arasında Sovyetler'de gördüğü kırık dizelerden yola çıkarak ulaştığı serbest nazım, onun ideolojik tutumunun ürünü bir biçim olarak algılandı ve şahsi tercihi olarak kaldı. Ayrıca "Nâzım Hikmet şiiri"nin süreç içinde yasaklı hale gelmesi, gizli gizli okunan bir şiir olması da onun ölçü, uyak ve dil alanındaki yeniliklerinin dönemin Türk şiiri üzerinde etkili olmasını engelleyen bir diğer etmen oldu.

Nâzım'ın Biçimdeki Yeniliği Garipçilere Yazıldı

Nâzım Hikmet'in serbest nazımla yazdığı şiirlerden tam 20 yıl sonra Orhan Velilerin bu tarzın öncüsü olarak görülmeleri, onların edebî anlayışlarını bir manifesto şeklinde kamuoyuna açıklamalarıyla ilgili olduğu kadar bu çıkışlarından sonra ölçüsüz ve uyaksız şiir tarzının kısa sürede yaygınlık kazanarak Türk şiirinde temel bir biçim haline gelmesiyle de ilgilidir.

Üstelik Garipçiler sadece uyak ve ölçüye karşı çıkmakla yetinmiyor, birbirleriyle uyumlu, birbirini destekleyen daha başka reddiyelerde de bulunuyorlardı. Garipçiler, ısrarla sokağa ve sıradan insana doğrulttular işaret parmaklarını. Sokağın ve sıradan insanın dilinden taraf oldular. Şaireneliğe şiddetle karşı durdular. Şaireneliğin temel unsurlarından edebi sanatları, teşbih dâhil olmak üzere şiirin dışına sürdüler. Sembolistlerin ve parnesyenlerin Türk şiirindeki etkilerine de kapıyı kapattılar. Şiirde ne müziğe ne de resme gerek vardı.

Odağına sıradan insanı ve onun günlük yaşantısını koymuş bir şiir anlayışında uyağa, ölçüye, şaireneliğe, edebî sanatlara, müziğe, resme karşı çıkmak kuşkusuz birbirine eklemlenen, birbirini tamamlayan bir zorunluluğun parçalarıdır. Bu durum Garip şiir anlayışının bütünlüğü açısından da oldukça önemlidir.

Tanzimat şairlerinin şiirin içeriğini değiştirmesi, Servetifünun ve Fecriaticilerin şiirin konularını zenginleştirmesi, Millî Edebiyat şairlerinin sade Türkçeyi şiire taşıması ve toplumcu gerçekçi Nâzım Hikmet'in serbest nazımla birlikte işçi ve köylü sınıfından söz eden bir şiiri dolaşıma sokmasını Garip şiirinin sağladığı değişim ve dönüşüme kültürel temel hazırlayan gelişmeler olarak değerlendirmek gerekir.

Garipin yaptığı, bütün bu farklı kesimlere ait gelişmeleri kendi po-

Tanzimat şairleri, divan şiirinin biçimsel tarafıyla bir sorun yaşamadı. Onun içeriğini değiştirmekle yetindiler. Servetifünun ve Fecriaticiler ise divan şiirinin müstezat nazım biçimini serbest müstezat haline getirdiler ve Batı'dan da terzarima, troyele, sone nazım biçimlerini alarak divan şiirinin biçimsel kuşatmasını kırmaya, yeni hayatın duyuş ve düşünüş tarzını ifade etmeye çalıştılar. Milli Edebiyat şairleri, milli duygular ve sade Türkçe üzerinden halk şiiriyle köprü kurarak halk şiirinin biçimsel kalıplarını kullanmayı tercih ettiler ve bununla yetindiler.

Birinci Yeni de denilen Garip şiir hareketi, Türk şiirinde köklü bir değişim ve dönüşümün yaratıcısı oldu. Bu değişim ve dönüşümü siyaset terimiyle ifade edersek Garip şiiri, Türk edebiyatı alanında gerçekleşmiş bir devrimin de adıdır. Her devrim gibi Garip şiirinin de bir alt yapısı, ön atılımları ve hazırlayıcı evreleri vardır.

Divan şiiri sıkı kurallara bağlı bir şiirdi. Şair adayları özgün oldukları ölçüde değil, bu kurallara uyma becerisini gösterebildikleri oranda şairlik kariyerlerinde ilerleme sağlayabiliyorlardı.

Tanzimat şairleri, divan şiirinin biçimsel tarafıyla bir sorun yaşamadı. Onun içeriğini değiştirmekle yetindiler. Servetifünun ve Fecriaticiler ise divan şiirinin müstezat nazım biçimini serbest müstezat haline getirdiler ve Batı'dan da terzarima, troyele, sone nazım biçimlerini alarak divan şiirinin biçimsel kuşatmasını kırmaya, yeni hayatın duyuş ve düşünüş tarzını ifade etmeye çalıştılar. Milli Edebiyat şairleri, milli duygular ve sade Türkçe üzerinden halk şiiriyle köprü kurarak halk şiirinin biçimsel kalıplarını kullanmayı tercih ettiler ve bununla yetindiler.

Türk şiirinde biçimsel kırılmayı oluşturan ilk belirgin hamleler Nâzım Hikmet'ten geldi. Nâzım, serbest nazmın ilk örneği olan "Açların Gözbebekleri"ni 1921'de yazdı, "Orkestra"yı ise 1923'te yayımladı. Fakat Nâzım Hikmet, serbest nazmı, poetikasının bir gerekliliği olarak sunmadı. Böyle olunca da onun 1921-24 yılları arasında Sovyetler'de gördüğü kırık dizelerden yola çıkarak ulaştığı serbest nazım, onun ideolojik tutumunun ürünü bir biçim olarak algılandı ve şahsi tercihi olarak kaldı. Ayrıca "Nâzım Hikmet şiiri"nin süreç içinde yasaklı hale gelmesi, gizli gizli okunan bir şiir olması da onun ölçü, uyak ve dil alanındaki yeniliklerinin dönemin Türk şiiri üzerinde etkili olmasını engelleyen bir diğer etmen oldu.

Nâzım'ın Biçimdeki Yeniliği Garipçilere Yazıldı

Nâzım Hikmet'in serbest nazımla yazdığı şiirlerden tam 20 yıl sonra Orhan Velilerin bu tarzın öncüsü olarak görülmeleri, onların edebî anlayışlarını bir manifesto şeklinde kamuoyuna açıklamalarıyla ilgili olduğu kadar bu çıkışlarından sonra ölçüsüz ve uyaksız şiir tarzının kısa sürede yaygınlık kazanarak Türk şiirinde temel bir biçim haline gelmesiyle de ilgilidir.

Üstelik Garipçiler sadece uyak ve ölçüye karşı çıkmakla yetinmiyor, birbirleriyle uyumlu, birbirini destekleyen daha başka reddiyelerde de bulunuyorlardı. Garipçiler, ısrarla sokağa ve sıradan insana doğrulttular işaret parmaklarını. Sokağın ve sıradan insanın dilinden taraf oldular. Şaireneliğe şiddetle karşı durdular. Şaireneliğin temel unsurlarından edebi sanatları, teşbih dâhil olmak üzere şiirin dışına sürdüler. Sembolistlerin ve parnesyenlerin Türk şiirindeki etkilerine de kapıyı kapattılar. Şiirde ne müziğe ne de resme gerek vardı.

Odağına sıradan insanı ve onun günlük yaşantısını koymuş bir şiir anlayışında uyağa, ölçüye, şaireneliğe, edebî sanatlara, müziğe, resme karşı çıkmak kuşkusuz birbirine eklemlenen, birbirini tamamlayan bir zorunluluğun parçalarıdır. Bu durum Garip şiir anlayışının bütünlüğü açısından da oldukça önemlidir.

Tanzimat şairlerinin şiirin içeriğini değiştirmesi, Servetifünun ve Fecriaticilerin şiirin konularını zenginleştirmesi, Millî Edebiyat şairlerinin sade Türkçeyi şiire taşıması ve toplumcu gerçekçi Nâzım Hikmet'in serbest nazımla birlikte işçi ve köylü sınıfından söz eden bir şiiri dolaşıma sokmasını Garip şiirinin sağladığı değişim ve dönüşüme kültürel temel hazırlayan gelişmeler olarak değerlendirmek gerekir.

Garipin yaptığı, bütün bu farklı kesimlere ait gelişmeleri kendi po-

Garipçilerin ideolojik toprağı, yeşerip boy attıkları bahçe cumhuriyet rejimidir. Cumhuriyetle birlikte devlet yönetiminde saltanat bir tarafa bırakılmış, tebaadan yurttaşa geçilmiş; kültürel, ekonomik, siyasal ve sosyal hayatta kadına yer açılmış; alfabe değişikliği yapılmış ve yeni inşa edilen dille yazı dili ile konuşma dili arasındaki mesafe kapatılmıştır. Bu atmosferde yeni hayatı ifade edecek yeni bir şiire ihtiyaç vardı. Bu ihtiyacı ilk hissedenler Garipçiler oldu.

lenir, kederlenir ama onun günlük hayatının ahengi hiç bozulmaz. Her zorluğu kolaylaştıran, ağırlıkları hafifleten bir algıya sahiptir. Adam sendecidir bir tarafıyla, alaycıdır. Hâsılı her haliyle şahsında halkın cisimleştiği kişisidir Garip şiirinin küçük insanı.

Sıradan insanın günlük yaşantısını temel alan ve konuşma dili üzerine kurulmuş olan Garip tarzı şiir kısa sürede yaygınlık kazanır. Garipçilerin getirdikleri yenilikler o dönem Türk şiirinin vazgeçilmez özellikleri haline gelir.

Yazının bu aşamasında Garipçilere dönemin iktidarı ile ilişkileri üzerinden yöneltilen suçlamalara da değinmeden geçmek istemem. Hem 1940 Kuşağı diye anılan şairlerden bazıları hem de Mavicilerin kurucusu Attilâ İlhan, Garipçilerin kendilerine karşı desteklendiğini, korunup kollandığını, popüler hale getirildiğini iddia etmişlerdir. Garip şiirinin kısa sürede yaygınlaşıp şairlerinin popülerleşmesini dönemin iktidar partisi CHP ile ilişkileri üzerinden okumanın bizi süreçle ilgili doyurucu sonuçlara götürmeyeceği açıktır. Garipçiler cumhuriyet değerleriyle yetişmiş şairlerdir. Siyasal görüşlerini açıklamamış olsalar da kültürel duruşları ve edebi üretimleriyle solda yer almışlardır. Ayrıca iktidarın Garipçilere ihtiyacı da yoktur, iktidarla organik bağ içinde bulunan birçok şair mevcuttur.

Garipçilerin ortaya çıkışını ve Garip tarzının süratle yaygınlık kazanmasını şairlerle CHP ilişkisine bağlamak yanıltıcı bir tutum olduğu gibi materyalist tarih anlayışına da uygun değildir.

Garipçilerin en etkili simasının Orhan Veli olduğu aşikârdır. "Garip" adlı kitabın kapağında sadece Orhan Veli'nin adının bulunması, Garip şiirine karşı yapılan saldırılar karşısında Orhan Veli'nin ön cephede durması, Garip'in manifestosunu onun kaleme alması ve Garip şiirinin genellikle Orhan Veli'nin şiirleri üzerinden tartışılması üç Garipçi arasında Orhan Veli'yi öne çıkartmış, Garip hareketi bir anlamda onunla özdeşleşmiştir.

Garipçilerin Yolları Ayrıldı

"Garip"in ikinci baskısı 1945 yılında yapılır. Kitabın kapağı üzerinde yine Orhan Veli'nin ismi vardır. Manifesto niteliğindeki ön sözü yine Orhan Veli yazmıştır. Fakat kitaptaki şiirlerin tümü de Orhan Veli'nindir. Ayrıca kitabın 1941 yılındaki birinci baskısında yer alan ön sözün altında imza yokken bu baskısındaki "Garip İçin" adlı ön sözde Orhan Veli'nin imzası bulunmaktadır. "Garip"in birinci baskısıyla ikinci baskısı arasındaki bütün bu farklılıkların anlamı, deklare edilmemiş olsa da Garipçilerin yollarının ayrılmış olduğudur. Kitapta yer alan "Yol Türküsü" şiiri ise bu ayrılığın Orhan Veli cephesindeki işaret fişeğidir.

Orhan Veli'nin "Yol Türküsü"yle Garip tarzı şiirden farklı bir yöne doğru yelken açmasını diğer Garipçi Melih Cevdet, Sabahattin Eyüboğlu etkisine bağlar. Anadolu'nun köylülük değerlerine karşı aşırı bir duyarlık gösteren Sabahattin Eyüboğlu ile yakın ilişkisi sonucunda Orhan Veli halk şiiri geleneği ile kendi şiiri arasındaki mesafeleri kaldırmış; türkü, mâni nazım biçimlerinden yararlanmaya başlamıştır.

Gerçekten de "Garip" sonrası şi-

Orhan Veli, Şinasi Baray, Oktay Rifat, Melih Cevdet

irlerinde Orhan Veli'yi yeni bir yönelim, yeni bir arayışın işaretlerini veren bir farklılaşma içinde görürüz. Bu durum en belirgin biçimde kendini şiirin içeriğinde gösterir. Orhan Veli'nin Garip sonrası üretiminde toplumsal çelişkilere değinen; barış, özgürlük, geçim sıkıntısı gibi temaları işleyen şiirleri ağırlık kazanmıştır. Bu şiirlerde dil de şairin kendine özgü söyleyiş edasının sınırları içinde muhtevanın ağırlığı oranında ciddileşmiştir.

Orhan Veli, Birinci Cihan Harbi'nin başladığı yılda, 1914'ün 13 Nisan'ında İstanbul'da doğmuştur. Babası Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestası'nda şef olduğu için ilköğreniminden itibaren Ankara'da yaşamıştır. Garip şiir hareketinin diğer iki kurucusu olan Melih Cevdet ve Oktay Rifat'la Ankara Gazi Lisesinde tanışmıştır. Orhan Veli ancak 1950 ortasında İstanbul'a yerleşmiştir. Ne var ki ölümü aynı yıl Ankara'ya yaptığı birkaç günlük bir ziyaret nedeniyle olmuştur. Bu ziyaretinde belediyenin kazıp açık bıraktığı bir çukura düşmüş ve bu olaydan birkaç gün sonra da beyin kanamasından 36 yaşında ölmüştür. Orhan Veli'nin 36 yıllık ömrünün 32 yılı iki büyük savaş arasında geçmiştir. Kısacık ömründe kurduğu genç şiir, çağına karşı ironik bir başkaldırı olduğu kadar aynı zamanda yaşama dönük neşeli bir çağrıdır.

En yakın arkadaşlarının açıklama, söyleşi ve anılarından öğrendik ki şiire olduğu kadar tiyatroya da tutkunmuş. Alkolü, kahvaltıda konyak içecek kadar severmiş. Güldüğünde daima içinden güler, kahkaha atarsa bu nadiren olurmuş. Her girdiği toplulukta öncelikle nezaketi ve terbiyeli haliyle dikkat çekermiş. Hayattan tat almayı bilirmiş, her gaileye karşın hayatı özendirici bir neşe ile kucaklamaktan geri durmazmış. O da içiyle dışı bir olan pırıl pırıl insanlar kafilesindenmiş.

Orhan Veli içine doğduğu Milli Edebiyat'ın değil sadece; ondan önceki Fecriati, Servetifünun ve Tanzimat'ın; daha gerideki altı yüzyıllık divan edebiyatının da bütün usul, adap ve kurallarına başkaldırmış, sesini demokratik bir üslup ve halkçı bir estetikle sürekli kılmış seçkin bir simasıdır Türk edebiyatının.

Orhan Veli külliyatı içinde beş şiir kitabı, bir manzum hikâye, Fransız şiiriyle ilgili bir antoloji, bir kitap tutarında şiir çevirisi ve ölümünden sonra bir araya getirilmiş yazılarından oluşan iki makale kitabı bulunuyor.

Orhan Veli'nin 36 yıllık ömrüne sığdırdığı bu eserler, onun Türk edebiyatını sarsıcı biçimde etkileyen şahsiyetlerden biri olmasının ardındaki emek, birikim ve enerjiyi de göstermektedir.

---

[1] Orhan Veli, Bütün Şiirleri, Adam Yayınları, İstanbul, 1996, s. 26.

YÜREK ÇAĞRISI

İbrahim Karaca

Koş bebek koş, vaktin var buna
Sıradan olmamalı bu gün
Seni kanla karşıladılar
Doğdun, kurbanlar kesildi sana

Koş bebek koş, vaktin var buna
İster yağmuru seyret
İster kan bulaştır alnına
İşlenmiş toprağı çiğneme ama

Her şeyi yaşayıp öğreneceksin
Koş bebek koş, vaktin var buna
Gün bitimi geceyi göreceksin
Ateşböceği yol gösterecek sana

Biliyor musun bebek
Senden mavi okyanusları sakladılar
Ne garip değil mi? Sonra başlarını
Kızgın kumlara soktular

Yüreğime kazılır bütün mezarlar
Bütün mezar taşlarına benim adım yazılır
Dur bebek dur, beni de al yanına
Koş bebek koş, vaktin var buna

OSMAN CEMAL KAYGILI'NIN İKİ ROMANI:

ÇİNGENELER VE AYGIR FATMA

Sabahat Türer

Kaygılı'nın Akşamcılar adlı romanı 1937'de, Kovuk Palas'ın esrarı adlı romanı 1942'de Son Telgraf gazetesinde tefrika edildi. Osman Cemal Kaygılı dergi ve gazete yazılarında zaman zaman Anber, Kamber, Balta, Hemrah takma adlarını kullandı. Kaygılı'nın öyküleri Eşkıya güzeli (1925), Sandalım geliyor varda (1938) kitaplarında toplanmıştır. Yazarın tefrika edilenler dışında Çingeneler (1939), Aygır Fatma (1944), Bekri Mustafa (1944) adlı üç romanı daha vardır. Çingeneler ve Aygır Fatma romanları Osman Cemal Kaygılı'nın öne çıkan yapıtlarıdır.

Türk romanının adı az bilinmekle birlikte en önemli kişilerinden biri olan Osman Cemal Kaygılı 1890'da İstanbul'da doğdu. Ortaöğreniminin ardından *Menşei küttabı askeriye* adlı askeri katip okulunu bitirdi. Hastalığı nedeniyle 1918'de yirmi sekiz yaşında askeri katiplikten emekli edildi. Emekli aylığı geçimini sağlamakta yetersiz kalınca bir süre sütçülük, seyyar satıcılık, vapurlarda biletçilik yaptı. Bu işlerle de geçimini sağlayamayınca İmam-hatip Okulu'nda, Çemberlitaş Ortaokulu'nda ve Fener Rum Kız Lisesi'nde türkçe öğretmeni olarak çalıştı.1943'de hastalandı, 1945'de İstanbul'da öldü.

Osman Cemal Kaygılı'nın ilk yazısı Eşek adlı dergide yayımlandı. Onun sürekli olarak yazdığı ilk dergiyse Aka Gündüz ve Ercüment Ekrem Talu'nun çıkardıkları *Alay*'dır. *Aydede*, *Güleryüz*, *Akbaba* dergilerinde yazıları çıktı. *Sabah*, İkdam, *Cumhuriyet*, *Yenigün*, *Son Saat*, *Vakit*, *Son Posta*, *Haber*, *Açıksöz*, *Hakikat*, *Son Telgraf* gazetelerinde fıkralar öyküler gülmece yazıları yazdı. Kaygılı'nın *Akşamcılar* adlı romanı 1937'de, *Kovuk Palas'ın esrarı* adlı romanı 1942'de *Son Telgraf* gazetesinde tefrika edildi. Osman Cemal Kaygılı dergi ve gazete yazılarında zaman zaman Anber, Kamber, Balta, Hemrah takma adlarını kullandı. Kaygılı'nın öyküleri *Eşkıya güzeli* (1925), *Sandalım geliyor varda* (1938) kitaplarında toplanmıştır. Yazarın tefrika edilenler dışında Çingeneler (1939), *Aygır Fatma* (1944), *Bekri Mustafa* (1944) adlı üç romanı daha vardır. Çingeneler ve *Aygır Fatma* romanları Osman Cemal Kaygılı'nın öne çıkan yapıtlarıdır.

Çingeneler romanı çingene müziğini araştırmak ve bir çingene operası bestelemek isteyen İrfan'ın çingeneleri tanıma çabasını, onlarla yakınlaşmasını anlatırken bu insanların yaşamından kesitler verir, onların dünyalarını tüm canlılığıyla önümüze serer. Roman o yıllardaki İstanbul'un hem yerleşik çalgıcı çingenelerini hem de göçebe olan ayıcı maymuncu falcı sepetçi harmancı çingenelerini giyim kuşamlarıyla söyleyişleriyle kavgalarıyla düğünleriyle duygu dünyalarıyla tanıtır. Gavur Etem, Mangaptut Nazlı, tirşe gözlü Gülizar, Sulukuleli Çakır Emine bize bu halk insanlarının dünyasını açan roman kişileridir. Romanda Etem'i tanıyan çingenelerin "*...o Etem'in* kısılsın *kuyruciği* düven arasına (..) *...ne gavur Etem'dir o!*" dedikleri Etem çingene yaşamını araştıran İrfan'la birlikte romanın başlıca kişilerindendir. İrfan'ın arkadaşı Hayri romandaki bir başka önemli kişidir. Hayri Etem'i şöyle anlatır: "*Bu herif sırtına vuruldukça tozuyan kepek çuvalları gibi kendisi ile konuşuldukça içinden bir takım sırlar fışkıran geçmişi karışık bir adama benziyordu.*" Gavur Etem içtenlikli biri gibidir, açıksözlülükle çingenelerle ilgili pekçok şey anlatır, ama çıkarını düşünmekten de vazgeçemez gibi durur. Açıkgöz olduğunu gizlemek isteyen dolapçı biri izlenimini verir. İşine geldiği zaman gönül almak adına dil dökmekten çekinmez, rahatça şunları söyleyebilir: "*Etem ki gelmiştir* şinci *kapansın onun eteğine, benzer onun eteciği tıpkısı bal peteğine!.. Ey benim elinimetlim, kesesi devletlim, şekerden lezzetlim, gövdesi balık etlim, ille velakin dertlilikten yana yüreciği benden daha dertlim İrfan Efendiciğim!*" Ama öfkelendiği zaman da sözünü sakınmaz: "*Zati sen mefasız (vefasız) insanın biri imişsin, aldın koltuğuna kemançeni geçen yaz, geldin avşamları geceleri sabahları bizim çadırlar yanına, kaptın oradan zavallı mangaptut Nazlı'cık ilen zavallı cahil Gülizar'cığın* gönülcüklerini (..) *kaçtın* şinci *İstanbul'a... Kaçtın ki kapasın oradaki çalgıcı kızlardan da birkaçının gönülcüğünü!.. Haha! Yağma yok... Onlar benzemezler bizim çergelerin saf kızlarına... Onlar şehirlidir, onlar İstanbulludur. Onların vardır senin gibi kim bilsin kaç tane sevdalısı...*" Romandaki kadınlar da tutkulu olmakla birlikte uçarı oluşlarıyla, içtenlikle davranırken bile açıkgöz oluşlarıyla Etem'e benzerler. Yazar roman kişilerini dış görünüşlerinin tüm ayrıntılarıyla tanıtlar. Etem'i "*Sırtında yakaları kırmızı iplikle hiristo tiyelli* düz si-

yalı bir mintan, belinde *vişne* çürüğü *bir kuşak, dizlerinde arkası avcı yamalı, paçaları dar bir avcı pantolonu, çıplak ayaklarında da ipince tığ gibi tulumbacı yemenileri vardı. Sol omuzundan kuşağının arasına doğru kalınca gümüş bir köstek sarkıyor, kuşağının sol tarafında da tersine sokulmuş koskoca bir kiraz sigara ağızlığı görünüyordu*" diye anlatır. Kadınların giysilerini de renkleriyle desenleriyle işlemeleriyle çizer sözcüklerle. Gülizar için "*Başında kenarları yeşil oyalı mor bir gaz boyaması krep bağlıydı. Mintanı açık toz pembe zemin üstüne birkaç renk ince çizgi ile türlü çiçekler işlenmiş basmadandı.* (..) *Şalvarı dümdüz, sapsarı ve canfes gibi parlıyordu*" der. Nazlı'yı anlatırken de şunları söyler: "*Başında alaca dallı, siyah bir başörtüsü, sırtında nar* çiçeği *ipincecik bir cepken vardı. Beli kuşaksızdı. Şalvarı her vakitki lacivert beyaz karışık satrançlı şalvardı.*" Çingenelerin renkli ve cıvıl cıvıl dünyası giyim kuşamlarına da yansır.

Romandaki konuşmalarda da çingene yaşamının özellikleri sezilir. Tirşe gözlü Gülizar'ın "*...sen bulaş çalmaya, biz de tutturalım peşinden*" deyişinde, Gavur Etem'in "Çamlıca'nın *tepesinden sarıoğlan (güneş) yükselirken sen de buradan başla kemanenle oğlancığı karşılamaya*" deyişinde ya da "*De bize artık veresiniz misade*" deyişinde çingenelerin ruhsallığı söze dökülmüş gibidir. Romanda çingenelerin müziklerini değerlendirmek için bir opera bestelemek isteyen İrfan bir çingene kavgasını ve bir çingene düğününü de izler. Kadınlar arasındaki kavga uzun uzun anlatılır. Mahalledeki kavga bir tören havasında gün boyu sürer, öğle vakti yemek için ara verilir, "*...akşam ezanı ile birlikte yine çalgı, ahenk arasında tıpkı bir düğün, dernek,* eğlence biter gibi..." sona erer. İrfan düğünü de hazırlıklardan başlayarak bütün ayrıntılarıyla anlatır: "İki üç gündür, *burada öyle bir düğün hazırlığı var ki, sanırsınız, masallardaki peri padişahının kızı ile eski Hindistan hükümdarlarından birinin oğlu evlenecek... // Halbuki, yaşlı bir lavtacının oğlu olan kemancılardan biriyle eski bir zurnacının kızı evlenecekler...* (..) *Artık hayhaylar, hoyhoylar, maşallahlar, inşallahlar, ala alaheylerden, Lonca sokakları gümbür gümbür ötüyor.* (..) *Arabacılar hamamının önünden geçen caddenin iki tarafındaki evlerin pencerelerinden alayın üzerine çiçekler lavantalar kolonyalar serpiliyor, eller çırpılıyor.* (..) *Güvey,* tıraş sandalyesine oturunca berber Tayyar, *berberlerin piri Selman Pak'in ruhuna bir fatiha okuyup, başlıyor güveyin saçlarında makas şıkırdatmaya... Kalfalar da güveyin arkadaşlarını tıraşa koyuluyor. Ötede saz, durmadan en hoş havaları çalıyor.*" Sulukuleli yerleşik çingenelerden olan düğün sahiplerinin yıl boyu düğünlerde ya da eğlencelerde çalıp söyleyerek ve oynayarak kazandıkları parayı kendi çocuklarının düğünlerine harcadıklarını öğrenen İrfan "... *bu düğün,* çingene düğününü değil*; adeta bir saray, bir vükela düğününü andırıyordu*" demekten kendini alamaz.

Osman Cemal Kaygılı "*...bir çoban köpeği ile aynı heybenin ayrı ayrı* gözlerine" başlarını koyup uyuyabilen çingenelerin yaşamaya tutkun ve duyarlı insanlar olduklarını romanında duyurur bize. Romanın sonlarına doğru Nazlı sev-

Osman Cemal Kaygılı kendine özen göstermeyen insanın nasıl bir düşüşü yaşayacağını Mediha'nın kişiliğinde gösterir bize. Oysa Hasan ilk gençlik günlerinden beri zaman zaman kendini gözden geçiren, yanlışlarını bulup düzeltmeye çalışan biridir.

diği İrfan'a kendisinden daha genç olan Sulukuleli Çakır Emine'yle evlenmesini söyler: "*Sen genç, o genç, sen ergen, o ergen...* (..) *O gece, baktım o kızcağızın haline, zavallıcığın yanar içerisi bizim demirci ocakları gibi harıl harıl zatınıza karşı... Biz göçebe, cahil* çingeneleriz *ama, anlarız insanoğlunun yüreğinde ne var, dalağında ne var?*" Bu tutkulu ve duyarlı insanların dünyaya nasıl baktıklarını ortayaşlı bir çingene kadınının sözlerinde apaçık anlatılmış buluruz: "*Biri çalmalı, biri söylemeli, biri oynamalı ve büylecesine insanlar birbirine kaynamalı... Yoksam* (..) *düşersek karşılıklı zırıltıya,* hırıltıya, *marazaya... kaçar o zaman bu yaşamanın keyfi!*"

Çingeneler'den beş yıl sonra yayımlanan *Aygır Fatma* romanında Osman Cemal Kaygılı İstanbul'da iyi tanıdığı semtlerin insanını anlatır. Romanın kahramanlarından Hasan'la Mediha altı yedi yaşlarındayken bir bayram yerinde arabayla gittikleri gezide karşılaşırlar, birbirlerine karşı çekinik dursalar da gün boyu hiç ayrılmazlar. Bayram gezisinde tanıdığı "*kişmiri narin kız*" Hasan'ın ruhunu öylesine derinden etkilemiştir ki delikanlılık günlerinde başından geçen gönül serüvenlerinde o hep çocukluğunun sevgilisini arar gibidir. Sonunda bir gün Hasan'la Mediha konuşup görüşme fırsatı bulurlar, bu sırada iki serserinin saldırısına uğrarlar. Arap Zeynel ve Topuz Süleyman Mediha'nın ve onun kız arkadaşının yanında Hasan'a saldırırlar. Onları bu serserilerin elinden Aygır Fatma kurtarır. Aygır Fatma'nın birdenbire ortaya çıkışı romanda şöyle anlatılır: "*Bereket versin tam o anda nereden çıktığı anlaşılmayan iri yarı, devanasına benzeyen,* kırk beş, *ellilik, fakat çok çevik,* sırım gibi bir mahalle kadını elindeki kalınca sopa *ile Hasan'ın imdadına yetişti. Artık yer misin yemez misin? İri yarı devanasına benzeyen, gözleri bol sürmeli, kaşları bol rastıklı,* sırım gibi mahalle kadını şimdi o kalın sopayı olanca *gücüyle bir Arap Zeynel'e indiriyordu, bir Topuz Süleyman'a...*" Aygır Fatma serserileri kovaladıktan sonra Hasan'la arkadaşlarını kızı Zehra'yla, kocası Alibey babayla, damadı Ahmet'le tanıştırır. Aygır Fatma'nın kızı Zehra Hasan'la Mediha'nın çocukken tanıştıkları bayram gezisindeki "darbukacı abla", damadı Ahmet de o gezide zilli maşa çalan onlara sazdan külahlar ören delikanlıdır. Aygır Fatma, kızı Zehra, kocası Alibey baba, damadı Ahmet o günden sonra Hasan'ın çok değer verdiği kişiler olurlar. Onlar Hasan'ın Mediha'yla evlenmesini sağlamak için çaba gösterirler, Mediha'nın amcasıyla görüşürler, ona Hasan'ı tanıştırırlar. Sonra birden yaşamın akışı değişir, iki sevgili ayrı düşerler.

Hasan'la Mediha yıllar sonra karşılaşırlar. Mediha gezici tuluat kumpanyalarında Bedia Nesrin takma adıyla oynayan, belalıları peşinde dolaşan, uyuşturucuya alışmış bir kadındır artık. Hasan onunla konuşurken büyük bir düş kırıklığına uğrar:

"*-Annene kıkırdadı demeğe nasıl dilin varıyor, Mediha?*

-Affedersin nalları dikti diyecektim.

-Tuu sana Mediha, bunlar nasıl söz?

-Ey, sen de benim gibi bunca yıl ipsiz sapsız takımı ile düşüp kalkmış *olsaydın, şimdi sen de benim gibi böyle konuşurdun!*"

Osman Cemal Kaygılı kendine

Osman Cemal Kaygılı roman kahramanlarını sağlıklı bir gözleme dayanarak kurgular, onların dünyasını bize açan ayrıntıları ustalıkla bulur, duyurmak istediğini romanın sürükleyiciliğini bozmadan anlatır. Gereksiz uzatmalara başvurmaz, sereserpe bir anlatımla yavanlığa düşmeden söyler sözünü. Onun romanlarındaki kişiler doğrularıyla yanlışlarıyla içimizden birileridir, onlar ancak dünyaya içtenlikle yöneldikleri zaman yaşamanın hazzını duyabilirler, dünyaya doğru bakabilirler.

özen göstermeyen insanın nasıl bir düşüşü yaşayacağını Mediha'nın kişiliğinde gösterir bize.

Oysa Hasan ilk gençlik günlerinden beri zaman zaman kendini gözden geçiren, yanlışlarını bulup düzeltmeye çalışan biridir. Bir gün mahalle arkadaşlarına uyup yaptıklarını kendine yakıştıramaz, eleştirir kendini: "*...biz bugün yedi, sekiz arkadaş buralara salt yaramazlığa, haşarılığa, muzipliğe, şuna buna takılmaya hatta şuna buna çatmaya ve hatta sağdan soldan üzüm, incir,* hünnap, *kuş kafesi gibi ne bulursak tırtıklamaya* çıkmıştık. (..) *Amma ben ne yapayım, benim elimde değil ki; ben her ne kadar onlardan olmaya çalışırsam çalışayım, olmuyor işte... Zira benim mayam, benim hamurum onlardan büsbütün başka...*" Hasan zaman zaman büyük yanlışlar da yapar: karıştığı bir kavga sonunda hapse düşer, uzun süre içkiye düşkün yaşar, ama hep dürüst kalmayı başarır.

Her güçlüğünde Hasan'ın yanında olan Aygır Fatma romanın önemli bir kahramanıdır. Mediha'nın annesi kendisiyle saygısız bir dille konuşunca ona çıkışır: "*...bu civarda bana adıyla sanıyla Aygır Fatma derler. Fakat benim yüzüm bu civar karılarının çoğundan daha çok ak, alnım daha çok açık, vicdanım daha çok temizdir.*" Ama az sonra "*...yapmayın, öfke ile kalkan ziyanla oturur*" diyerek kadının öfkesini yatıştırmaya çalışır. Görmüş geçirmiş biri olan Aygır Fatma yeri geldiğinde şaka yapmayı da bilir: "*...alimallah taşı sıksam suyunu çıkarırım*" diyen kocasına takılır: "*Atma, atma! Camlar beyliktir!*" Osman Cemal Kaygılı Aygır Fatma'nın kişiliğinde dürüst yardımsever içtenlikli bir mahalle kadınını somutlaştırır. Aygır Fatma'nın oturduğu mahalleyi şöyle anlatır: "*Akşamla yatsı arası... (..) Mahallenin bostana karşı olan bütün evlerinin kapıları hemen artlarına kadar açıktı. // Hava imbat olduğu için, bu artlarına kadar açık kapılı evlerin içlerinden dışarıya ağır, tembel, yorgun, soğan, sarımsak, yanık zeytinyağı kokulu bir fırın havası siniyordu. Evlerin bazılarındaki havaneli tıkırtıları kıvrak bir türkünün oynak tıkırtılarına ne kadar benziyordu. // Alt ve üst katlardaki karanlık odaların açık pencerelerinde her genç kız ayrı ayrı makamlarda bir şeyler mırıldanıyor; daha arka, daha kuytu sokaklardan ise hafif hafif ut, def, darbuka sesleri geliyordu. Alt ve üst katlardaki bazı karanlık odaların pencere önlerine, evlerin ön taraflarına rastlayan önleri tahta parmaklıklı,* içleri bol çiçekli bazı bahçelerden de sokağa içki kokuları sızıyordu." Aygır Fatma da yaşadığı mahalleye benzer: onun gizlisi saklısı yoktur. Belki de o böyle bir mahallede yaşadığı için gizlisi saklısı olmayan biridir, duyduklarını düşündüklerini açıkça söyler, yaşadıklarını apaçık yaşar. Bu "içi dışı bir" kadın abartılı davranmamaya da özen gösterir, kimseye gösteri yapmaz. Kızı Zehra'yı bir serseri bıçaklayıp öldürünce acısını dile getirişi romanda şöyle anlatılır: "*Zehra, Zehra, kıymetli ananı, sevgili Hasan'ını, sarı papanı bıraktın da nereye gidiyorsun? Diye hazin hazin* ağlıyordu. Fakat bağırmıyor, *haykırmıyor, ortalığı velveleye vermiyordu.*"

Fausto Zonaro, Falcı Kadın

Çingeneler romanındaki çingenelerde, *Aygır Fatma* romanındaki Aygır Fatma'da Zehra'da Hasan'da hep aynı içtenlikli yalın insanı buluruz. Yazar insan için ahlaki çöküşün önemsenmesi gereken bir tehlike oluşturduğunu da gözden uzak tutmaz: *Aygır Fatma*'daki Mediha hiçbir değer tanımadan kendini yaşamın akışına bırakınca dönüşü olmayan bir yolda yitip gider.

Osman Cemal Kaygılı roman kahramanlarını sağlıklı bir gözleme dayanarak kurgular, onların dünyasını bize açan ayrıntıları ustalıkla bulur, duyurmak istediğini romanın sürükleyiciliğini bozmadan anlatır. Gereksiz uzatmalara başvurmaz, sereserpe bir anlatımla yavanlığa düşmeden söyler sözünü. Onun romanlarındaki kişiler doğrularıyla yanlışlarıyla içimizden birileridir, onlar ancak dünyaya içtenlikle yöneldikleri zaman yaşamanın hazzını duyabilirler, dünyaya doğru bakabilirler. Büyük yanlışlar yapanlarsa her zaman yanlışlarının bedelini öderler.

Osman Cemal Kaygılı'nın romanlarında bizi yarına açacak insanın niteliklerini sezeriz. Bu insan bize içimizi ısıtan yüreğimizi ferahlatan bir sıcaklığı duyurur, insan olmanın anlamlarını düşündürür. Yarınımızı kuracak arayışlarımızda önümüzü açar, ufkumuzu genişletir.

UZUN SÜRECEK BİR KONUDA KISA BİR OYUN DENEMESİ

Bilgesu Erenus

Haydeeeeeeeee Yerelden Evrensele Hakkı Yenenlerin Korosu,

Hakkı Yenenlerin Korosuna Bekleniyorsunuz.

Gerçek Bir Koroda Ben Yoktur Biz Vardır Yalnızca.

Bilgesu Erenus, "Sahneyi Reddeden Oyunları" arasına bir süredir yaşanan seçim kavgasını konu eden bir oyun ekledi. *Hayde Yerelden Evrensel'e* ismini verdiği bu oyunun sokaklar, parklar, bahçelerde oynanacağına olan inancı gün geçtikçe daha da pekişiyor.

HAYDEEEEEEE
YERELDEN
EVRENSELE

Sandık Görevlisi çığırtkan edasında seyircileri sahneye toplar.

Sandık Görevlisi- HAYDEEEEEE
YERELDEN
EVRENSELE
SANDIK TRAMVAY
HAYDEEEEEE!

Seyirciyi ve beyaz seçim torbalarını, tramvayı sahneye taşıyacak olan sandık görevlisi aynı zamanda seyircilerin biletini alarak onları sahnedeki tramvaya yerleştirdikten sonra yoklama yapar.

- İşsiz Gençlik?
- Burada!

İşsiz gençlik birbirlerini selamlar.

Sandık Görevlisi- Haydeee, yerelden evrensele; iş kazasında ölmemişse sorunlarıyla baş başa bırakılmış işçiler?

- Burada!

İşçiler de sandık tramvaydaki yerlerini alır.

Sandık Görevlisi- Haydeee, yerelden evrensele; dövülen katledilen kadınlar?

Kadınlar gizlendikleri yerden ürkek bir yüzle seyirciyi selamlarlar.

Sandık Görevlisi- Yoklamaya devam ediyoruz, ah yazık demek yetmiyor, tacize uğrayan çocuklar.

Çocuklar saklambaç oynama telaşıyla kaçışırlar.

Sandık Görevlisi- Haydeee yerelden evrensele burada.

Çocuklar seyircilerin arkasına gizlenmişlerdir, elleriyle seyircilerin gözlerini kaparken sobelerler.

Çocuklar- Ebeeeee!

Sandık Görevlisi- Eh be, dalga geçmek yok, siz seyirciler, balkonlar lehine oy sayımına devam, elinizdeki torbalar hem geçmişiniz hem geleceğiniz sizin.

Haydeeeeee
Yerelden Evrensele!

Bu seslenişi seyirciler folklorik adımlarla süslerler.

Sandık görevlisi alkışlayarak katılır onlara.

Sandık Görevlisi: HAYDEEEEEEEE
Yerelden evrensele ne demiştik, SANDIK TRAMVAY
Dan dan dan dan kaçılın yoldan.
Vatman geliyor umarım duymaz, kuyruğu yandan!

Sandık Görevlisi:

Zaman zaman içinde
Kalbur saman içinde
Dolar telli tellal iken mark geveze berber iken
İMF anamın beşiğini tangur tungur itelerken
Var varanın sür sürenin
Destursuz bağa girenin
Hali budur vay

Sandık Görevlisi- Haydeeee, yerelden evrensele, eziyet edilen horlanan hayvanlar.

Seyirciler at ve diğer hayvan taklidi yaparlar.

Vay ebeler dedeler hakkı yetimi yediler
Gene durup doymayıp para para para dediler
Hadin öyleyse hadin öyleyse
Çarksız tramvay çıksın yola
Ah dura gide vah dura kalka
Gittiğimiz yol bir arpa

Seyircilerden bazıları güçlükle yürüyerek kendilerine yer açarlar.

Sandık Görevlisi- Yaşı atmışa gelmeden kesilen ağaçlar?

Ağaçları canlandıranlar da sahnede yerlerini almışlardır.

Yolculardan bazıları başlarını oy torbalarına dayayıp uyumaya başlarlar.

Sandık Görevlisi- Uyumak ne kelime, gözünü kırpmak bile yok, say say say bitiremeyeceksiniz, elinizdeki torba bu günden yarına geleceğimiz.

Tramvaya her yaştan kadın, erkek, işçi işsiz binmiştir, yolcular iyice sıkışırlar.

Sandık görevlisi bir köşeye sinmiş başı seçim torbasına dayalı uyumakta olan kadın işçinin yanına ilerler.

Sandık Görevlisi- Seni bir yerden gözüm ısırıyor.

Kadın İşçi korkuyla toparlanıp, kendine çeki düzen verir.

Sandık Görevlisi- Bana bak, Payidar olmayasın sen?

Kadın İşçi sandık görevlisini onaylar.

Kadın İşçi- Payidar, evet!

Sandık Görevlisi- Vay be... (ezgili) Nereye Payidar nereye, desen ya sen şuna!

Kadın İşçi- Onu siz diyeceksiniz!

Sandık Görevlisi- "İlk işim kendime bir ayakkabı almak olacak" falan diyordun ya hani?

Kadın İşçi- İlk işim kendime bir ayakkabı almak olacak, evet.

Sandık Görevlisi- Hay Allah, Timur Selçuk ustanın kulakları çınlasın, ne muhteşem besteydi, yıllardır aklımdan çıkmamış... (Ezgili) Yokuş bayır demesen de, dere tepe düz gitsen de, çıkmaz bu yol, çıkmaz bu yol bir yere... Parmağındaki yüzüğe bakılırsa, söz kesildi, nişanlandım demen de mümkün.

Kadın İşçi- Söz kesildi, nişanlandım, evet!

Sandık Görevlisi– Ha, bu arada ismin de "kalıcı" anlamına geliyordu galiba?

Kadın İşçi- Kalıcı, kalan evet! Payidar, cumhuriyet gibi, ilelebet payidar kalacaktık ya hani?

Kadın İşçi çarçabuk toparlanmaya başlar.

Sandık Görevlisi- Hey, nereye?

Kadın İşçi- Mankenlik kurslarına katılmam gerek.

Sandık Görevlisi- O halde ben de kursun madamasını canlandırırım, (Seyircilere el sallar) hadin ayakta sallanmak yok, siz de gelin, bu fırsat kaçmaz! (Kendine çeki düzen verirken) kadını oynayan erkek rolünde de başarılıyımdır çok, izninizle. Hey siz, beyaz torbalılar, aman ha, balkon çığırtkanlarının kazanması için elinizden geleni ardınıza koymuyorsunuz, öyle değil mi? Kız Payidar, madem yerelden evrensele diye tanımladık yıllar sonra oyununu, ne duruyorsun peki, şu kasayı çatlatsana! Hadi, bütün izleyiciler katılmalı bu ezgiye, heeeyy kadın erkek kasa başına, tüm Payidarlar beni duydunuz mu?

İzleyiciler ani bir kararla can çekişen kasanın sesini duyurmaya başlamışlardır.

Baskıydı işkenceydi
Bir işe yaramadı
Dışarıdan yardım geldi
Onu kurtaramadı.
Dinle bak çatırdıyor
Çatladı çatlayacak
Kasa can çekişiyor
Gücü yok dayanacak.

Sandık Görevlisi korkudan damağını kaldırdıktan sonra, seyircilere gözdağı verir.

Sandık Görevlisi- Hey siz, beyaz torbalılar dalga geçmek yok, siz sayıma devam, balkondan yana tüm oylar

size emanet, sizinle birlikte hepimizin geleceğine emanet elbet. Yoksa sahte seçmenler diye başta siz işten atılmamız işten değil.

Sandık Görevlisi- (Ezgili) Bugün öyle bir gün ki... Haydi Payidarlar, ezginin son dörtlüğü size yaraşacak:

Bugün öyle bir gün ki ey insan kasapları
Hakkı yenenler şimdi tutuyor hesapları

Çoktan yerlerini almış olsalar da, hakkı yenenleri şöyle bir yoklamadan geçirse miydik acaba?

- İşsiz Gençlik?
- Burada!
- İş kazasına kurban gitmişler?
- Eh işte, burada!
- Dövülmüş, öldürülmüş kadınlar?
- İmdatttt, burada!
- Tacize uğramış çocuklar?
- Anneeeeeee, burada!
- Aç bırakılmış, dövülmüş hayvanlar?
- Bhomur homur homur burda!
- Altmış yaşına varmadan kesilmiş ağaçlar?
- Yağmalanmamışsak eğer, hem orada, hem burada!
- Yerinden, yurdundan edilip başka ülkelere göçürtülenler?

Göçmenler kollarını kaldırırlar.

- Burada, orada, şurada, yine burada.

Sandık Görevlisi- Dur dur, tamam, o kadar yeter. Siz örgütlenemedikten sonra bu hesap sormalar günümüzde çıksa çıksa sandıktan çıkar, hadi elinizi çabuk tutun. Balkon konuşmasından sonra bir bakarsınız, kadın erkek şöyle birbirimize sarılıp dans etmeye başlarız, ama önce kozmetik kursundan geçme koşuluyla, herhangi

Sandık Görevlisi- Hay Allah, Timur Selçuk ustanın kulakları çınlasın, ne muhteşem besteydi, yıllardır aklımdan çıkmamış... (Ezgili) Yokuş bayır demesen de, dere tepe düz gitsen de, çıkmaz bu yol, çıkmaz bu yol bir yere... Parmağındaki yüzüğe bakılırsa, söz kesildi, nişanlandım demen de mümkün.

bir hüsrana kapıldıksa fark edilmeye!

Sandık görevlisi ve işçi kadın, kursu başlatmak üzere yüz yüze buluşurlar.

Sandık Görevlisi- (*Seyircileri de oyuna çeker*) Sizler de öğütlerime kulak veriniz. (*Sırtlarına vurarak*) Dik durun efendim, dik! (*Payidar'ı ortaya çekeleyerek*) Daha çok şey var öğreneceğiniz Anatolia, Anadolu kızı. Dönmek çok önemli. Manken dönmek demek. Dönmesini bilen demek elbet. Yazarın ağzından kaleminden seksenlerden bu yana bu direktife uymayan mı kaldı? Hep beraber kendimize seslenelim. Nereye Payidarlar nereye, heyyy nereye Payidarlar nereye? (*Seyircileri kışkırtır*) Bir daha, bir daha. Dön direktifine uymayan mı kaldı? Dön baba dönelim. (*Dansa katılan tüm Payidarları uyarırken*) Yok efendim, kalça sallamak çok kötü, hareket bacaklarda olacak. Durmak olmaz. Ne demiştik, dön baba dönelim. (*Yüzünü abartarak sunarken*) Görüldüğü üzere daima mutlu bir anlatım yüzde. Yalnız middle east, Ortadoğu değil, tüm dünya kızları. Yok surat asmak, mutlusunuz çok. Çiiyyzzzz!

Payidar ve seyirciler yüzlerine mutlu bir anlatım yerleştirmeye çalışırlar.

Sandık Görevlisi- Ama yok, içinizden, içinizden çiiyzzzzz (*Uzakları dinler, tedirgin*) Ta yukarıdan kesmişler yolu. Gene ne var acaba? (*Seslenir*) Ne dedin Vatman?

Vatman- (*Yüksek sesle*) Vicdan ve adalet nöbetine polis engeli.

Sandık Görevlisi- Duydun mu kız Payidar? Madamın öğütleri henüz bitmedi, kulak ver! (*Oynar*) dik durun efendim, dik! Çok şey var öğrenecek. Siz Anatolia ve tüm dünya kızları, dönmek çok önemli, (*Uygularken*) manken demek dönmek demek. (*Seyirciye uygulatır*) Efendim mutlu bir anlatım yüzde. Siz, dünya kızları, daha kaç defa söyleyeceğiz, yok surat asmak, mutlusunuz! (*Oynar*) Çiiizzzzzzz. Cheese demek, İngilizce pey-

Sandık Görevlisi- Dur dur, tamam, o kadar yeter. Siz örgütlenemedikten sonra bu hesap sormalar günümüzde çıksa çıksa sandıktan çıkar, hadi elinizi çabuk tutun. Balkon konuşmasından sonra bir bakarsınız, kadın erkek şöyle birbirimize sarılıp dans etmeye başlarız, ama önce kozmetik kursundan geçme koşuluyla, herhangi bir hüsrana kapıldıksa fark edilmeye!

nir, sizi rahat ettirecek yüzünüzü yapacak güzelleştirmek, ne dediğim anlaşıldı mı, çiyyyyzzzzzz, yok dıştan, içinizden!

Seyircilerin tümü ellerindeki beyaz torbaları ihmal etmeden bu öğretiyi istekle uygular yüz ve bedenlerinde:
Çiyyyyyyyzzzzzzzzzzzzz

Sandık Görevlisi- Payidar oyununun asıl sorusuna geçebiliriz artık: Nasıl olsa yıllar yılı hepiniz, hepimiz ola ola birer Payidar, Hep beraber hadi! (*Ezgili*) Seninkiler direnişte, bir sen yoksun içlerinde. (*Seyircilere*) Payidar yanımıza birlikte sesleniyoruz hadi; Çıkmaz bu yol çıkmaz, bu yol bir yere. Bu dörtlükten hareketle madamın söyleyecekleri var: Ah siz Anatolia kızları, dünyaca ünlü mankenler ne yapıyor? Neden dünyaca ünlüler? Onlar yemiyor ne börek, ne makarna, ne pilav; onlar yiyor her zaman bonfile, salata vert, yeşil.

Payidar- (*Madam'dan öğrendiklerini yüzünde yitirmeme gayretiyle*) Bir ben yoksam içlerinde, biz de acımıyor değiliz, Galatasaray'a gidip vicdan ve adalet nöbetine katılırız, ama herkesin işi gücü var. Üstelik ne otobüs, ne dolmuş, ne tramvay, indirimli mağazalarda da bir uçtan ötekine kuyruk!

Sandık Görevlisi- Haklısın, iyisi mi biz kendi işimize bakalım gene. Esmerler için makyaj malzemeleri: Melba, pembe allık, mor far, bronz ruj ya da bej fondoten, (*Seyircilere*) bir yerlere kaydedeydiniz keşke, bunları öğreneyim diye çuval dolusu para vereceksiniz, fondoten de kalmıştık, pembe allık, gece mavisi far, siyah maskara! Ha, ha, bu malzemenin adı tam da bizim oyunumuza yaraşır cinsten, siz istediğiniz kadar kayda düşmeyin, keyfiniz bilir (*devamla*); eflatun far, vişneçürüğü ruj, yok o kumrallarda, bej fondoten, ağız köşelerine, burun kenarlarına birikmeyecek, dikkat! Parmak uçlarıyla sürülecek gelincik rengi allık, elmacık kemikleri üzerine üç nokta... Siyah maskara, (*güler*) hah ha ha... Vişneçürüğü ruj demiş miydik, yine söylüyoruz, vişne olsa da yesek çürüğüne de razıyım. Acı çekse de gözleriniz, maskara bunlar, siz hâlâ kayda düşmeyin çuvalla paranız hazırdır inşallah!

Payidar- Yaralı insanlar var. Kendimize güleceğim geliyor, ama gülmem yumruk gibi oturuyor boğazıma.

Sandık Görevlisi- Gülümseme unutulmayacak hanımlar, gülümseme, güzelliğin baş şartı. Arada bir çığlık atmak da hiç kötü değil. (Çığlık atarak) Vay gene kime kıydılar?

Tüm seyircileri bağırmaya yönlendirir.

Sandık Görevlisi- Aaaaayyyyyyyyy! Gel gel, gene de gülümse, çiyiiiiiiiiz. Yazık değil mi bu vatan çocuklarına? İmdaaaat! Aslında bir şey yapmıyorlardı, yürüyorlardı yalnızca. (*Uygularken*) Bu arada benim mankenlik kurslarımın da canına okundu! (*Adımlayarak*) Yürümek çok önemli, manken yürümek demek! Omuzlara dikkat! Dönüşten sonra efendim, dönünüz, korkmayınız. Bacaklar efendim, bacaklar... Eyvah, kaçın! Dikkat, katliam başlamak üzere! Sokağa barikat kuruldu. Bu taraftan kaç evladım, orayı da tutmuşlar. Yakaladıklarını copluyorlar. Ne copu be? Kaç kişiyi kurşunladılar gözümün önünde. Panzerleri sürüyorlar üstümüze. Düşman ordusu mu bunlar? Düşman mıyız biz? Kaçın geliyorlar. Su sıkıyorlar kızıllar diye.

Payidar, kendi oyununun korosunu oluşturmuştur kararlılıkla.

Payidar-

Baskıydı işkenceydi bir işe yaramadı
Dışarıdan yardım geldi onu kurtaramadı.
Dinle bak çatırdıyor, çatladı çatlayacak.
Kasa can çekişiyor gücü yok dayanacak.
Bu gün öyle bir gün ki ey insan kasapları
Hakkı yenenler şimdi tutuyor hesapları
Dinle bak çatırdıyor çatladı çatlayacak
Kasa can çekişiyor gücü yok dayanacak
Nerede nasıl kalıcı olunacak?

Payidar- Tek sözcük: Sosyalizm!

Sandık Görevlisi- Onca ders boşuna mı gitti ulan, güleyim bari, çizzzzz diyorum, altını değil üstünü çiziyorsun, ulan kız. (*Seyircilere*) Heyy sizler bir dönem bu yeni yetme kızı kendinizden farklı sanıp böbürlenmiştiniz çok, şimdi ondan betersiniz, ne haber?

Payidar- Dinleyin, heyyyy...

Baskıydı işkenceydi
Bir işe yaramadı
Dışarıdan yardım geldi onu kurtaramadı.
Dinle bak çatırdıyor, çatladı çatlayacak
Kasa çan çekişiyor
Gücü yok dayanacak.
Bu gün öyle bir gün ki ey insan kasapları
Hakkı yenenler şimdi tutuyor hesapları
Dinle bak çatırdıyor.

Sandık Görevlisi- Çat çat çat, evet,
(İnanmaz) Çatladı çatlayacak,
Kasa can çekişiyor gücü yok dayanacak.

Sandık Görevlisi- (İzleyicilere) Siz, onu bunu boş verip, şu elinizdeki torbadan kaybetmiş iktidarı, iktidara getirmeye bakın hadi!

Seyirciler hemen sayıma geçerler ciddiyetle.

Sandık Görevlisi- Öyle de olsa böyle de, nasıl olsa sandıktan iktidar çıkacak gene, sallanmayın hadi! Payidar kız yürü, hâlâ akıllanmadın mı sen, bir yardımın dokunsun sandığa. Seni yıllar yılı eleştirenler de bir tekrar düşünsünler bakalım. (*Seyirciye*) Yeni yetme tezgâhtar bir kızı eleştirmek kolaydı, ya sizler peki? Duymazdan gelseniz de, oyunun sözleri yıllardır çoğulu anlatıyor, şöyle: Nereye Payidarlar, nereye? Ya öyle işte, kaçmak yok! Seçimin yenilenmesinde payınız bulunacak, sallanmayın hadi, bu arada oyunun yaratıcılarından izin alıp nakaratın dörtlüğünü de çoğula taşıyalım, gel kız, kaç yıldır sınıfına ihanet içinde olduğun arkan sıra ıslık çalarak anlatıldı sana, gel şimdi ikimiz beraber tüm yolda amaçsızca yürüyenlere sesleneceğiz.

Nereye biz Payidarlar nereye?
Yokuş bayır demesek de
Dere tepe düz gitsek de
Çıkmaz bu yol, çıkmaz bu yol bir yere.

Uzaktan hem insanı, hem toplumu boyunduruktan kurtaracak Vatman'ın sesi duyulur.

Vatman- Nerede, nasıl kalıcı kalınacak, Payidar olunacak yani? Cevap, tek sözcük, sıkı dur: Cevap, sosyalizm!

Sandık Görevlisi- Finale yürünüyor, durmayın hadi! Final için hakkı yenenler korosunu oluşturmamız gerek. Demek er geç buluşulacak. Nereye Payidar nereye, dedikten sonra, Payidar oyununun bir dörtlüğüne daha ihtiyacımız var:

Dere tepe düz gitsen de
Kurtulmayı düşlesen de
Çıkmaz bu yol
Çıkmaz bu yol bir yere.

Hadi bir defa daha soralım, ama bu kez Payidar yerine kendimizi de dahil edip, Payidarlar diyeceğiz.

Nereye Payidarlar nereye?
Dere tepe düz gitsek de
Kurtulmayı düşlesek de
Hep beraber, hadi!
Çıkmaz bu yol, çıkmaz bu yol, bir yere.

Kulağınızı iyi açın, bu güne kadar balkonlu, balkonsuz tüm seçilmişlerinden biraz değil, enikonu farklıdır. Ne demiştik, Bertolt Brecht mi ne her neyse... Bu makinelere tutsaklığımız söz konusu olsa da, şimdi bu zatla ilgili başka nasıl bilgi edinebilirdik? (Heyecanlanır) Hah, sizi bilmem ama ben buldum. Önemli bir sanatçı olduğu belli, epey geniş yer ayrılmış, aaa sanatı nasıl tarif ediyor şuna bak: Sanat gerçekliğe tutulan ayna değil, onu şekillendirmek için kullanılan çekiçtir.

Son dörtlüğe çok ihtiyacımız var, dikkat! Başta kendimiz olmak üzere sorumuz tüm Payidarlar'a.

Nereye Payidarlar nereye?
Bizimkiler direnişte
Bir sen yoksun içlerinde,
Ah bir biz yokuz içlerinde

diyebilseydim keşke! Sıkış tepiş hepimiz sandığın içine atıldık işte. Nefes almakta güçlük çekiyorum, imdaaat, nefes!

Bizimkiler direnişte!

Hey, bizimkileri sandığın içine tıkıştırmışlar, neyse ki bir biz yokuz içlerinde. Hadi bakalım, hep beraber, kendimize olan güvenle: Çıkmaz bu yol çıkmaz bu yol bir yere! Hiişşş pişşşşşş, sandıktan çıkan Vatman'ı balkon konuşmasını yapmak üzere buraya almanın tam zamanı. Alkış, alkış, alkış! Balkon konuşması desem de, oyunun sonunda vatmanın sizi yıllar yılı yönetenlerden biri olmadığını anlayacaksınız: Hadi telefonlarınıza asılın, bir işe yarasınlar; (*Fısıltı halinde*) Bertolt Brecht. (*Vatman'ı mikrofona çekeler*) (*Seyirciye*) Kulağınızı iyi açın, bu güne kadar balkonlu, balkonsuz tüm seçilmişlerinden biraz değil, enikonu farklıdır. (*Kendisi de cebinden telefonunu çıkarıp, aramaya başlar.*) Ne demiştik, Bertolt Brecht mi ne her neyse... Bu makinelere tutsaklığımız söz konusu olsa da, şimdi bu zatla ilgili başka nasıl bilgi edinebilirdik? (*Heyecanlanır*) Hah, sizi bilmem ama ben buldum. Önemli bir sanatçı olduğu belli, epey geniş yer ayrılmış, aaa sanatı nasıl tarif ediyor şuna bak:

Vatman- Sanat gerçekliğe tutulan ayna değil, onu şekillendirmek için kullanılan çekiçtir. (*Telefona*) Yanlış duymadım değil mi bayım, çekiç sanat... (İzleyicilere) Ha, fazla abartmamak kaydıyla bir alkış gerekebilir, ama yo, ona bile gerek yok, başladı bile.

Vatman- (*Yumuşak bir tavırla alkışı engellerken Payidar'ı usulca omuzlarından kavrar.*) Size tutacağınız yolu nasıl gösterebilir insan? Yürümemişse kendisi doğru yolda.

Bundan ötürü sana
Ömrünü har vurup harman savuran adama,
Şunu açıklamak kalır kala kala
Hiçbir buyruğa aldırmayın
Bizim bozuk ağzımızdan çıkan hiçbir buyruğa
Boş verin kaçakların, kaytarmışların öğütlerine
Yararınıza olan şeyi kendiniz seçin
Ekin bizim işlemeden bıraktığımız toprağı
Yakıp yıktığımız içine ettiğimiz şehirleri
Getirin siz yaşanacak hale.

Sandık Görevlisi- Ben demiştim. Bu güne dek duyduğunuz balkon konuşmalarına benzemiyor, evet. Bizim yerimize, bizi uyaran bunun gibi Vatmanlar keşke çoğalaydı da, genci, yaşlısı, işçisi, işsizi, kadını, erkeği kendimizi kendimiz yönetebilseydik! Hiiişt kendimi hişşliyorum, (*Vatman'ı işaretle fısıldayarak*) keşke bunun gibiler çoğalaydı da yeryüzünde... Eyvah kaşınıyorum, başım belaya girecek, yine de kim kimdire bakıp bu Vatman'ın adını yüksek sesle anmaktan geri durmayacağım: (*Yüksek sesle*) Bertolt Brecht! (*Telefonunda aranır*) Yirminci yüzyılın en etkili Alman şairi imiş. Eserleri uluslararası alanda da saygı ve kabul görmüş, ödüllendirilmiş. (*Paniklemiş bir halde*) İyi de, bu ne yahu? (*Okur*) Banka soymak, banka kurup işletmekten daha ahlaklıdır. Ben değil, o diyor. (*Seyircilere*) Aranızda banka kurup işleten var mı; ne gezer desene! (*Başını omuzlarının arasına çekerek, saklanırken*) Yok ya, bu adamın ne dediğini bilmediği kesin, biz nüfus kütüğüne bakalım en iyisi; Yahudi asıllı, ha anlaşıldı, 1893'de doğmuş. Ölümü 14 Ağustos 1956 (*Vatman'a*) Affedersin bayım, sen böyle konuşuyorsan gene iyi yaşatmışlar memleketinde. Aa bir dakika, gün gelmiş, Almanya'dan sürmüşler seni, eee, iş olacağına varır. Aa bu da ne; I. Dünya savaşında, Augusburg Askeri Hastanesi'nde görev almış, doktor filan olduğu için değil, ölü askerlerin hikâyesini yazmak için almış bu görevi. (*Telefonuna bakarken*) Bu da hâlâ şair, oyun yazarı, tiyatro yönetmeni ve kuramcı diye sıralayıp duruyor boyuna! Kâğıt fabrikası müdürünün oğluymuş, demek para sıkıntısı filan da yok! Şehrin önde gelenlerinden biri diye de yazıyor, tamam efendim anlaşıldı. Haydaa, öğrenimini yarıda bırakmış olabilir, okulda da tek durmamıştır bu. Balkonsuz seçim nutku hâlâ kulaklarımdan gitmiyor.

Size tutacağınız yolu nasıl gösterebilir insan?
Yürümemişse kendisi doğru yolda?

Seyirciler de katılmaya başlamıştır şiire.

Bundan ötürü bana
Ömrünü har vurup harman savuran adama,
Şunu açıklamak kalır kala kala.
Hiçbir buyruğa aldırmayın

Seyirciler- Hiçbir buyruğa aldırmayacağız evet!

Vatman alkışlarken, Sandık Görevlisi, duyan var mı, diye etrafı kollar.

Seyirciler- Kendi başımıza vereceğiz kararımızı!

Vatman alkışlar.

Seyirciler- Yararımıza olan şeyi kendimiz seçeceğiz.

Vatman- Bravo!

Seyirciler- Sizlerin işlemeden bıraktığınız toprağı, yakıp yıktığınız, içine ettiğiniz şehirleri, biz kendimiz getireceğiz yaşanacak hale!

Alkışlar, övgüler çoğalır, çevreyi kollasa da Sandık Görevlisi de katılır tezahürata.

Sandık Görevlisi- Bertolt Brecht bizim yerimize bizi uyarıyor yıllar öncesinden. Ne olur ne olmaz deyip şu aleti kapayalım biz gene.

Sandık Görevlisi telefonunu cebine yerleştirir.

Seyirciler- Yakıp yıktıkları içine ettikleri şehirleri biz kendimiz getireceğiz yaşanacak hale.

Sandık Görevlisi- (Ürküntülü etrafı kollarken) Hiişşş, tamam anlaşıldı. Yerelden evrensele dedikse bu kadar da değil.

Sahnedekilerin hepsi kolkola girip oyunun adını anarak selama dururlar.

HAYDEEEEEEEEE YERELDEN EVRENSELE HAKKI YENENLERİN KOROSU,
HAKKI YENENLERİN KOROSUNA BEKLENİYORSUNUZ.
GERÇEK BİR KORODA BEN YOKTUR BİZ VARDIR YALNIZCA.
HADİ BALKONA.
BALKON KONUŞMASI BUNDAN BÖYLE YALNIZCA SİZLERİN!

Payidarlar'ın tümü omuz omuza sahnenin önünde dikilirler.

HAKKI YENENLERİN KOROSUNA BEKLENİYORSUNUZ.
HADİ BALKONA!

Payidarların tümü omuz omuza sahnenin önünde dikilerek Hakkı Yenenlerin Ezgisini söylemeye başlarlar.

Baskıydı işkenceydi bir işe yaramadı
Dışardan yardım geldi
Onu kurtaramadı.
Dinle bak çatırdıyor çatladı çatlayacak
Kasa can çekişiyor gücü yok dayanacak.

Sandık Görevlisi- Hişşşş, böyle balkon konuşması mı olur, demeyeceğim hayır!

Koro hakkı yenenlerin ezgisini giderek daha yüksek sesle duyurmaya başlamıştır.

Sandık Görevlisi- Ha şöyle be, balkon dediğin böyle konuşmalı... (*Alkışlarken*) Bir daha, bir daha, bir daha, bir daha.

Sahnedekilerin tümü katılmıştır koroya.

YERELDEN EVRENSELE HAYDE
UZUN SÜRECEK BİR KONUDA KISA BİR OYUN DENEMESİ'NE
KATKILARINIZ İÇİN TEŞEKKÜRLER!

Seyirciler, beyaz torbaları koltuk altlarına yerleştirmişlerdir.

Sandık Görevlisi- Bravo. Aman ha onları unutmayın ha! İktidardakilerin balkon konuşmalarından hâlâ yararlanabileceğinizi düşünüyorsanız, (*Alaycı*) kurtardığınız oyların her biri birer kimlik yerine geçecek, bravo size, alkış! Biz gene de Sandık Tramvay oyunumuzu iktidarlar karşısında aynı kaderi paylaşan bizlerin, birbirlerimizi selamlamamızla bitireceğiz, hadi! Neyse ki oyunumuzun perdesi yok. Her şey ortalıkta, apaçık. Yine de alkışı ihmal etmeyelim, bravooooooooo. Timur Selçuk ustanın müziğiyle bitirelim, çoğunuzun hatırlayacağından eminim. Şu meşhur kasa şarkısını, birlikte söylemekte inada çağırıyorum hepinizi.

Dinle bak çatırdıyor
Çatladı çatlayacak
Kasa can çekişiyor
Gücü yok dayanacak
Bu gün öyle bir gün ki
Ey insan kasapları

Hakkı yenenler şimdi tutuyor hesapları.

Sandık Görevlisi- Hakkı yenenlerden biriysek, tuttuğumuz hesaplar bini aşmıştır, kim bilir demiyorum, biliyorum çünkü, aştı! Oyunumuzun adı ve vatmanımız tanık buna:

Haydeeee
Yerelden evrensele!

Sandık Görevlisi- (*Seyircileri uğurlarken*) Hakkı yenenler şimdi tutuyor hesapları dedikse, o beyaz torba yerine hesap tutmayı unutmayın her biriniz tamam mı? Belki o zaman kendinizi, kendinize bağışlatabilirsiniz.

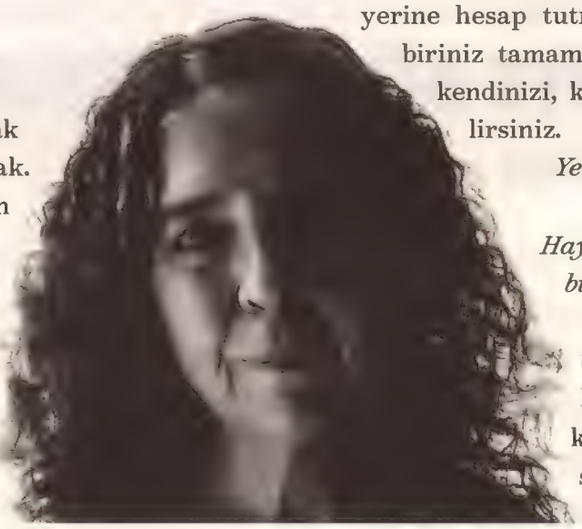

Yerelden Evrensele tüm oyuncular, Haydeeeeeee seslenişiyle birbirlerini ve izleyicileri selamlarlar.

Sandık Görevlisi- Bertolt Brecht'in sesi kulaklarınızdan hiç silinmesin, gerisi vız gelir vız.

Heykel: Auguste Rodin / "Cehennemin Kapıları"ndan ayrıntı.

BİR KİTAP BAĞIMLISININ NOTLARI-2019/4

İNSAN HAYATINI ÖNCESİ VE SONRASI DİYE İKİYE BÖLEN KUDRETTE KİTAPLAR

Dr. Ulvi Özdemir

Bazı kitaplar bir kez okunduğunda insan hayatını öncesi ve sonrası diye ikiye bölmeyi başaracak kudrettedir. Ya birikimimizi daha önce sırtlamış, temellendirmiş bütün hayat deneyimizi bir hazırlık dönemine dönüştürür ve hayata bakışımızı ve güvenimizi kendi üzerine kurmaya cüret eder, ya da bu birikimi sarsılmaz, çelikten bir kütleye dönüştürür; Raul Vaneigem'in *Dinin İnsanlıkdışılığına Dair*'i gibi.

Dinin İnsanlıkdışılığına Dair (Versus Yayıncılık, Mart 2009)

Raoul Vaneigem'in kitabı ikinci kez okunmayı hak ediyor. Bu yüzden ben de iki kere okudum. Aslında tam başucu kitabı. Tıpkı *Esaretin Bedeli*, İnce Kırmızı Hat ya da *Er Ryan'ı Kurtarmak* gibi filmleri her seyredişimizde biraz sonra olacak olanları bilmemizin o filmi izlememize engel olmayışına benziyor bu durum. "İnsan"ı bütün çıplaklığıyla bulduğumuz sahnelerin peşindeyizdir aslında. Her defasında bildiğimiz bir sahnede insanın yücelişine, bir direnişine, yükselişine, tükenmeyişine tanıklık etmek isteriz.

Güzel bir besteyi bir kez dinleyip "*bir kez dinlemek yeter, yenisi gelsin*" demeyişimizde de durum aynıdır. Sanatın güzelliği bu şekilde sunuşu ile bilimin gerçeği ortaya koyuşu birbirine benzer. Bizim gibi bir insanın yarattığı bu eserler, insan olarak bizim de kendimize ve kurduğumuz uygarlığa olan güvenimizi tazeler.

Böyle kitapların bir kısmı ülkemizde geçiştirilir. Üzerinde durulmaz, tartışılmaz. Çünkü gerçeğin en saf hali düşünsel köleler için en korkutucu şeydir. Sözü hiç lafı dolandırmadan söylediği için de bir anlamda manifesto niteliğindedirler. Vaneigem, *Dinin İnsanlıkdışılığına Dair*'de özetle din ile tiranlığın aynı kaynaktan türediğine değiniyor. Altını çizdiğim bazı satırları paylaşmak istiyorum:

"Yahudi-Hıristiyanlık, Müslümanlık, Hinduizm, Budizm, mezhepler ve bütün bunların hahamlardan, papazlardan, imam, rahip ve gurulardan, Buda papazlarından, lamalardan oluşan sürüleri, insanın insan tarafından on binlerce yıllık sömürüsünün aldığı son biçimler, son serüvenlerdir." (Önsöz, s.3)

***

"İlahi kudret, ekonominin insanı yaşamdan koparıp çalışmaya indirgediği anda insanın *mahkûm olduğu güçsüzlükten doğmuştur."* (Burada Bukowski'nin çalışma hayatını eleştirirken daha edebi ve tabii daha edepsizce dile getirdiği değerlendirmeleri anımsamamak mümkün mü?) Cümlenin devamı da önemli:

"Evrenin yaratıcısı, insanın efendisi ya da kaderinin tek buyurucusu Tanrı fikri, özgül anlamda insani gerçek güç olan yaratıcılığın çalışma zorunluluğu nedeniyle yolundan saptığı bir sistemin dalaveresidir." (s.7).

***

"Yeryüzünün doğasının ve insan doğasının sömürüsü üzerine temellenen yaklaşık on bin yıllık uygarlık, insanın yaratıcı gelişimini köstekledi ve yarı hayvan yarı insan, melez bir tür üreterek, insanın dehasını leşçilik içgüdüsüne, efendilerin ve kölelerin hiyerarşisine, yanıltıcı varoluşun zenginliklerine ve gerçek varoluşun sefaletine tabi kıldı." (s.8)

***

"Tanrılar ve din adamları surların toz duman, çamur ve kanından doğdular.

Sürülen ilk toprakların ardından tahkim edilmiş ilk siteler yükseldiğinde, özel mülkiyetin, devletin, rekabetin, savaşın ve yaşayagelmeye, sürünerek hayatta kalmaya indirgenmiş yaşamın egemenliğini tarım tesis etti." (s.9)

Burada çok büyük bir suçlama var. Bize büyük bir ilerleme olarak sunulan "Tarım Devrimi"nin yol açtığı ve bizim tarihi üzerine oturttuğumuz bugüne kadar uzanan (insanın bu dünyadaki milyon yıllık varlığının tümü düşünüldüğünde) dar zaman dilimini büyük bir sapma olarak görüyor Vaneigem. Aslında "Tarım Devrimi" ile bugüne kadar söylenenleri ilk kez popüler düzlemde çok belirgin bir şekilde eleştiren ve bu gelişmeye vurulan "ilerleme" damgasının "Tarihin en büyük aldatmacası" olduğunu söyleyen yakın zaman öncesinde çok konuşulan ve çok okunan *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens* ile Yuval Noah Harari olmuştu. (Sapiens, Kolektif Yayınevi, 9. Baskı, Aralık 2015, İstanbul, II. Kısım, s.89-107) Harari bu gelişme için açıkça "insanlar tuzağa düşmüştü" demişti. (Sapiens, s.99) Ancak Vaneigem'in kitabı Harari'nin kitabından önce yayınlanmış ama Harari'nin kitabının kaynakçası Türkçe baskıda yer almadığı için Vaneigem'ın bu eserinden yararlanıp yararlanmadığı-

Türk okuyucu da Vaneigem'in Dinin İnsanlıkdışılığına Dair adlı eserini ilk basıldığında (2009) önemsememişse, yeteri kadar tartışmamışsa ve bu kitap Sapiens kadar yankı yapmamışsa bunda başlığının doğrudan dine atıfta bulunması ilk akla gelen neden. Oysa Vaneigem Dinin İnsanlıkdışılığına Dair'de, bugün yakalandığımız "çalışma" hastalığının insanı tüketişini ve bu hastalığın yarattığı efendi-köle ilişkisi ile din ve din adamının bu eşitsiz ilişkinin kalıcılaşmasındaki rolünü doğrudan eleştiri konusu yapıyor.

nı tam anlayamadım. Yararlanmadıysa kendi düşüncesi için önemli bir desteği kullanmamış demektir. Türk okuyucu da Vaneigem'in *Dinin İnsanlıkdışılığına Dair* adlı eserini ilk basıldığında (2009) önemsememişse, yeteri kadar tartışmamışsa ve bu kitap *Sapiens* kadar yankı yapmamışsa bunda başlığının doğrudan dine atıfta bulunması ilk akla gelen neden. Oysa Vaneigem *Dinin İnsanlıkdışılığına Dair*'de, bugün yakalandığımız "çalışma" hastalığının insanı tüketişini ve bu hastalığın yarattığı efendi-köle ilişkisi ile din ve din adamının bu eşitsiz ilişkinin kalıcılaşmasındaki rolünü doğrudan eleştiri konusu yapıyor. (Bu noktada benim *Charles Bukowski'nin Kavgası ve Satır Aralarındaki Solculuğu* adlı incelememde de Yalçın Küçük Hoca ve Bukowski'nin çalış(tır)ma eyleminin "insan"a ters yönlerini belirtmede benzeştiklerini dile getirdiğimi hatırlatmalıyım.) Bugün eğer bir ütopyamız olacaksa ve yeni bir düzen kurarken insanın yücelişini arzuluyorsak çalışmanın, Yalçın Küçük Hocanın birçok eserinde belirttiği gibi günlük yaşamımızın tamamını belirleyici olması niteliğini ve bugün alıştığımız 5-2-5 düzenini değiştirmemiz gerekiyor. Vaneigem şöyle devam ediyor:

"Çalışma yoluyla toprağın işlenmesi insanın insan tarafından sömürüsünü başlattı ve hâlâ buna bağlıyız." (s.9)

***

"Hayvanı yemle kandıran, onu öldürmek için güvenini kötüye kullanan, içine düşeceği tuzağı ayaklarının altında gizleyen avcının kurnazlığında mitin ya da dinsel yalanın embriyon halinde mevcut olduğunu görmüyor muyuz?" (s.26)

***

"Yaratıcılığın güçlerinden, kendini feda ederek dünyayı dönüştürme çalışmasına geçiş olan avcılıktaki leşçiliğe uyum faaliyetinin, emeğin, toprağı işlemenin ve ticaretin egemenliğindeki ilk uygarlıkların inşa edeceği dinsel despotizmi tohum halinde içerdiğine kesin gözüyle bakıyorum." (s.27)

Vaneigem, Adrienne Zihlman'a dayanarak avcılığın zaten insan evriminde geç ortaya çıktığını ve son yüz bin yıldan önce olmadığını ve asıl avcılık faaliyeti ile insanoğlunun "sahiplenme" eylemini geliştirdiğini söyleyerek (s.25) şunu ileri sürüyor:

"Egemen toplayıcı ekonomi tarafından ılımlılaştırılmış ve marjinal olsa da, av faaliyeti, saldırganlık, ketleme, şiddet, korku, kurnazlık, erk istenci tepkilerini şiddetlendirmekten geri kalmaz. Sahiplenici bir yerleşikleşme hazırlığının kökeninde bir av alanını az çok kesin olarak sınırlandıran avcılık yatıyor olabilir." (s.25)

***

"Burada icat edilen şey [mülkiyet ilişkilerinin doğuşu] *tarih boyunca biçim değiştirdi, ama asla tözü değişmedi. Bütün çeşitliliği içerisinde ve Marx'ın ileri sürdüğü özgürleşme projesine varana dek, doğanın sömürülmesi, kendi benliğinden ve dünyadan haz almaktan mahrum kalmış bireylerin yabancılaşmasını daima besledi." (s.29)*

***

"Ekonomik buyruklara itaat eden beden kendinden ve dünyadan haz almayı reddettiğinde, tinin, göğün, efendinin ve devletin gücü başlar."(s.43)

Aslında çok net biçimde ilk kez Bukowski üzerine yukarda söz ettiğim kitabımı yazarken gözlemlediğim bir gerçeğin başka bir ifadesi bu cümle: Çalışma ilişkileri gerçekte cinsellik ve oyun gibi yaşamsal eylemler ile karşıt bir biçimde birbirlerinin alanından zaman ve enerji çalarak konumlanırlar. Günün en değerli (güneşli) zamanları yaptığımız işin niteliği gereği çoğunlukla belli mekânlara kendimizi gönüllü olarak hapsederek geçer. Geriye yorgun bedenler ve sığıntı karanlık zaman dilimleri kalır. Böylelikle işte geçen gündüz hapisliği, evlere sığını-

Vaneigem, dinlerin insanı, hapsettiği yasak, yanlış ve günah çerçevesi içinde nasıl şiddete eğilimli hale getirdiğini belirtirken de günümüzde Ortadoğu coğrafyasında yoğunlaşan şiddet olgusunun kültürel temellerine dikkat çeker: "Basit haz arzusunu her an bastıran yasak nasıl olur da bitmez tükenmez bir öfke ve umutsuzluk kaynağı olmaz? Arzu insanının bastırılmış yanı, nasıl olur da içindekileri dışa vurarak, kösteklenmiş olan yaşam ve aşk atılımını, şiddete, yıkıma ve çürümeye döndürerek taşmaz?"

Heykel: Auguste Rodin

lan gece hapislikleriyle bütünleşir ve yaşam dediğimiz ama sadece var olduğumuz bir sahte hayatı bütünler.

"Hazdan başka mekân-zaman tanımayan arzuları yasaklayan çalışma, arzuları, ekonomik yararsızlığın utancı içinde gecenin izbelerinde, çabucak, doğal olarak kendilerine çektikleri yaşamın tersine, tatmin bulmaya mahkûm eder."(s.47)

Vaneigem, dinin çalışma ilişkileriyle nasıl el ele verdiğini defalarca vurgular:

"Tinin egemen olduğu yerde, kendinden sürgün egemen olur. Çünkü tin temel soyutlamadır, her bireyin yaşamsal payını söküp alan ve onu, işlevi hayatta kalmak için üretmek olan bir makineye dönüştüren kökensel barbarlıktır." (s.46)

Vaneigem, dinlerin insanı, hapsettiği yasak, yanlış ve günah çerçevesi içinde nasıl şiddete eğilimli hale getirdiğini belirtirken de günümüzde Ortadoğu coğrafyasında yoğunlaşan şiddet olgusunun kültürel temellerine dikkat çeker:

"Basit haz arzusunu her ana bastıran yasak nasıl olur da bitmez tükenmez bir öfke ve umutsuzluk kaynağı olmaz? Arzu insanının bastırılmış yanı, nasıl olur da içindekileri dışa vurarak, kösteklenmiş olan yaşam ve aşk atılımını, şiddete, yıkıma ve çürümeye döndürerek taşmaz?" (s.49)

***.

"Tek bir insan kıyımı bile yoktur ki, doğal eğilimlere karşı kolektif ya da bireysel olarak sürdürülen kutsal bir savaştan kaynaklanmasın." (s.51)

Vaneigem'in kitabında ufuk açıcı başka birçok altını çizdiğim cümle var. O kadar çok ki, her okuma yeniden okumaya davet çıkarıyor. Her kitaba nasip olmaz.

FAŞİZMİN TAHAMMÜL EDEMEDİĞİ NOTALAR

Ekrem Ataer

1990 yılına dek bestecinin gençlik çalışmalarının kayıp olduğu düşünülüyordu. Klein'ın bir arkadaşı savaştan beri hiç açılmamış bir çanta bulur. Bu çantada bestecinin Terezin'den önce yazdığı tüm eserler vardır. Böylece karanlık günlerin öncesinde bestecinin verdiği eserler de külliyatına katılmış olur. Gideon Klein, 1945 yılında, 26 yaşındayken Fürstengrube toplama kampında öldürüldü.

Toplumların kendilerine "tanrı" yaratma mı yoksa kitlelere "tanrı" dayatma mı diyeceğimiz çift bilinmeyenli garip bir denklem gibi. Faşizm bu işin endazesinin kaçıp şirazesinin kaydığı durumdur bence. Gariptir ama genelde bütün faşist yönetimler seçimle işbaşına gelirler ve genelde kavga gürültüyle giderler. Faşizmin tarihine baktığımızda inanılmaz kitle desteklerine tanık oluruz. Sonrasında zulüm ve acılar, bu sefer yine aynı kitlesellikle ve tamamen farklı bir refleksle yok edilen diktatörler.

Bu başlıktan sonra rahatlıkla sorabilirsiniz, "Faşizm güzel olan neye düşman değil ki?" diye. Aslına bakarsanız muktedir olanın; kendisi gibi olmayan, düşünmeyen, yazmayan ya da söylemeyeni yok saymak, dikkate almamak ve ileri aşamasında müdahale etmek, derinlerinde yatan potansiyel hastalığıdır. Dinlerin de, yönetim erklerinin de hatalı genidir sanki bu refleks. Hemen çıkmasa da birkaç nesil sonra bu hatalı ve kavgacı gen mutlaka bir açık verir. Bu tatsız tuzsuz aşın "demokrasi" diye de sosu olmasa yenilir yutulur şey değildir hani! İktidar, muktedir olanı içten içe yiyen garip ve sanki tanrısal bir hastalık gibidir. Öyle bir hastalık ki, kendine sürekli yeni tanrılar yaratan ve yarattıklarını yok edip yenileri, daha yenileri, en yenilerini isteyen... Kendi kuyruğunu yedikçe semiren bir yılan gibi. Toplumların kendilerine "tanrı" yaratma mı yoksa kitlelere "tanrı" dayatma mı diyeceğimiz çift bilinmeyenli garip bir denklem gibi. Faşizm ise bu işin endazesinin kaçıp şirazesinin kaydığı durumdur bence. Gariptir ama genelde bütün faşist yönetimler seçimle işbaşına gelirler ve genelde kavga gürültüyle giderler. Faşizmin tarihine baktığımızda inanılmaz kitle desteklerine tanık oluruz. Sonrasında zulüm ve acılar, bu sefer yine aynı kitlesellikle ve tamamen farklı bir refleksle yok edilen diktatörler. Ve yine gariptir ama hemen ardından yenileri gelir ve onlar da giderler. Onlar iktidarlarını güzel olan her şeye saldırarak sağlamlaştıracaklarına inanırlar, ilk saldırdıkları alanlardan biri ise sanattır. Bir taraftan sanatı kontrol altında tutmaya çalışırken, diğer taraftan kendi sözüm ona sanat piyadelerini yaratmaya da gayret gösterirler. Bilmezler ki karşılarına aldıkları binlerce yıllık insanlık tarihinin imbiğinden geçmiş, gücünü, üretim enerjisini insandan alan ışıklı bir yol; diğeri ise gücü ve kaynakları kesilince yok olup gidecek, yaltaklanmaya programlanmış bir android ordusu.

Bela Bartok

Bu nasıl bitmeyen bir senyödür (Müzikte tekrar ve dönüş işaretidir)?

Bu yazdıklarımızın örneklerini insanlık en çok 30'lu - 40'lı yıllarda yaşadı.

Tahmin ettiğiniz gibi savaş yıllarından ve Nazi Almanya'sından bahsediyorum. Faşizmin en azılı ve aşikâr yıllarından. Yasaklanan müzisyenlerden ve hatta öldürülenlerden.

1927-1945 yılları arasında Almanya ve etkileşim halindeki coğrafyalarda sanatçılar için tahammül edilemeyecek bir süreç yaşandı. Nazi Almanya'sının resmi anlayışı ile üretilecek olan sanat, mutlaka ve mutlaka Germen ırkının kültür izlerini taşımak zorundaydı. Bu programın uygulanması ve sanatta resmi anlatımın hâkim olması düşüncesi ile Goebbels liderliğinde Reich Kültür Dairesi kuruldu. Nazi ırkçılığının resmi dayatması sonucu tüm sanat ve kültür dünyası kontrol altına alındı. Sanatını rahatça icra etmek isteyen her sanatçı Reich Kültür Dairesi'ne üye olmak, bir anlamda ruhsat almak (!) zorundaydı. Kurumun başında olan Goebbels'e ise akla ziyan bir unvan verilmişti:

"Aydınlanmadan Sorumlu Propaganda Bakanı (!)"

Sisteme uyan sanatçılar, iş güvencesi ile devlet çatısı altında (!) maaşa bağlanmışlardı. Onlar her ay aldıkları maaş ve iş güvencesi ile keyifle "üretmeye" devam ederken aslında sistem, kamuoyunun gözünde de kurnazca bir denge oluşturmuştu: "İşini iyi yapana devlet niye dokunmuyor ve destekliyor, demek ki diğerleri devlete ve devletin sarsılmaz temellerine zarar veriyor. Onun için gördükleri her zulüm mubahtır, çünkü onlar Alman halkının ve devletinin düşmanıdırlar" algısı. Hiç de yabancı gelmedi bu, değil mi?

Bu satırları okurken bir an yü-

Hitler aydınlanmadan sorumlu propaganda bakanı Goebbels ile

zünüzde hafif bir tebessüm ve gerginlik hissettim. Yanılıyor muyum? Hafızanız size çok bildiğimiz ve yabancı olmadığımız örnekleri hatırlatıyordur sanırım!

Bu arada Hitler de tabii boş durmuyor; sergiler geziyor, hatta resim yapıyor, hitabet dersleri alıyor, sahne duruşu eğitimlerinden geçiyor ve bol bol Beethoven, Wagner ve Bruckner dinliyordu. Öyle ya, adam aslında sanat ve sanatçı düşmanı değildi; sanat diye yutturulan bu ne idüğü belirsiz bölücü eylemlerle mücadele ediyor, sanatçıyım diye ortalıklarda gezinen Alman ırkı düşmanı "Yahudi bozması" takımla boğuşuyordu. Yoksa o da normal bir insandı; müzik dinliyor, tiyatroya gidiyor ve hatta "resim" bile yapıyordu.

Süreç içinde caz müziği, Gustav Mahler ve Felix Mendelssohn eserleri dinleyenler toplama kamplarına gönderiliyordu. Hitler, onaylamadığı sanatçılara ve eserlerine "deli ve ahlaki yönden bozuk" yaftasını yapıştırmaktan da geri kalmıyordu. *"Halk bu dengesizleri tasfiye edecektir. Cezaevlerine gitmeliler"* diye beyanatlar veriyordu.

Dönem içinde birçok müzisyen Almanya'yı terk ediyordu. Bunlardan en önemlilerinden biri de 20. yüzyılın başarılı bestecisi, piyanist ve halk müziği derleyicisi Bela Bartok'tur. Yahudi değildi ama Nazi rejiminin yükselişe geçmesine ve Yahudilere uygulanan zulme karşıydı. 1940 yılında ABD'ye göç etti. Bir açıklamasında: *"Beni tamamen etkileyen ana fikir, insanlar arasındaki kardeşliğin tüm çatışmaların üstünde olmasıdır"* demişti.

Süreç içinde Genç Türkiye Cumhuriyeti'ne sığınan müzisyenler de vardı. (O dönem birçok bilim ve sanat insanı Türkiye'ye sığınmıştır, konumuz müzik olduğu için yalnızca onlardan bahsedeceğiz.)

1945'e kadar Almanca konuşulan ülkelerden yaklaşık 1000 sığınmacı Türkiye'ye göç etmiştir. Türkiye tarihçisi Stanford Shaw bu konuda şöyle yazıyor:

"Atatürk ve Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel tarafından Hitler'in öğretim ve bilimden ihraç ettiği insanlardan faydalanıp, yüzlercesini Türkiye›ye getirterek Türkiye›deki üniversitelerin ve bilim kurumlarının önemli ölçüde geliştirilmesini sağlamalarıyla, Yahudi sığınmacılara yapılan Türk yardımı 30›ların ilk yıllarında başlamıştır."

Bu süreç içinde Türkiye'ye, önemli müzik insanları sığındı ve bu güne kadar gelen müzik kurumlarının temellerini inşa ettiler. Bunlardan en bilinen üç tanesi ise Türkiye müzik tarihine isimlerini yazdırmayı başarmıştır:

• **Licco Amar**, Macar keman sanatçısı, Ankara Devlet Konservatuarı'nda müzik öğretmenliği yaptı, ardından Almanya'ya döndü.

• **Paul Hindemith**, keman ve viyola sanatçısı, eğitimci, müzik teorisyeni ve orkestra şefidir. Ankara Devlet Konservatuarı'nın kurucusudur, 1935-1938.

• **Eduard Zuckmayer**, müzisyen ve müzik eğitmeni, Ankara'da önce Musiki Muallim Mektebi, ardından Gazi Eğitim Enstitüsü Müzik Bölümü Başkanı, 1936-1972.

ONLAR O KADAR ŞANSLI OLAMADILAR AMA İNSANLIK TARİHİ DE ONLARI UNUTMADI

Nazi Almanya'sında kamplar müzisyenleri de rahat bırakmadı. Kamplarda toplanan onlarca müzisyen bir taraftan zulüm görürken diğer taraftan üretimlerine devam ettiler. Kısacası Nazi kamplarından notalar, senfoniler yükseldi.

Nazi Almanya'sının • faşizmine boyun eğmemenin bedelini kamp-

Paul Hindemith. Auditorium of Turin. 1958

Onlar iktidarlarını güzel olan her şeye saldırarak sağlamlaştıracaklarına inanırlar, ilk saldırdıkları alanlardan biri ise sanattır. Bir taraftan sanatı kontrol altında tutmaya çalışırken, diğer taraftan kendi sanat piyadelerini yaratmaya da gayret gösterirler.

larda yaşamlarıyla ödeyen ünlü bestecilerden bazıları:

VIKTOR ULLMANN (1898-1944)

Silezya doğumlu ve Yahudi asıllı dünyaca ünlü kompozitör ve orkestra şefidir. Prag'taki Yahudi Cemaati'nin tüm çabalarına rağmen 8 Eylül 1942 yılında eşiyle birlikte Terezin Toplama Kampı'na gönderilir. Nazilerin Theresienstadt dediği kampta kaldığı süre boyunca 23 eser verir. Bunlar arasında 3 piyano sonatı, bir yaylı kuarteti, Yahudi şarkılarının koroya uyarlanması, tek perdelik operası Der Kaiser von Atlantis sayılabilir. Ullmann, kampta kendisi gibi müzisyen olan Pavel Haas, Hans Krasa, Gideon Klein ve Zikmund Schul gibi isimleri destekler.16 Ekim 1944'te Auschwitz'e gönderilir ve iki gün sonra öldürülür.

PAVEL HAAS (1899 - 1944)

Tiyatro ve film müziğinin önde gelen isimlerindendir. 'The Charlatan Operası', 'String Quartet 2 ve 3', 'Suite for Obeo' gibi olağanüstü eserlere imza atar. Terezin'deki son senesinde yazdığı 'The Four Song on Chinese Poetry' eseri ise en büyük yapıtları arasına girmiştir. 16 Ekim 1944'te diğer besteciler gibi Auschwitz'e nakledilir ve gaz odasında öldürülür.

ZIKMUND SCHUL (1916 - 1944)

Kompozitör ve orkestra şefidir. Aynı zamanda çok başarılı bir viyolacı olan Schul'un Terezin'den kalan eserlerinin arasında 'Duo for Violin and Viola' ön plana çıkar. Zikmund Schul, kampta Ullmann ile sık sık bir araya gelip modern müzik üzerine uzun tartışmalar yapar. Zikmund Schul, 1944 yılında henüz 28 yaşındayken Terezin Toplama Kampı'nda öldürülür.

GIDEON KLEIN (1919 - 1845)

Moravya'da dünyaya gelir. 1939'da Charles Üniversitesi'nde müzikoloji okumaya başlar. Fakat Kasım ayında Çek üniversiteleri Naziler tarafından kapatılınca Klein da konservatuvardan zorla çıkartılır. 4 Aralık 1941'de, Terezin'e gönderilir. Kampın zorlayıcı şartlarında yetimlere öğretmenlik yapar. Besteci olarak da, birçok koro parçası, bir piyano sonatı, yaylı çalgılar dörtlüsü için 'Fantasy and Fugue'u yazdığı bilinir. Auschwitz'e gönderilmeden hemen önce yaylılar için Trio'yu bitirir. 26 yıllık hayatı boyunca çoğu Terezin'de olmak üzere 25 özgün esere ve 10 düzenlemeye imza atar. 1990 yılına dek bestecinin gençlik çalışmalarının kayıp olduğu düşünülüyordu. Klein'ın bir arkadaşı savaştan beri hiç açılmamış bir çanta bulur. Bu çantada bestecinin Terezin'den önce yazdığı tüm eserler vardır. Böylece karanlık günlerin öncesinde bestecinin verdiği eserler de külliyatına katılmış olur.

Gideon Klein, 1945 yılında, 26 yaşındayken Fürstengrube toplama kampında öldürüldü.

NEVALELERİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ: BEĞENİYE TOKAT!

U. Günel

İtiraf etmem gerekirse insanları kışkırtarak, rahatsızlık vererek, kafalarını karıştırarak dogmaları yıkma umudunu da taşıyorum. Gelen tepkiler dolayısıyla benim de çoğu kez kafamda yeni soru işaretleri birikiyor doğal olarak. Kafa karışıklığını seviyor ve karışık olmayan kafadan düzgün fikir çıkmayacağına inanıyorum.

Eleştirel düşünmenin en önemli özelliği, yararı ve zorluğu insanın kendi kendisine karşı çıkabilmesidir. Sosyal medyanın anlık tepki alıp verme özelliği insanın yeni ve alışılagelenden farklı bakış açılarıyla, daha eleştirel düşünüp değerlendirme yapabilmesi açısından epey yararlı. Sosyal medyada beni takip edenler yıllardır yaptığım "nevale" paylaşımlarımı anımsayacaktır. Nevalemdeki kitapları okurken bir yandan bu mecrada kısa alıntılar paylaşıp arkadaş listemde bulunan kişilerin tepkilerini alarak o bölümle ilgili, hatta bazen kitapla ve yazarıyla ilgili yeni bilgiler edinerek görüşlerimi bir kez daha başka bir bakış açısıyla değerlendirir sorgularım.

Tabii bu paylaşımları yalnızca bu amaçla yapmıyorum. Bu mecrada liberali, marksisti, dindarı, kemalisti, milliyetçisi, ırkçısı, anarşisti, feministi, ne ararsanız var. Her seferinde bu insanların vereceği tepkileri merakla bekliyorum. Kitaplardan anlamadığım, kavrayamadığım ya da beğendiğim bölümleri paylaştığım gibi, yukarıda saydığım çeşitli görüşlere sahip insanları kışkırtmak, tepkilerini ölçmek, hatta goygoy yapmak için de paylaşabiliyorum. Bu yüzden sıklıkla engellendiğim, ağza alınmayacak hakaretler yediğim de oluyor. İtiraf etmem gerekirse insanları kışkırtarak, rahatsızlık vererek, kafalarını karıştırarak dogmaları yıkma umudunu da taşıyorum. Gelen tepkiler dolayısıyla benim de çoğu kez kafamda yeni soru işaretleri birikiyor doğal olarak. Kafa karışıklığını seviyor ve karışık olmayan kafadan düzgün fikir çıkmayacağına inanıyorum.

Bu yazıda yıllardır süregelen bu paylaşımların bana düşündürdüklerinden çıkarsadığım, yorumları yapan arkadaşlara da yardımcı olabilecek konulara değineceğim. Öykü ve romanlarla ilgili yaptığım paylaşımlarda gözlemlediğim kadarıyla estetik bilinç yetersizliğinden ötürü "güzel" olanın neden güzel olduğuyla ilgili bir ölçüt sorunu var. Bu yazıda güzelin ne olduğu ya da nasıl olabileceği değil, nasıl ve ne olamayacağını okuyacaksınız.

Hangi Beğeniyle Kitap Seçiyoruz?

Rus fütüristler Mayakovski, David Buryluk, Velimir Hlebnikov ve Aleksei Kruchenykh'nin 1912 yılında imzaladıkları "Genel Beğeniye Tokat" bildirgesinde Puşkin, Tolstoy, Dostoyevski gibi yazarların çağdaşlık gemisinden atılmaları gerektiği yazıyordu. Geçen 100 yılı aşkın süre boyunca bu yazarlar değerlerinden hiçbir şey kaybetmeden yaşıyorlar. Nitelikli yazarları yaşatan nitelikli okurlar, anlamı ve aklı önemsemeyip biçimin içerisinde boğulan yazarları ise edebiyat tarihinin tozlu sayfalarında bazı akımların başlığı altında anmakla yetiniyor.

Günümüzde düşünceye çok sıkı yasaklar getirildiğini en iyi okurların beğeni ölçütlerinden ya da ölçütsüzlüklerinden anlayabilirsiniz. Bu piyasa ortamında hiçbir okur okuyacağı kitabı seçerken özgür değildir. Yayıncısından, eleştirmen adı altındaki pazarlamacısına, kitapçısından sosyal medya uzmanına kadar okur ne okuması gerektiği konusunda her yanından kuşatılmıştır. Dolayısıyla günümüzdeki piyasa edebiyatı koşullarında nitelikli okur belki hiç olmadığı kadar azaldı; beğeni düzeyi ve güzel ölçütleri epeyce değişti. Sözgelimi bir siyasi liderin yazdığı bir öykü kitabı, salt siyasi lider yazdığı için insanlar tarafından "güzel" olarak nitelenebiliyor. "Bu kitap neden güzel?" sorusunu sorduğunuzda ya suskunlukla geçiştiriliyor, ya edebiyattan anlamamakla itham ediliyor ya da sözgelimi faşist olarak damgalanabiliyorsunuz. Soru sorma özgürlüğünüz elinizden alınıyor. Dolayısıyla bu yazıda sorulamayan sorular sorulacak, dillendirilemeyenler dillendirilecektir. Bu yazıda bugünün beğenisine tokat atılmaktadır!

Bir edebiyat yapıtının yazarı ilerici, solcu, kemalist, atatürkçü, marksist, feminist, sosyalist, CHP'li TKP'li ya da HDP'li... olduğu için ortaya koyduğu yapıta güzel denilemez. CHP'nin, AKP'nin, HDP'nin, TKP'nin... üst düzey yöneticisi, hatta başkanı bile olsa ortaya koyduğu yapıt güzel olmayabilir. Aynı şekilde gerici, sağcı, İslamcı, dinci vb. olduğu için de yapıtı güzel ya da güzel değil denilemez.

Tanıdığınızın, akrabanızın ya da iyi, hatta şeker gibi biri olduğunu düşündüğünüz bir insanın yazdığı yapıt güzel olmayabilir. Bir yazarın evinde kedi köpek kuş vb. hayvanlarla yaşaması, sosyal medyada sıklıkla hayvan dostlarıyla fotoğraflar paylaşması, onur yürüyüşlerinde LGBTİ+ flamalarıyla bulunması o yazarı nitelikli bir yazar, yazdıklarını da estetik anlamda güzel yapmaz.

Bir yazarın adından sıkça söz ettirmesi de yazdıklarını güzel yapmaz. Magazin programlarında defilelerde memesi açılan, aracına binerken frikik veren mankenden, her gece başka biriyle eğlence mekânlarında yakalanan yakışıklı pop şarkıcısından da sıkça söz edilir.

Yazarın ortaya koyduğu yapıtın birçok kurul tarafından ödül/ödüller alması da o yapıtın güzel olduğunu göstermeyebilir. Hatta çoğu zaman göstermez. Ödül olayının yararı/zararı bir yana, birçok ödül kurumunun seçici kurulu, birinciyi ikinciyi üçüncüyü seçerken estetik ölçütler kullanmaz. Hatta ödüle başvuran dosyaları okumaya tenezzül bile etmez. Dolayısıyla okur, ödüllü bir kitaba kuşkuyla ve eleştirel bir gözle yaklaşmalıdır.

Piyasanın Beğenisini Aşmak

Bir yapıt tüm kitapçılarda "çok satanlar" listesinde sergilenip satın almaya koşullandırılan insanlar tarafından satın alındığı ve okunduğu için de estetik anlamda güzel bir yapıt sayılamaz. Çoğu (özellikle zincir kitabevlerinde) çoksatan listesi "çok satacağı düşünülen kitapların" listeye yerleştirilmesiyle yıllarca birikerek şekillenmiştir. Daha matbaadan dağıtıma çıkmadan, kitapçı raflarına girmeden çok satanlar listesine giren kitapların varlığı herkesin bildiği sırlardandır. Öyle olmasa bile bir kitabın çok satılmasının estetik ölçütlerle uzaktan yakından hiçbir ilgisi yoktur. Çok satması bir yapıtın güzel olduğu anlamına gelmez.

Bir yapıt edebiyat dergilerinde edebiyat brokırları tarafından övgü dolu sözlerle, kitaplarda edebiyat profesörleri tarafından bilimsel terimlerin serpiştirildiği cümlelerle pazarlandığı için, otobüs durağı ve metro istasyonlarındaki panolarda yer aldığı için de güzel değildir. Sahilde kırmızı tırnak boyalı kadının elinde, kırmızı tırnak boyalı ayak parmaklarıyla aynı karede fotoğrafı çekilip instagramda binlerce kişi tarafından beğenilen yapıt da güzel olmayabilir. Hatta genellikle o fotoğraftaki tek güzel şey deniz manzarasıdır.

Bir kitabın kapağı cicili bicili çiçek böcek ya da kahve fincanı ve çay bardağıyla süslenmişse bu o yapıtın güzel olduğunu göstermez, aksine çok büyük bir olasılıkla okuduğunuz çok kötü bir kitaptır.

Yapıtta, okurun yaşadığı bir olay, aşk macerası vb. bir hikâyeye benzer bir olay anlatılıyorsa bu yapıt güzel bir yapıt sayılamaz. Bir yapıtı estetik anlamda güzel yapan salt konusu değildir. Yazarın ne anlattığı kadar, nasıl anlattığı önemlidir. Bir yapıtı estetik anlamda güzel yapan salt biçimi de değildir. Sözgelimi deneysel bir metin olduğu için, o güne kadar hiç denenmemiş sayılan bazı tekniklerle yazıldığı için, belirsizliklerle bezenmiş ve okur tarafından okunup anlaşılması ve kavranması zor olduğu için de güzel bir yapıt sayılamaz. Düşle, rüyayla, belirsizliklerle, anlamsızlıklar yığınıyla dolu bir yapıt da güzel sayılamaz. Bunlar o yapıtı diğer yapıtlardan ayıran bir özelliği olabilir yalnızca. Bazı okurlar, kolay anlaşılmayan ya da bilinmezlik içeren yapıtlarda derinlik olduğunu iddia etse de bunlar o yapıtın güzel olması için yeterli gerekçeler değildir. Çoğu zaman okurlar böyle metinleri anlamasa bile ezilmekten ve küçümsenmekten korktukları için ya da kendini özel hissetmek için süslü cümlelerle derin anlamlardan, felsefi derinlikten, alt metinlerden söz ederler. Anlamadığını söyleyenler, eleştiride bulunanlar ise edebiyat piyasasında barınamaz, dışlanır.

Bir yapıt okuru eğlendirdiği için, keyifli vakit geçirmesine olanak sağladığı için, okuru yormadığı için, otobüste, metroda, vapurda vb. yerlerde rahatça okunabildiği için de güzel bir yapıt değildir. Bir romanın, bir öykünün akıcı olması güzel olması için yeterli değildir.

Şimdiye değin sayılanlar estetik ölçüt değildir ya da bir yapıtı değerlendirmek için yeterli ölçütler değillerdir. Edebiyat yapıtları salt bu özellikleri dolayısıyla "güzel" olamazlar.

Bu özellikler yapıtı güzel yapmaz ama birçoğu güzel olmadığı hakkında ipucu verebilir. Bu yüzyılda okurların yukarıda saydığım biçimde önüne itilen tüm yapıtlara karşı kuşkuyla yaklaşması gerekmektedir. Bu yazı için yazarının öznel görüşleri diyebilir, saçmalıklardan ibaret olduğunu söyleyebilirsiniz. Bu yazının tek amacı okurunun takındığı eleştirel ve önyargılı tavrı, okuduğu her kitap, her roman, her öykü, her yazı için takınması isteğidir.

Sosyal medya etkileşiminde insanların bana çağrıştırdıklarından hareketle "güzel sayılamayacakları" yazmaya çalıştım. Neyin, hangi yapıtların güzel sayılabileceği için biraz olsun size fikir vermişimdir ya da yardımcı olmuşumdur umarım.

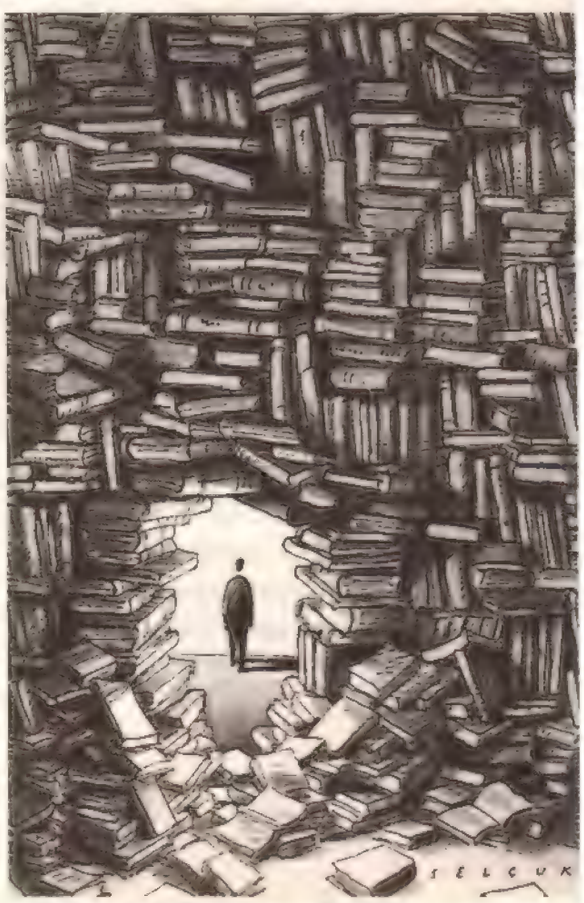

Resim: Selçuk Demirel

"RADYODAN GELEN SESLER"

Hasip Akgül

Ardından bu iç gerçeklikten tekrar Aziz Nesin'in 'Yaşasın Kavuniçi' oyunundaki radyonun sosyal çalkalanmalarına döneriz. Burası reel dünyadır. Darbe oluyordur. Hayat böyledir bir yandan da radyo tiyatrosu saati yine gelmiştir. Yemek hazırlanmak zorundadır. Burjuva dünyasında evlilik önemli bir kurumdur. Hesaplanıp kitaplanmadan imzalanacak bir mukavele değildir.

Radyo tiyatrosunun, artık yeni örnekleri pek yazılmadığına göre, tarihe karışmaya başladığından söz edebiliriz. Artık visuel (görsel) insanın çağı yaşanıyor. Pek üzerinde düşünmeye zamanı olmasa da ancak gördüğüne inananların çağı. Bu "homo visuel" dönemde radyo dinleyenlerin (radyo oyunundakilerin de radyo oyunu dinledikleri bir katmanla) ilginç bir kurguyla anlatıldığı bir rejiyle karşı karşıyayız: Radyodan Gelen Sesler.

Oyun "radyo tiyatrosu" anonsuyla başlar. Işık yandığında radyo başında bir karı kocayı görüyoruz. Kızlarını, bakan olması söz konusu olan bir milletvekili ile evlendirmek, onun ikbal günlerini yaşamak derdindedirler. Ama ortada bir darbe söylentisi de vardır ki böyle bir durumda kızlarının bu adamla evlenmesi kötü bir yatırım olacaktır. Karı koca radyo tiyatrosu dinlemeyi sevmekte ama arada kesilen haber anonslarındaki darbe gelişmeleriyle de sürekli bir aksiyon içine düşmektedirler. Bu arada kızları, yemeğe davet edilen milletvekili damat adayını komik biçimde kâh kendine yakınlaştırıp kâh uzaklaştırmaktadır.

Sahnede radyo tiyatrosu aracılığıyla kurulan bu yapının içine girerken kulaklarımızı gözlerimiz kadar kullanmadığımızı hatırlıyoruz. Bu yalnızca radyo dinlemeyi hatırlamakla ilgili değil. Çünkü oyunun başında radyodan ilk dinlediğimiz (izlediğimiz) Adalet Ağaoğlu'nun 'Çıkış'ında, 'Baba' ve 'Kız' karakterleri duyumlarını yitirmek üzere bir evde izole edilmiş halleriyle adeta bizi bir duygunun içine sokuyor. Bu atmosferin yarattığı sıkışmışlığı; kendi içimizden dışarı çıkmaya korktuğumuz anlarla ve risk almamak için iptal ettiğimiz birçok duyumuz olduğu gerçeği ile birlikte düşünüyoruz. Ardından bu iç gerçeklikten tekrar Aziz Nesin'in 'Yaşasın Kavuniçi' oyunundaki radyonun sosyal çalkalanmalarına döneriz. Burası reel dünyadır. Darbe oluyordur. Hayat böyledir bir yandan da radyo tiyatrosu saati yine gelmiştir. Yemek hazırlanmak zorundadır. Burjuva dünyasında evlilik önemli bir kurumdur. Hesaplanıp kitaplanmadan imzalanacak bir mukavele değildir.

Duyular Açılır ve Kapanırken

İkinci bir radyo tiyatrosunu dinlemeye (aynı anda da izlemeye) başladığımızda daha ilginç bir şey oluyor ve unuttuğumuz ayak parmaklarımızın da farkındalığına ulaşıyoruz. Absürd bir durum. Ama inanılmaz dönüştürücü bir etkiye sahip. Bu kez dinlediğimiz (izlediğimiz) dünyanın önemli eleştirmenlerince "tiyatro dilinde yazılmış çok iyi bir şiir" olarak nitelendirilmiş olan Güngör Dilmen'in 'Ayak Parmakları' oyunudur. Her insan gibi rüyalarımız gibi fantezilerimizi ve gündüz düşlerimizi yaşadığımız anlar vardır. Bütün kahrımızı çeken ayak parmaklarımızı hiç hissettiğimiz olmuş mudur? Bunlar sessizliğini bozup konuştuklarında neler olur?

Bu estetik yapının ele aldığı konunun 'estetik' sözcüğünde gizli olduğu söylenebilir. Bilindiği gibi 'estetik' ve 'anestezi' aynı kökenden geliyor. Biri duyuların açılmasını diğeri kapatılmasını anlatıyor. Absürd Tiyatro estetiği 1950'li yıllarda önemli bir akım olurken en çok iletişimsizlik, yalıtılmışlık, hissizleşme temaları üzerinde durmuştur. Bizim ülkemizde absürd anlayışla yazılmış sözü geçen üç oyunun bu temalara yaslanan başarılı oyunlar olduğu söylenebilir.

Reji, oyunun kendisini bir radyo tiyatrosu olarak başlatıyor ve diğerlerini de bu oyunun içindeki radyodan çıkarıyor. Kurguda Türk tiyatrosunun bu üç klasik kısa oyunu yalnızca bir araya gelmenin anlam zenginliğine ulaşmakla kalmıyor aynı zamanda yapısal bir bütünlüğe de kavuşturulmuş oluyor.

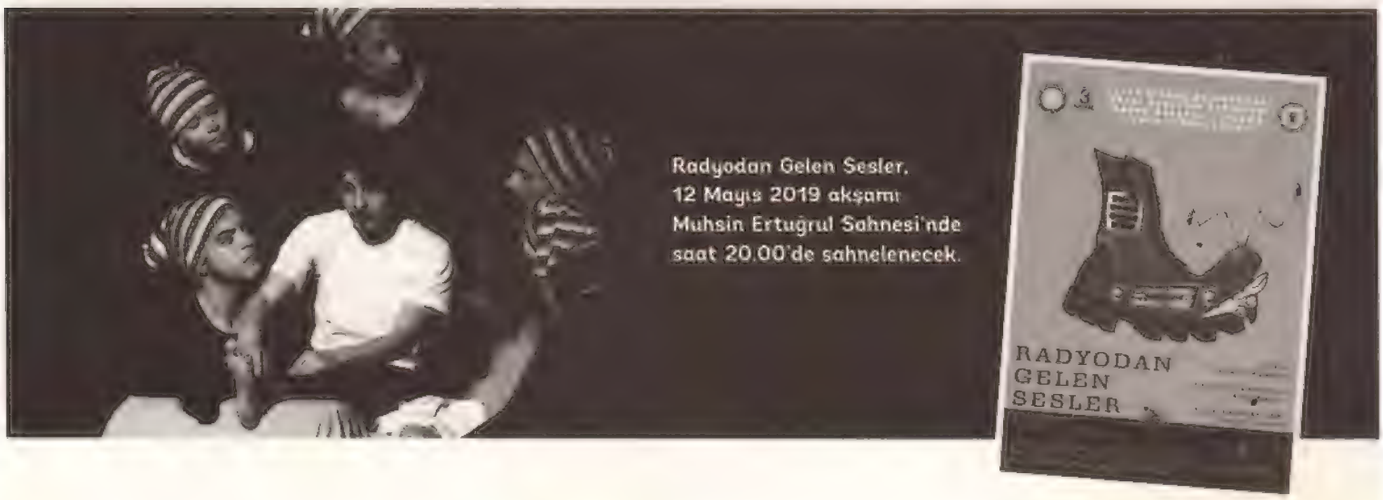

Bütünlük fikrinin önemli olduğunu söylemeye gerek var mı? Aristo'dan Marx'a kadar önemli düşünürlerin çoğunda, doğa ve ihtiyaçtan hareket ederek doygunluk – yararlanma elde etme amacıyla, emeği aracı kılarak ötekiyle bir toplumsallık kurma ve sonunda kendini gerçekleştirme denilen 'bütünsel' olma haline ulaşılabileceğine dair birçok dolaylı anlatımlar vardır. İnsanlaşma evrimi bu fikirle gerçekleşiyor çünkü.

Bütünsel olma halinin bir başka ifadesi de insanın duyularını bütünüyle çalıştırabilmesi ve yüzünü dış dünyaya dönebilmesidir. Ancak orada öteki ile bir araya gelindiğinde tamam olunacaktır. Ötekine ulaşmadığında duyum çalışmıyordur, insan eksiktir, tamamlanmamıştır.

Oyun komik ve trajik unsurlarıyla bunun, yani "tümden insan olma çabasının yitirilişi ve kazanma çabasının" üzerine kurulu. Oyun bittiğinde zekice birbirine eklenmiş bu parçaların aralarındaki ortaklıkları bulmak konusunda (tıpkı şimdi burada benim yaptığım gibi) ilginç bir şekilde sonuçlar üretmeye başlıyoruz. Düşünmek için bir odak yaratma çabasını içimizde duyuyoruz. Tiyatro da, tıpkı müziğin eslerden yararlanarak yapılması gibi aradaki bazı bilinçli boşluklarla yapılır. Hayatı aynı şekilde getirmez; kesmeler, sıçramalar boşluklarla koyar önümüze. Ve bu boşluklar bizim düşüncelerimizi yaratacağımız, estetiğini içine kendi düşüncelerimizi de koyarak şekillendireceğimiz önemli yerlerdir.

Bunun tersi odaksızlaşma ve hissizleşmedir. Twitter ya da facebook bu noktada örnek olarak verilebilir. Kullanıcılar bu meşgalenin biraz dozunu kaçırdıklarında gözlerinin önünden geçen yüzlerce farklı görüntü ve mesajdan sonra yaşadıkları baş dönmesi, mide bulanması, hissizleşme durumları giderek zihnin düşünce üreten merceklerini silikleştirir. Düşünme ve eleştirebilme yetilerinde kayıplar oluşmaya başlar.

Bunun tersine düşünmenin, yanındaki seyircilerle bunları paylaşmanın ve dışarıdaki dünyaya katılma konusunda istekli hale gelmenin ayrı bir tadı var. "Kitle insanı" olmamak rengi, kokusu, ilişkisi, düşüncesi, üretimi, tadı, tuzu olmak "tümden insan olma" haline yaklaşma anlamına geliyor. Görüldüğü gibi tat almaların en güzeli "hayattan tat alma" olarak düşünülürse tat alma duyusuna kadar varıyor iş. Ama yine de düşünce ile gerçek arasındaki farka odaklanmış Absürdlerin bunların hep başka şeyler olacağına ilişkin tezlerini unutmamak gerekiyor.

"Radyodan Gelen Seseler"e Emek Verenler

Oyunun sonunda jeneriğe baktığımızda bu kadar izlenilebilir bir yapıya yoğun bir emekle ulaşılabildiğini fark ediyoruz. Yönetmen Tülay Yıldız Akgül, Uludağ Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'ndeki diğer hoca arkadaşlarıyla birlikte iyi bir yönetim ekibi kurmuş. Dramaturgisini yazarlık öğrencileriyle birlikte Dr. Banu Çakmak Duman'ın; Kareografi ve özellikle "Ayak Parmakları"daki mükemmel sahne düzenini Dr. Pelin Elçik Yorgancıoğlu'nun kurduğunu öğreniyoruz. Tülay Yıldız bu oyunun Lisans 2. sınıfın "Sahne Uygulaması" dersi kapsamında yaptıkları bir çalışma olduğunu, "Sahne Uygulaması" dersinde öğretilmesi gereken en önemli şeyin de nasıl ekip olunabildiğiyle ilgili olduğunu söylüyor. Tabii ki uyumlu ekip olmanın "tartışmanın olmadığı huzur ve sükûn ortamı" anlamına gelmediğini eklerken, tartışmaların, farklı düşünüş ve eyleyişlerin içinden geçerek bir uzlaşıya ulaşmanın tiyatro kültürünün temeli olduğunu ve öğrencilerine bunu yaşatabildiklerini düşünüyor. Temel buydu diyor Tülay Hoca, ortaya çıkan oyun da yan bir kazancımız oldu.

Burada oyuncu kadrosunu ve diğer bütün ekibi ayrıca not etmek istiyorum. Çünkü yeni bir kuşağı oluşum halinde hissetmenin ve bunu tarihe not düşmenin ileride dönüp bu yazıya baktığımıda hoş bir tadı olacağını hayal edebiliyorum. İyi çalışan bir ekibin parçaların toplamından daha fazla enerji çıkardığı her birinin yüzünde görülüyor.

Yönetmen-Tülay Yıldız Akgül, Dramaturg- Banu Çakmak Duman, Koreografi-Sahne Düzeni- Pelin Elçik Yorgancıoğlu, Kostüm-Tasarım- Şükran Çakmak, Ses Tasarımı-Serhat Koca, Işık-Ses- Deniz Kopan-Burak Şentürk, Yönetmen Yardımcıları- Esra Atlıhan, Umut Babacanlı

"Çıkış" Adalet Ağaoğlu

Baba- Alper Gündüz, Kız- Aylin Hacıbekiroğlu

"Yaşasın Kavuniçi" Aziz Nesin

Yagil- Kutan Gökkaya, Tora-Çağla Yağmur Doğan, Sümini- Şeyma Özses, Lurban- Alper Aydın

"Ayak Parmakları" Güngör Dilmen

Adam- Cihat Temel, 1.Parmak-Serhat Koca, 2.Parmak- Seher Timuçin, 3.Parmak- Doğan Üstünyavuz, 4.Parmak-Yasemin Çuhacıoğlu, 5.Parmak- Aylin Hacıbekiroğlu,

Müdürün Sesi- Umut Babacanlı

Spikerler- Banu Çakmak Duman, Doğan Üstünyavuz

ARAPGİRLİ MAKİNİSTİN SİNEMAYLA AŞK HİKÂYESİ

Yeşim Zuhal Yolcu
Fotoğraflar: Adnan Beyoğlu

Yaşını başını almış, esmerce bir adam beliriyor karşımda elinde çay tepsisiyle... Masama ince belli bardakta dumanı üzerinde kaçak çay getiriyor, birbirimize bakıp gülümsüyoruz... Sonra Makinist olduğunu öğrendiğim Ali Amcanın yarım asırlık sinema serüveninin öyküsü bir film şeridi gibi akıyor dudaklarından... Ses kayıt cihazımın cızırtısıyla birlikte... Başımı avuçlarımın arasına alıp, merakla onu dinliyor bir yandan da çayımı yudumluyorum...

Türk Edebiyatının sorumlu avaresidir, aylak yalnızıdır Sait Faik Abasıyanık. Kendini ikinci bir kişiyle paylaşamayacak denli çok sevenlerin nihilizm kokan türde bir yalnızlık sanılmasın... Kalabalık bir yalnızlıktır onunki. Yüreğiyle görür insandaki gizi. Etrafında seçebildiği ne kadar insan varsa onları anlamaktan öte yaşar onları... Denizin köpüğünü, bir ayyaşın ıslığını, kumsalda bir başına yürürken kulağının kepçesine dolan meltem esintisinin ılık uğultusunu yaşar... O koca kederli yalnızlığına bir fötr şapka, üzerinden hiç çıkarmadığı dik yakalı kahverengi bir pardösü, bir kara köpek ve bir garip Orhan Veli sığdırır.... Rakı kadehlerinden taşan yalnızlığı yudum yudum içer sonra yine... Düşündüm de şu koca evrende yalnızlığımı bozguna uğratan koca bir adam var... Koca bir dost... Ve bu koca dost tanıştırdı beni, benim kadar yalnız bir başka iflah olmaz avare serseriyle... Onun ağzından dinledim Sait Faik öykülerini... Dinledikçe vuruldum kalemine... Mert Er de vurulmuş olacak ki, yazarın "Benden Hikâyesi" adlı öyküsüyle aynı adı taşıyan bir belgesel çekmiş...

Biyografi türündeki film, canlandırmalar ve seslendirilen öyküleri eşliğinde, kurgu ve gerçeğin iç içe geçtiği edebi bir hava içinde ilerliyor deyip övüyordu çokça insan... Sonra kendimi birdenbire İstiklal Caddesi'nde buldum... Gri bir gökyüzü, üzerimde sarı bir yağmurluk, sanki bir kuzey ülkesindeyim... Elinde rengârenk şemsiyelerin saplarına yapışmış kalabalıkları yararak Cinemajestic'e attım kendimi. Bir sonraki seansa bilet aldım... Film başlayana dek fuayede biraz oturayım dedim. Yaşını başını almış, esmerce bir adam beliriyor karşımda elinde çay tepsisiyle... Masama ince belli bardakta dumanı üzerinde kaçak çay getiriyor, birbirimize bakıp gülümsüyoruz... Sonra Makinist olduğunu öğrendiğim Ali Amcanın yarım asırlık sinema serüveninin öyküsü bir film şeridi gibi akıyor dudaklarından... Ses kayıt cihazımın cızırtısıyla birlikte... Başımı avuçlarımın arasına alıp merakla onu dinliyor bir yandan da çayımı yudumluyorum...

Arapgir'de 1960'larda Sinema

Başlıyor anlatmaya Ali Koç:

"Bu Makinist Ali Amcan elli senesini verdi bu mesleğe, hey gidi günler hey... Bendeki sinema aşkı 60'lı yıllarda başladı, çocuk denecek yaştaydım o zamanlar... Malatya'nın Arapgir kazasındanım ben... O zamanlar Arapgir'de yeni Kaynarca Sineması açılmış... Şimdi kapandı tabii... Okul çıkışlarında fırsat buldukça oraya giderdim, meraklıydım sinemaya... Her hafta bir film gösterilirdi, sonra bobin ve şerit sarmayı öğrendim ustamdan... Adı Sadık Ustaydı... Allah Rahmet eylesin, bildiğim her şeyi ondan öğrendim." Ali Amcayı dinlerken aklıma birden Giuseppe Tornatore'nin 1988 yapımı "Cinema Paradiso" filmi düşüyor.

Filmi izleyenler hatırlayacaktır. Kısa pantolonlu yumurcak Toto gözü hiçbir şeyi görmeyecek denli makinistliğe merak sarmıştır ve günler boyunca, ona bildiği her şeyi öğretmesi için makinist Alfredo'nun peşinden koşmuştur. Sonunda Alfredo bu inat karşısında pes edecek, Toto'ya bildiği her şeyi öğretecektir. Arapgirli Sadık Usta da, ortaokullu Ali Koç'la benzer sahneleri yaşamış olmalıydı. Ali Amca hararetle anlatmaya devam ediyor. "Okul bitince Sadık Ustanın yanında çırak oldum. Siyah beyaz filmler gelirdi sinemaya. Ayhan Işık, Yılmaz Güney, Eşref Kolçak'ın oynadığı filmler hep... O zamanlar televizyon yoktu. Milletin tek eğlencesi sinema. Haftada bir gün film oynatırdık. Salon tıklım tıklım dolardı. İzleyicisi çoktu filmlerin, şimdiki gibi boş koltuklara film oynamazdı. Yine filmin başka bir sahnesi canlanıyor gözümde. Sinema salonuna doluşan coşkulu izleyicilerin insanlık halleri geliyor aklıma. İzleyiciler filmi seyretmiyor yaşıyorlardı adeta. Salonda çocuğunu emziren kadınlar, sevgililerin tatlı kaçamaklar

yaşamak için sığınışları, çekirdek çitleyen kadınlar, erkekliklerini sinemada keşfeden yeni yetme delikanlılar... Şimdiki seyirci profili ve seyir kültürü de değişti tabii..."

Bazen Malatya'dan filmler gelmezmiş. O zaman akşam sinemayı dolduracak seyircilerin isyanını önlemek için yakınlardaki kasabaların sinemalarına bakarlarmış. Arapgir'in yakınında Divriği ve Kemaliye var. Günün birinde ertesi gün gösterime girecek filmin afişlerini asmışlar sinemaya, bekle bekle getirmemişler filmi. Atlamış gitmiş Kemaliye'ye. Soluğu oradaki sinemada almış, ellerinde hangi film varsa almış, yine o engebeli sarp yolları aşmış dönmüş Arapgir'e. Hemen sökmüş eski afişleri, getirdiği filmin afişleriyle değiştirmiş. Güç bela durumu kurtarmışlar anlayacağınız... Ali Amca Fırat vadisindeki Kemaliye'ye gidip ödünç film getirmelerini anlatırken gözlerini kapatıyor. O günlerin duygularını hatırlamaya çalışıyor, kendine kendine konuşurcasına, "Fırat vadisinin uçurumlu, virajlı yollarını aşardık filmleri getirmek için" diyor. Karanlık makinist odasında alınteri akıtarak geçirdiği elli koca yıla, katlandığı onca zahmetli işe rağmen o günleri anlatırken heyecanlanan Ali Amca için sinemanın sadakatle bağlı olduğu bir sevgiliden farksız olmadığını düşünüyorum.

Dijitalleşince Makinistlik Ayağa Düştü

Makinistliği iyice öğrenince Arapgir Ali Amcaya dar gelmiş. Sonra tutmuş İstanbul'un yolunu... "Arapgir gibi değil tabii. Bir sürü sinema var koca kentte. Yıldız Sineması, Türker Sineması, Mıstık Sineması... Şehzadebaşı'nda makinistliğe usta olarak başlamış. O yıllarda bütün salonlar izleyiciyle dolup taşarmış. Film aralarında alaska frigolar kapış kapış gidermiş... "Makineler kömürlüydü o zamanlar" diyor. "Kömür biter hemen yandaki sinemadan alırdık. Film kopardı, yanardı. Yanar filmler vardı o zamanlar. Film şeridi başladı mı yanmaya, çıra gibi tüm makara yanmasın diye yanan yere makas vurur, sonra bantlayıp filmi oynatmaya devam ederdik. Çok arkadaşımın elleri yanık izleriyle doludur." Cinema Paradiso'nun yüreğimi acıtan sahnesi beliriyor gözlerimin önünde... Yanan film şeridinin alevi bir anda tüm salonu kaplar. Alfredo alevler arasından Toto tarafından can havliyle dışarı çıkarılır. Cinema Paradiso küle döner, Alfredo kör olur... Hemen ellerine baktım Ali Amcanın; esmer ellerinde tek bir yanık izi yoktu. Dikkatli, işinde usta biriydi. O yıllarda Fen İşlerinden, musluk var mı diye kontrole gelirlermiş. Eğer yoksa sinemaya mührü vururlarmış. "Sonra lambalı maki-

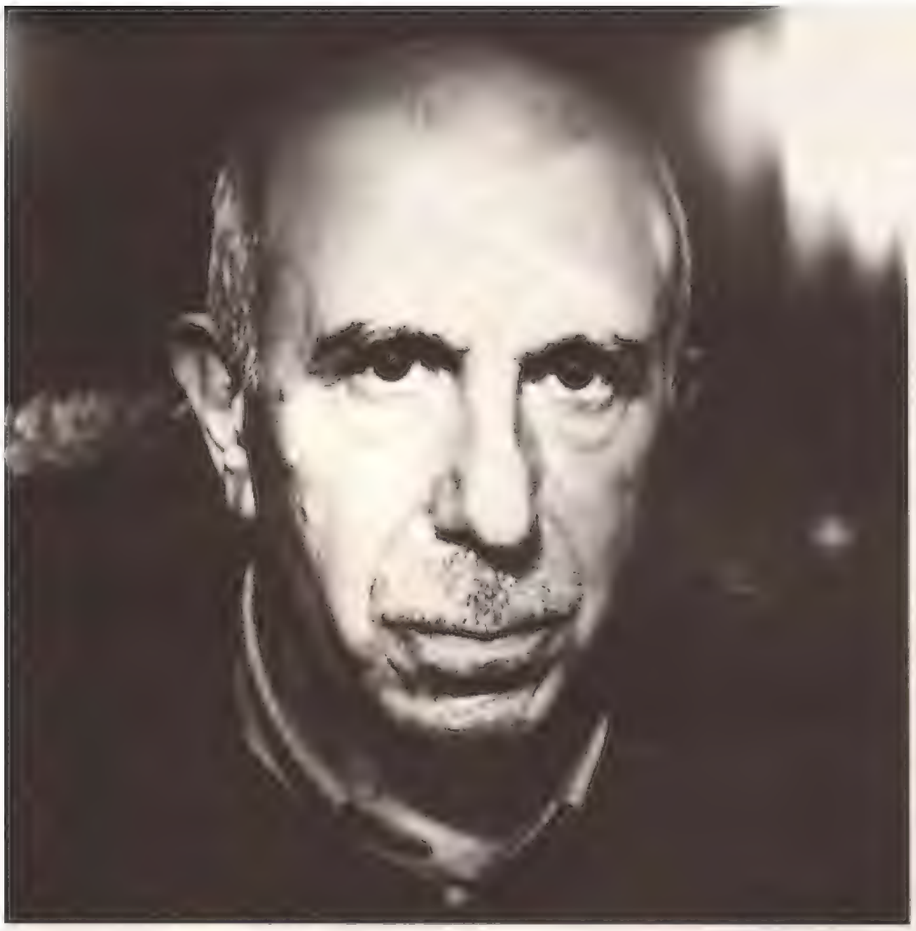

neler çıktı... Işık aynaya aktarılıyor, oradan objektife, sonra perdeye... Çılgın işi bu makinistlik, karanlık bir odada bir filmi en az 20 kere izliyorsun. Gözün perdede, kulağın seste. Dikiş makinesi gibi drr drrrr drrrrr ... Bana herşeyi anlatıyor o ses. Alışmış kulaklarım o sese." Ne güzel diyorum içimden kulağı gelişmiş bir müzisyenin beyninin içinde dönüp dolanan notalar gibi. "Dijital teknoloji ilerledikçe bizim meslek de ölmeye yüz tuttu, kızım", diyor acıyla yüzüme bakıp. "Şimdi bir düğmeye basıyorsun, 3 salonda film oynuyor, ben burada oturuyorum seninle... Öldü yani makinistlik." Sadece makinistlik mi? Eskiye dair güzel ne varsa tüketti insanoğlu diye geçiriyorum içimden...

"Nerede o eski sinema seyircisi, haftada dört film getiriyoruz yine de izleyici çok az. Artık tv kanallarında uyduruk diziler izliyor insanlar" diye serzenişte bulunuyor. "Haftanın her günü her kanalda bir dizi... Seyir alışkanlığı değişti. Evde dizi izlemekle sinemada film izlemek bir olur mu kızım?" Yüzüne bakıyorum Ali Amca'nın, yüzündeki o kaybın hüznü mıhlanıyor beynime... Bence de sinemada film izlemenin verdiği zevkin tadı bambaşka. Avm'lere gidip film izliyorlar, tarihi sinemada film izlemekle bir olur mu hiç? Falanca AVM'de film izlemekle Emek Sinemasında film izlemek aynı mı? Bu sinemaların ruhu var, mazisi var, yaşanmışlığı var.

Karakoyun Yılmaz Güney'i Ağlattı

Sinemalar ölüyor, seyirci değişti, peki filmler, oyuncular? "Şimdiki artistlere bakıyorum, nerede o Türkan Şoraylar, Ayhan Işıklar, Belgin Doruklar, Fatma Girikler... Nerede Yılmaz Güneyler? Hey gidi günler hey!" Şimdiki ucuz piyasa dizileri, yetenekten nasibini almamış, sadece prenseslik duygusunu tatmak için kameranın önüne, dizi setlerine kendini atan manken- oyuncuları düşünüyorum... "Yılmaz Güney'in bir filmi geldi sinemaya" diye anlatmaya devam ediyor heyecanla. "Arkadaş filmi. Sinemanın önünde üç yüz metre kuyruk oluştu. Öyle filmler bir daha gelmez. Yılmaz Güney çok büyük aktördü, çirkin kral... Tanıştım ben onunla biliyor musun? Atıf Yılmaz'ın asistanıydı, bir masası vardı, üzerinde daktilo, senaryo yazardı. Hayran hayran seyrederdim onu...Yiğit Yaralı Olur filmi oynarken salonda yıkılıyordu sinemalar. İzleyicinin coşkusunu göreceksin, sen misin bu filmleri yapan... O filmler bambaşkaydı..." Bambaşkaydı tabii Ali Amca. "Yılmaz Güney filmlerinin her karesi aklıma kazılı. Kızılırmak-Karakoyun filmini bilir misin?" diye soruyor bana. Filmi izlememiş olduğum için mahcubiyetle başımı önüme eğiyorum. Sahneyi tutkuyla anlatırken yaşıyor sanki. "Renk sinemasında oynatırdım filmi. Koyunlara tuz veriyor kızın babası, eğer Yılmaz koyunlar su içmeden karşıya geçirebilirse kızını ona verecek. Koyunlar susuzluktan çatlıyor. Bir koyun var, bakıyor Yılmaz'a, sonra bakıyor suya... İçsem mi, içmesem mi? Sonra sürüyü geçiriyor karşıya. Sonunda başlıyor Yılmaz ağlamaya. Gözlerinden yaşlar süzülüyor ince ince. Onlarca seyirci onunla birlikte ağlıyor salonda."

Ali Amcanın gözlerinin içine bakıyorum gözleri nemlenmiş dokunsam ağlayacak sanki... Gülümsüyor sonra gözbebekleri, "Hadi kızım, senin film başlamak üzeredir, işte Türkiye'de sinemanın geldiği nokta, BENDEN HİKÂYESİ" diyor. Sonra gülüşüyoruz.... Film mi? izlemezseniz çok şey kaybedersiniz; "Benden Söylemesi" ☺

KABAK HAFIZ'DAN "EL GÖRDÜ'LÜK DİN"

B. Sadık Albayrak

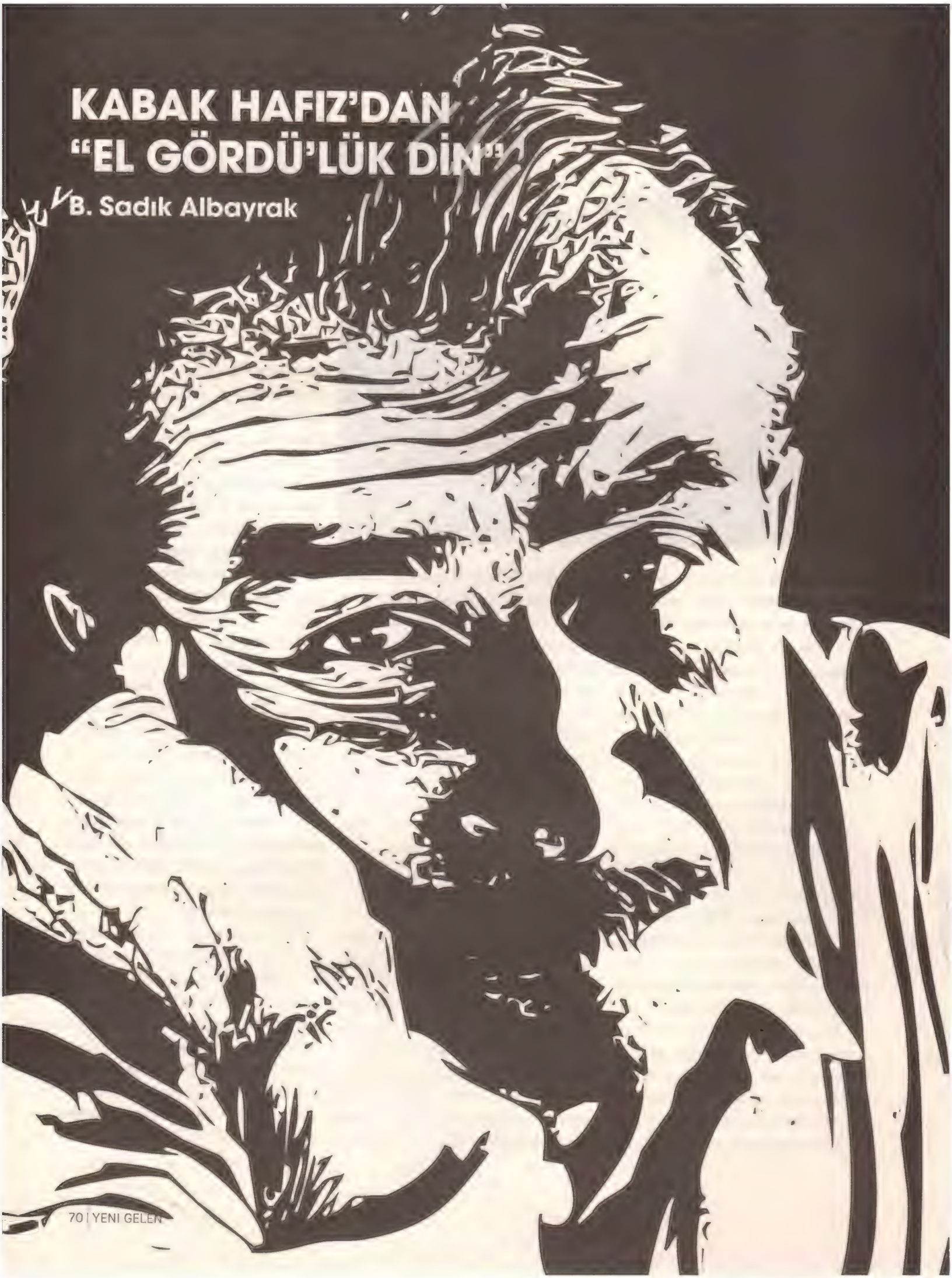

Emekçilerin gözü ve diliyle yaşamı romanlaştıran Orhan Kemal, dinci ideoloji ile sermayenin ortaklaşmasını, Kabak Hafız tipiyle daha ellilerde ortaya koydu. Kırklardan altmışlara tehlikenin adım adım büyümesini onun romanlarında görebiliyorduk. Orhan Kemal'in üç büyük romanında yer alan Kabak Hafız'ın ortaya koyduğu din felsefesinde sermayeleşen dinin sırrını anlayabiliyorduk. Kabak Hafız ve onun, Orhan Kemal'ce açığa çıkartılan felsefesine "el gördü'lük din" diyebiliriz, tam da bu sırrı açığa çıkarıyor.

İlhan Selçuk, son bir çırpınışla "Tehlikenin farkında mısınız?" sorusunu ortaya atmıştı. Kısa süre içinde tehlikenin, "farkındalıkla" önlenemeyecek kadar büyük ve korkunç olduğunu gördük. Farkında olsak da olmasak da, artık tehlikenin içindeyiz. Amerikalı darbe uzmanı Rubin bile son yazılarından birinde, hâlâ yüzeysel, o "makyaja yönelik" diyor, sorunlarla, görünüşlerle uğraşmakla zaman kaybettiğimizi yüzümüze vurma gereği duyuyordu; atı alan Üsküdar'ı çoktan geçmişti. Bazı şeylerin adının konmasına gerek yoktu; içindeydik.

Çocuklarımızı kavuran yangınlar, işçilerimizi yutan göçükler, direnenleri kelepçeleyen polis baskınları, gençlerimizi alan savaş politikası, kadınlarımızı aşağılayan yobaz tekmesi, işsizliği büyüten iflas çığlıkları günlerimizi doldururken, kurtuluş'u aramak zorundayız. Tehlikenin farkına varma etabını geçeli çok oluyor. Bunu, İlhan Selçuk'a gelinceye kadar, onlarca gerçekçi yazarımız yazdılar. Halide Edip'in Vurun Kahpeye'sinden, Reşat Nuri'nin Yeşil Gece'sine, Yakup Kadri'nin Panorama'sından Turan Dursun'un Kulleteyn'ine gelinceye kadar, yaşamı esir alan şeriatçı kuşatma ibretlik roman sahneleri oldu.

Emekçilerin gözü ve diliyle yaşamı romanlaştıran Orhan Kemal, dinci ideoloji ile sermayenin ortaklaşmasını, Kabak Hafız tipiyle daha ellilerde ortaya koydu. Kırklardan altmışlara tehlikenin adım adım büyümesini onun romanlarında görebiliyorduk. Orhan Kemal'in üç büyük romanında yer alan Kabak Hafız'ın ortaya koyduğu din felsefesinde sermayeleşen dinin sırrını anlayabiliyorduk. Kabak Hafız ve onun, Orhan Kemal'ce açığa çıkartılan felsefesine "el gördü'lük din" diyebiliriz, tam da bu sırrı açığa çıkarıyor. Daha güzel bir söyleyişle, "gösteriş için din" de diyebiliriz; politik, ticari çok yönlü "getiri"leri var.

Orhan Kemal'in Üç Büyük Romanı

Orhan Kemal'in, 1935-1955 Türkiye'sini, Adana çevresinde ele alan romanları, AKP Türkiye'sinde, yeni okumaları davet ediyor. Böyle bir okuma, Kabak Hafız ve etkinliğiyle, din-sermaye sınıfı ilişkisindeki ince bağları, Orhan Kemal'in, büyük romancı kavrayışıyla yıllar önceden

Bu tiplerin en önemlilerinden biri de, "el gördü'lük din" felsefesinin mucidi Kabak Hafız'dır. Ancak Vukuat Var'da, daha bu felsefenin adı konmamıştır. Denebilir ki, felsefe vardır, eylem halinde, Kabak Hafız'ın yaşamı ve dindarlığı çerçevesinde gösterilmiştir ama kavrama dökülmesi için, Kanlı Topraklar romanının yazılması beklenecektir. Orhan Kemal, gazetede tefrika edildikten sonra 1958'de kitaplaşan Vukuat Var'ın devamı niteliğinde Hanımın Çiftliği'ni (1961) yazdıktan sonra, 1963'te Kanlı Topraklar'ı yazacaktır.

bize haber verdiğini gösteriyor.

Kabak Hafız tipi, ilkin Vukut Var'da (1958) karşımıza çıkar. Asım Bezirci'nin Orhan Kemal (Tekin Yayınevi, 1984, İstanbul) kitabından öğrendiğimize göre, roman Dünya gazetesinde tefrika edilirken, Adana'da tepkilere neden olmuş ve tartışmalara yol açmıştır. Gerçekçi roman, gerçekliği sarsmıştır. Fabrikada işçi Güllü, Arap uşağı işçi Kemal'e âşıktır. Babası ırgat simsarı, elci Cemşir ve berber Reşit, para uğruna, Güllü'nün sevgisini umursamadan, Çukurova'nın zengin toprak sahiplerinden Muzaffer'in yeğeni Ramazan'la evlendirmeye çalışırlar. Romanda, 1946-1950 yılları arasındaki bölge gerçeğinden çarpıcı tipler çizilir. Bu tiplerin en önemlilerinden biri de, "el gördü'lük din" felsefesinin mucidi Kabak Hafız'dır. Ancak Vukuat Var'da, daha bu felsefenin adı konmamıştır. Denebilir ki, felsefe vardır, eylem halinde, Kabak Hafız'ın yaşamı ve dindarlığı çerçevesinde gösterilmiştir ama kavrama dökülmesi için, Kanlı Topraklar romanının yazılması beklenecektir. Orhan Kemal, gazetede tefrika edildikten sonra 1958'de kitaplaşan Vukuat Var'ın devamı niteliğinde Hanımın Çiftliği'ni (1961) yazdıktan sonra, 1963'te Kanlı Topraklar'ı yazacaktır. Kanlı Topraklar, kendinden önceki iki romanın ele aldığı 1946-1956 zaman kesitinden on yıl önceki dönemi, 1934 sonrasını konu alır. Bu romanda Kabak Hafız, pek sahnede görünmez ama yetiştirmesi, Topal Nuri, onun derslerini sık sık anımsayarak, fabrika kâtipliğinden, toprak ağalığına ve fabrikatörlüğe giden yolda bu felsefeden alabildiğine yararlanacaktır.

Kanlı Topraklar, adının da çağrıştırdığı biçimde, Marx'ın Kapital'de "ilk birikim süreci" dediği, sermayenin "el koyarak", şiddet ve zulümle büyüdüğü dönemi, Adana çevresi somutunda sergiler. Kapitalist sömürü mekanizması henüz hukuki yasallıklar kazanmamıştır. Savaşlar, sürgünler sonucu mülkler el değiştirir, gücü gücü yetene düzeni hüküm sürer. Mülkiyet "kanla ve ateşle" ele geçirilir.

Sömürüyü Meşrulaştıran İdeoloji Olarak Din

Böyle bir dönemde, "kalpsiz dünyanın kalbi" dine çok ihtiyaç vardır. Kaybedenler açısından ve kazananlar cephesinden dinin ikili bir işlevi vardır. Ezilenler dine, kaderciliğe sığınarak teselli ararken, egemen sınıf açısından ise vurgunlarını maskelemek için dinde büyük olanaklar vardır. "El gördü'lük din"i, dindar insanları kandırmak için, koyu dindar geçinmek olarak tanımlayabiliriz: Dini, temel tutunacak dal olarak gören halkı etkilemek ve yönlendirmek için beş vakit namaz kılıp besmelesiz adım atmayarak, gösterişle hareket ederken, gerçekte ise, dinin hiçbir kuralını umursamadan yaşamak. Ele dindar görünürken, dinin yasakladığı her şeyi yapmak. Bugünün deyimleşmiş sözüyle açıklarsak, "bakara makara" felsefesi de diyebiliriz. Vukuat Var'da Kabak Hafız'ın bütün davranışları bunu ortaya koyar. Roman 1958 yılında, dinci DP iktidarı döneminde yazılmıştır, Kabak Hafız tipi, bu dönemin içyüzünü sergileyen bir karakter olarak romanda ağırlıklı bir yer tutar.

Orhan Kemal, dinin, sömürü ilişkilerini meşrulaştıran bir ideoloji olduğunu romanın birçok sahnesinde sergiler. Muzaffer Bey'in kâhyası "Yasin Ağa için iki çeşit kul vardı. Biri, Cenab-ı Allahın sevgili kulları... bunlar malın, mülkün sahipleri, hatırlı soylulardı. İş görmek için değil gördürmek için yaratılmışlardı. Yaptıkları her şey doğru, olması gerekendi."

"Ötekilerse, Allahın sevmediği kullardı ki, Allahın sevgili kullarının işlerini görmek, azar işitmek, eza çekmek için yaratılmışlardı. Haşarattı bunlar. Her türlü kötülük, pislik, iffetsizlik bunlar-

daydı. Bunlara acımak, kurtarmaya çalışmak boştu. Böyle şeyler düşünmek Allah'a şirk koşmak olurdu. Zülcelâl mademki böyle yaratmıştı onları, böyle kalmalıydılar." (Orhan Kemal, Vukuat Var, s. 66-67, Epsilon Yayınevi, 2005, İstanbul) Toplumdaki temel sınıf ayrımını böyle görmek sermayedarlar için çok rahatlatıcıydı. 1946'dan sonra imam hatiplerin açılması ve dinin politikanın en önemli araçlarından biri olması, bu zihniyeti egemen kılmaya yönelikti.

Sermayedar için dinin ne kadar işlevsel bir araç olduğunu gösteriyor Orhan Kemal; ırgatları daha erken işe başlatmak için Kabak Hafız'la anlaşıp sabah ezanını bir saat erken okutuyorlar. Orhan Kemal, Kabak Hafız'ı şöyle tanıtır: "Vaazlarında dehşet kesilmesine, Allah, öte dünya, azâbı elim, azabı şedit konularında şakası olmamasına karşın, su gibi yumuşaktı. Girdiği kabın biçimini alıverir, mescid dışında güler söyler, köylüyle şakalaşırdı. Hatta vaazlardan hemen sonra, ağzı sıkı Müslüman kardeşleriyle şarap testisinin başına oturmaktan da çekinmezdi. Köyün azgın dullarından zengin Naciye'ye uçkur çözdüğü de ileri sürülürdü." (Vukuat Var, s.69) Kabak Hafız'ın haklı haksız terazisi de Kâhya Yasin'le aynı cinstendi. "Köylü arasında hır çıktı mı, çözümlemede son derece pratik bir yol tutmuştu: Hır güre düşenlerin hangisi ötekinden zenginse, elbette o haklıydı. Çünkü şeriatın kestiği parmak acımazdı. Yetinilmiyorsa, mahkemelerin yolu kapalı değildi ya!" (s.69) Kabak Hafız'la romanda ilk karşılaştığımız sahnede, bir gece yarısı, bir gölge gibi, dul Naciye'nin evinden çıkarken görürüz. Onu yakalayan Ramazan'a, "zina"yı "tefsire" bağlı olarak meşru göstermeyi becerir. Sonra da şunu ekler: "Bu dolambaçlı izahlar, hilei şeriyye için kullanılır, öğren!" (s.76) Kabak Hafız, çıkarı için her türlü dolambacı çevirirken, dine göre bir açıklama bulmayı bilir. Bugün, modelini ondan almışa benzeyen, her gün televizyonlarda vaaza çıkan ne kadar hacı hoca vardır.

Kanlı Topraklar, adının da çağrıştırdığı biçimde, Marx'ın Kapital'de "ilk birikim süreci" dediği, sermayenin "el koyarak", şiddet ve zulümle büyüdüğü dönemi, Adana çevresi somutunda sergiler. Kapitalist sömürü mekanizması henüz hukuki yasallıklar kazanmamıştır. Savaşlar, sürgünler sonucu mülkler el değiştirir, gücü gücü yetene düzeni hüküm sürer. Mülkiyet "kanla ve ateşle" ele geçirilir.

Körlerin Arasında Badem Gözlü Şaşı

Kanlı Topraklar'da, Kabak Hafız'ı, romanın ana karakteri Topal Nuri'nin dünya görüşünü ve din anlayışını belirleyen kişi olarak görürüz. Kabak Hafız'ın kendi söylediği şeylere inanmadığını gören Nuri ona sormuştur: "Peki, madem böyle, neden imamlık yapıyor, inanmadığına başkalarını inandırmaya çalışıyorsun?" (Orhan Kemal, Kanlı Topraklar, s. 17, Tekin yayınevi, 2002, İstanbul) Yanıtı çok açıktır: "Dünyada iyi ve rahat yaşamak için. Yani, başkalarının kuru kuruya inançlarından faydalanıp, geçineceğim. Bu suretle ekmeklerin en

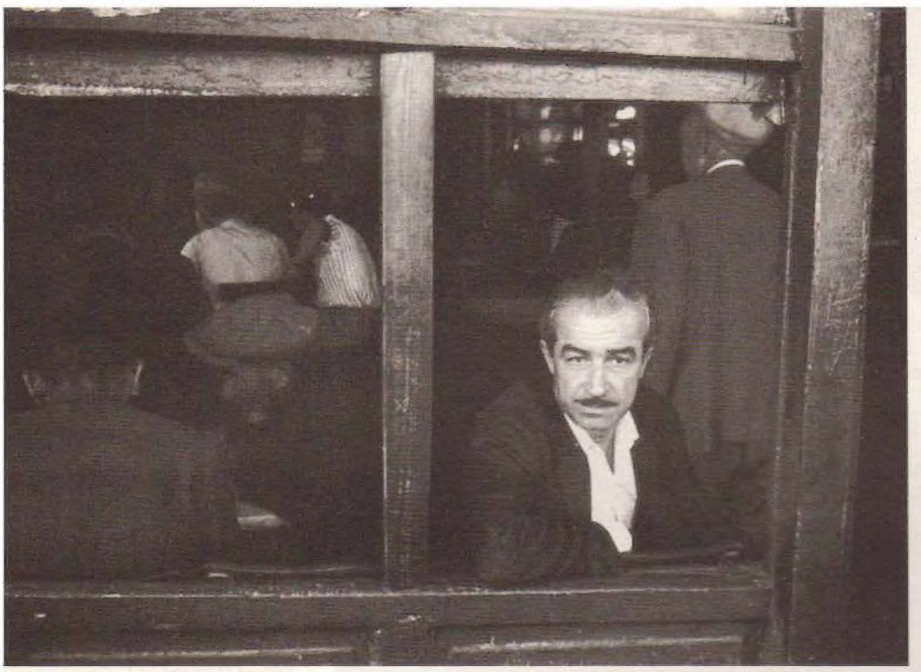

Orhan Kemal'in romanındaki sermayedar tipi Muzaffer Bey de, egemen sınıfın, bu süreçte dine yönelik değişimini yansıtır. 1946'da Kabak Hafız'lara ve dine alan açan CHP'lilere karşıdır. Hatta mürtecilerin yeterince temizlenmediğini ve sinsi sinsi örgütlenerek uygun koşulları bulunca harekete geçtiğini düşünür. Ama çok geçmeden DP iktidarıyla birlikte, o da dinci politikanın nimetlerinden yararlanmayı öğrenecektir.

hası, en rahatına ulaşıyorum. Hem de hiç terlemeden. Sana da tavsiye ederim, insanları şuurlandırıp gözlerini açmaya kalkışma. Bunun sana hiç faydası olmaz. Tam tersi, zararı olur. Körlerin arasında şaşı, badem gözlüdür!" (s. 17) Topal Nuri, bu dersi hiç unutmaz, körlerin arasında şaşı gözlerinden alabildiğine yararlanacak, beş parasızlıktan gelip "el koyarak birikimle", toprak ağası ve fabrikatör olacaktır. Sermaye sınıfının yakın dönem tarihi de, bu dersin pek benimsendiğinin tarihi değil midir? Köylüleri ortaçağ cehaletinden kurtarıp bilinçlendirecek Köy Enstitüsü hareketini beş altı yılda boğmayı becerdiler. Cumhuriyetin kuruluşuyla girişilen eğitim ve aydınlanma atılımını, tersine çevirecek adımları, 1946 yılında ilk imam hatipleri açarak attılar. Bugünlerde ise, Osmanlı'nın bile yer yer aştığı, kız-erkek ayrı okullarda eğitime geri dönmeyi dayatıyorlar.

Orhan Kemal'in romanındaki sermayedar tipi Muzaffer Bey de, egemen sınıfın, bu süreçte dine yönelik değişimini yansıtır. 1946'da Kabak Hafız'lara ve dine alan açan CHP'lilere karşıdır. Hatta mürtecilerin yeterince temizlenmediğini ve sinsi sinsi örgütlenerek uygun koşulları bulunca harekete geçtiğini düşünür. Ama çok geçmeden DP iktidarıyla birlikte, o da dinci politikanın nimetlerinden yararlanmayı öğrenecektir. Başlangıçta, Muzaffer'in el koyduğu topraklarını savunmak için DP'ye güvenen ve üye olan köylüler, kısa sürede Muzaffer'i de aynı partide, tepelerinde göreceklerdir.

Talkım-Salkım Meselesi

Topal Nuri, hocasını anlatırken bu felsefenin kavramını, "el gördü'lük" nitelemesini bulacaktır. "Benim bir ahbabım vardı, Hafız, Kabak Hafız derlerdi, lâkin şeytanın amca çocuğu. Bilmediği yoktu. Onun dediği gibi, öte dünyaya gidip gelen yok. Cennet de, cehennem de bu dünyada. El gördülük, namazı niyazı sıkı tutacaksın, lâkin ardında bir çıkarın olmak şartıyla!" (s. 97) Topal Nuri, bu felsefeyi kendi deneyimleriyle geliştirerek uygulayacaktır. "Kabak Hafız'ın dediklerini bana kendi tecrübelerim doğruladı ki, bu dünya, talkımı verip salkımı yutan gözü açıklarla, salkımı kaptırıp talkına kulak veren enayilerle dolu." (s. 98) Salkımı yutanlar elbette az, ama yuttukları, milyonları doyurmaya yetecek kadar çok.

Ne zaman dincilik politikası iktidara tırmandıysa, doymaz bir salkım-talkın sarmalında un ufak oldu toplumumuz. Orhan Kemal'in 50'lerin sonu, 60'ların başında yazdıkları bunu anlatıyor. 80'lerden sonraki tarihimizi ise, Kabak Hafız'ların köy imamlığından başkent imamlığına tırmanış öyküsü olarak okumak mümkün; bunu yazacak, Orhan Kemal türünden gerçekçi romancılarımızı arıyoruz.

Artık tehlikenin farkında olma aşamasını çoktan geride bıraktık. Toplumsal kurtuluş ve kamucu bir yeniden kuruluştan başka bir çaremiz bulunmuyor.

anlatılan sizin hikayeniz!

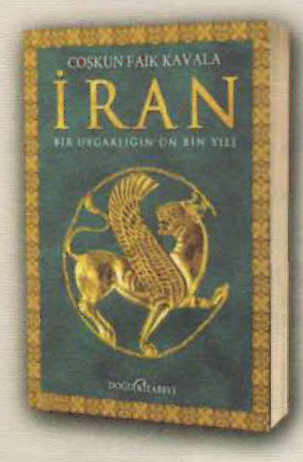

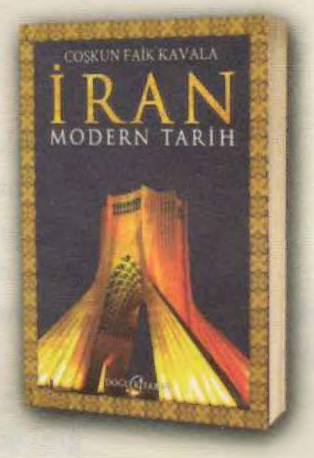

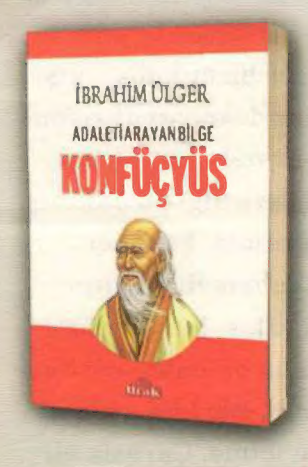

YENİ KİTAPLARIMIZ
OKURLARIYLA BULUŞUYOR!

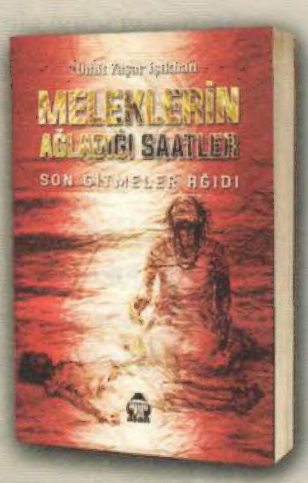

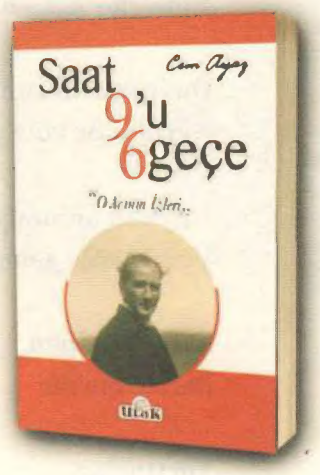

www.dogukitabevi.com

DOĞU KİTABEVİ
'biz kimiz' diyenler için...

alan

ULAK

Hobyar Mah. Narlıbahçe sok. 6/2
Cağaloğlu Fatih-İstanbul
Tel:02125272926

FRANKFURT DEYİŞLERİ

Hayrettin Ökçesiz

Ben doğa güzelliğini değil, insan güzelliğini seviyorum.

***

Acılar gece gece
Damla damla
Gözlerden
Yüzyıllarca
Sel olup akarlar
Nereye varırlar
Niye taşmaz o deniz
Bir tufan niye kopmaz nuh

***

Yönetmek ahlak dışı olduğu için yöneticilerin ahlaklı olmasını bekleyemeyiz.

***

Bu insanların başlarını koydukları yastıkların altında altın gibi bir Cumhuriyet var. Acele etme, yakın bir zamanda çıkaracaklar.

***

Borç yiyen ülkeyi
Yerler zamanı gelince

Korkarım vakit o vakit
Zincirler şakırdıyor

Duyuyor musun
Kuruluyor köle pazarı

***

Düyunu umumiye
Ve sevre'se gelen

Kızaktan inen
Bandırma'dır

Yurttaşlar
Başınız dik olsun

***

Her şiir denememdir uçmaya yeltenmedir. Sonunda başaracağım ve geri dönmeyeceğim.

***

Aynı gemide
Ama forsa olmak
Hüner midir

Kırbaç altında inlemek
Aynı gemideymişiz diye
Teselli midir yoldaş

Aynı gemi
Bir cehennemse sana
Kırıp zinciri çıkmak güverteye

Spartaküs aşkına
Ölümü de getirse
Onurlu bir şarkı değil midir

***

Boş bakışlar
En güzel gözlerde
En güzel yüzlerde boşluk
En büyük korkuyu verirler bana

Derim ki tanrıma
Beni yıkmak için mi böyle yapıyorsun

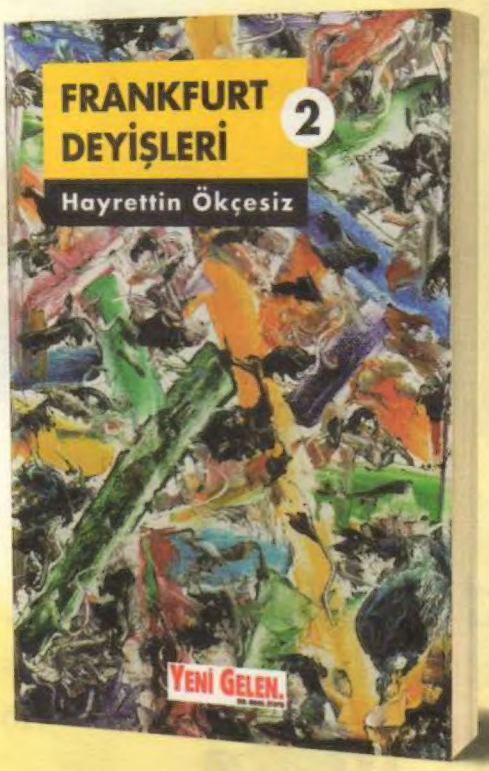

***

Bellek en güçlü kalen
Sen misin demez
Balyemez toplarına
Ama düştü mü bir kez
Kurtaran kimsen olmaz

***

Kırk yıl sonra doktoramı yazdığım şehre yeniden geldim. Gerçekten "camlar şikest olmuş, meyler dökülmüş, yavru gitmiş, ıssız kalmış otağı". Şehir çirkinleşmiş, yaldızlarını yitirmiş, o büyük kitapçıları birer birer kapanmış. Postmodern bir dekonstrüksiyona uğramış. Duyarsızlaşmış, kabalaşmış, tinsel derinliği puslanmış. Bir istilaya uğramış. Yabancı istilası değil, yabancılaşmanın acımasız bir istilası bu. Çok özlediğim bu yuvamı bu halde görünce gözlerim ıslandı. Bir kimsesizlik duygusu doldu içime. Çaresiz bir kimsesizlik...

***

Dünya'yı içine almazsan, Dünya seni içine almaz. Nasıl mı alırsın Dünya'yı içine? Sevmekle ve acımakla...

***

Ruhum bunaltıcı yaz sıcaklarında sanki. Gökten yağmur boşalır gibi bir şiir, söz ya da resim kâğıda, tuvale düşmeyince dinginliğe eremiyorum.

***

Abarttığımı sanıyorsunuz. Hayır, yalnızca biraz erken söylüyorum. Hepsi bu.

***

Aşkla düşünce zor ele geçerler. Sahtesi sebildir.